

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ТИҶОРАТИ ТОҶИКИСТОН

МАВОДИ

конференсияи ҷумҳуриявии илмию амалӣ дар
мавзуи «Нақши омӯзиши забонҳо (русӣ ва англисӣ) дар
рушди муносибатҳои иқтисодӣ»
20-уми майи 2024

МАТЕРИАЛЫ

Республиканской научно – практической конференции на тему
“Роль изучения языка (русского и английского) в развитии
экономических отношений”

ДУШАНБЕ - 2024

УДК – 001(092)+81тоҷик+37тоҷик+373+03тоҷик+008
ББК – 72.3+66.61(2тоҷик)8+81.2тоҷик-4+74.03(2тоҷик)+74.200+9212
М – 13

Маводи конференсияи ҷумхуриявии илмию амалӣ дар мавзӯи «Нақши омӯзиши забонҳо (русӣ ва англисӣ) дар рушди муносибатҳои иқтисодӣ» (ш. Душанбе 20 – уми апрели 2024) – Душанбе, ДДТТ, 2024. 98 с.

Зери назари:

Назарзода Хайрулло Холназар – доктори илмҳои техника, профессор
Қаҳҳоров Масъуд Маҳмудович – номзади илмҳои филологӣ, дотсент
Машокиров Джамшед Неъматуллоевич - номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент

МУРАТТИБОН ВА МУҲАРРИРОН:

Қаҳҳоров Масъуд Маҳмудович – номзади илмҳои филологӣ, дотсент,
Абдулазизова З.С. - н.и.ф., дотсент, дотсенти кафедраи забонҳо, Акрамов Ф.М. – н.и.ф.,
дотсент, дотсенти кафедраи забонҳо, Насриддиниён Б.Ҳ. - н.и.ф., дотсент, дотсенти
кафедрои забонҳо

Масъули таҳияи нашр:
кафедрои забонҳо

Баъзан фикр ва хулосаҳои дар маҷмӯа омада ба мазмун ва масъалаҳои конференсия созгор наомаданашон мумкин аст. Барои дурустии фикр, моҳияти илмӣ, хулосабарориҳо, услуб ва баёни мақолаҳои муаллифон масъул мебошанд.

Пешгуфтор

**Ҳар кас ба забони худ суҳандон гардад,
Омӯхтани сад забон осон гардад.**

Таҷрибаи таърихи навтарини Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон дод, ки забон яке аз аломатҳои воқеии пешрафти ҷомеа ва давлатдорӣ миллӣ мебошад. Аз ҳамин сабаб Президенти кишвар, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба нақши забон дар рушди ҷомеа ва давлатдорӣ миллӣ баҳои баланд дода, барои таҳкими пояҳои илмӣ, таълимӣ ва иҷтимоӣ сиёсии он пайвасти кӯшиш менамоянд. Заминаи илмӣ забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ бар он аст, ки ин забонҳо ба як оилаи забонҳо - ҳиндуаврупоӣ тааллуқ доранд, яъне мабдаи онҳо як аст. Ин чунин маъно дорад, ки онҳо дар асл табиати ҳамгун доранд, ки аз хусусиятҳои сохториву маъноӣ бармеояд, пас, ҳуб донишмандон яъне дар омӯзиши муваффақонаи дигаре мусоидат мекунад. Навовариҳои кулӣ, ки саросари кишварро солҳои охир фаро гирифтанду дар ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шарофати Истиқлолият ба назар мерасанд, ба тағйир додани нақшу мақоми омӯзиши забонҳои хориҷӣ дар ҷомеа, хусусан забони англисӣ ҳамчун фанни таълимӣ оварда расонд. Натиҷаи чунин навоварист, ки забони англисӣ аз як фанни аввалиндараҷа ба қатори фанҳои асосии ҷавобгӯи ниёзи мардум дар муассисаҳои таҳсилоти оливу миёнаи кишварамон ҷой гирифтааст. Дар навбати худ ин ба таҷдиди назари ҳадафу вазифаҳои омӯзиши забонҳои хориҷӣ дар муассисаҳои гуногуни мактабҳои таҳсилоти умумӣ, гуногуншаклӣ ва олии касбӣ мусоидат намуд. Ин маъно ба он расонидааст, ки омӯзиши забонҳои хориҷӣ яке аз муҳимтарин воситаи байни инсонҳо, фарҳангҳо, ғуфтушунидҳо, ҳамроҳсозии рушди саноатикунӣ кишварҳо, созишномаҳо ва тамаддунҳои башариҳо барои музокира додан тақвият бахшида, ҳамвора бо рушди ҷомеаи тамаддуни башарият дар як зина барои муоширати байнизабонӣ қарор гирифтааст. Омӯзиши забонҳои хориҷӣ ҳоси инсонҳо, қавмҳо, миллатҳо ва асоси он нишонаҳои вуҷуд доштани миллат мебошад. Яъне аз масъалаҳои муҳим дар таълим ва омӯзиши забонҳои хориҷӣ, аз ҷумла забонҳои хориҷӣ интихоби дурусти тарзу усулҳои нави таълим мебошад. Усулҳои таълим дар дунё аксаран мавриди пажӯҳишҳо қарор гирифта, дар ин бобат назарияҳои гуногун пешниҳод шудаанд. Аммо, гуногунии методҳои таълим, аз як ҷиҳат, доираи интихоби усули таълимро васеъ намояд, аз тарафи дигар, ба душвориҳои нав ба нав низ рӯбарӯ кардааст. Зеро аксарияти методистони забони англисӣ соҳибони забон мебошанд ва онҳо аз нуқтаи назари фаҳмишҳои худ усулҳои нави таълим пешниҳод кардаанд, ки на ҳама вақт натиҷаи дилхоҳ медиҳанд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон баъди ба даст овардани Истиқлолият низоми маорифро мавриди ислоҳоти ҳамаҷониба қарор дода, низоми зинаҳои таҳсилоти кредитии раванди “Болонӣ”-ро қабул намуд. Раванди “Болонӣ” дар саросари Иттиҳоди Аврупо ҳамчун низоми беҳтарин ва пешрафтатарин қабул шуда, аз ҷониби аксарияти мамлакатҳои мутараққӣ эътироф гардидааст. Олимони лингвист ва методистони аврупоӣ стандарти умумиаврупоӣ салоҳиятнокиро дар таълим, омӯзиш ва баҳодихӣ забонҳои хориҷӣ (Common European Framework of References for Languages: Teaching, Learning, Assessment – CEFR) таҳия намуданд.

Стандарти умумиаврупоӣ салоҳиятнокиро дар таълим, омӯзиш ва баҳодихӣ, ки бо забони англисӣ “Common European Framework of References for Languages: Teaching, Learning, Assessment” ном дошта, шакли ихтисори он “CEFR” ҳаст, маҳакҳои асосии таълим, омӯзиш ва баҳодихиро муайян мекунад.

Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон чанде пеш зимни суҳанронии худ дар маросими ба истифода додани муассисаҳои таълимии русӣ бо иштироки онлайнии Президенти Федератсияи Россия Владимир Путин омӯзиши забонҳои хориҷӣ, бахусус русиро, муҳим арзёбӣ карда, равона намудани таваҷҷуҳро ба ин самти фаъолият зарур донишманд.

Аз ҷумла, дар Паёми навбатии хеш чунин таъкид намуданд: «Ба Вазорати маориф ва илм супориш дода мешавад, ки барои омода кардани омӯзгорони фанҳои риёзӣ, дақиқ ва табиӣ бо забонҳои хориҷӣ дар донишгоҳҳои равияи омӯзгорӣ кушодани шуъбаҳои алоҳидаро пешбинӣ намояд. Умуман, зарур аст, ки таълими забонҳои хориҷӣ, махсусан русиву англисӣ дар тамоми факултаву шуъбаҳои мактабҳои олии, боз ҳам беҳтар ба роҳ монда шавад».

Ба вазъи омӯзиши забонҳои хориҷӣ баҳои воқеъбинона додани Сарвари давлат моро водор месозад, ки ба ин масъала бештар эътибор диҳем. Дар партави ҳидоятҳои Пешвои миллат мекушем, ки сатҳу сифати таълими забони русӣ ва англисиро ба дараҷаи баландтар бардорем. Барои ин шароитҳои мусоиди таълимӣ, пойгоҳи муқтадирӣ таълимие, ки бо таваҷҷуҳ ва дастгирии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон фароҳам омадаанд, мавҷуданд. Танҳо саъю талош, азму ирода ва ғайрати дучанд лозим аст, ки ҳидоятҳои Пешвои миллат иҷрои саривақтии худро ёбанд.

Ҳукумати ҷумҳурӣ, ки се солро ба рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ ихтисос додааст, забондонӣ боз ҳам ба масъалаи муҳимтар табдил меёбад. Зеро барои дурусту сари вақт муаррифӣ кардани имконияту зарфиятҳои сайёҳии кишвар забонҳои хориҷӣ нақши калидӣ мебозанд. Коршиносони соҳа набудани рекламаро, ки тавонад имкониятҳои сайёҳии мамлакат, хусусан баҳши сайёҳии таърихӣ фарҳангиро бозгӯ намояд, аз мушкilotи аввалиндараҷа арзёбӣ мекунад.

Набудани маълумоти пурраи илмиву оммавино ба забонҳои русӣ, англисӣ, чинӣ ва арабӣ дар бораи мавзеҳои таърихӣ кишвар яке аз сабабҳои кам рушд кардани ин нави туризм аст. Бештари ширкатҳои сайёҳии мамлакат маводи рекламавии худро танҳо ба ду забон: тоҷикӣ ва русӣ паҳн мекунад. Ин дар ҳолест, ки айни замон сайёҳони зиёда аз 80 кишвари олам аз ҷумҳурӣ дидан мекунад ва онҳо бештар бо забони англисӣ ҳарф мезананд.

Дар робита ба ин, воситаҳои ахбори омма метавонанд дар тарғиби мавзеҳои таърихӣ саҳми бориз гузоранд. Масалан, рӯзномаи «Ҷумҳурият» дар бораи ёдгориҳои таърихӣ, ба монанди қалъаҳои Ҳисор, Ҳулбук, Хучанд, Қаҳ-қаҳа, диҷҳо, масҷиду мадрасаҳо маводи зиёд ба нашр мерасонад ва бо ин амал таваҷҷуҳи сайёҳонро ба ин ҷойҳо ҷалб месозад. Агар хоҳем, ки мардуми мамолики пешрафтаи ҷаҳон ба мавзеҳои таърихӣ, дараву дарёҳои кӯҳӣ, обанборҳо, кӯли Сарез ва ғайра бештар таваҷҷуҳ зоҳир созанд, мо бояд рекламаҳои худро бо забонҳои англисӣ, чинӣ ва арабӣ роҳандозӣ намоем. Дар сурати надоштани маълумоти зарурӣ сайёҳони хориҷӣ кам ба ҷумҳурии мо ташриф меоранд. Мо бояд муаррифгари сайёҳии экологӣ, кӯҳӣ, дарёнавардӣ, кӯҳгардӣ, таърихшиносӣ, кишоварзӣ, шикор, расму русум ва ғайра бо забонҳои ҷаҳонӣ бошем. Он гоҳ шумораи сайёҳони хориҷӣ метавонад сола аз даҳ миллион нафар буруз намояд.

Забони ширину шеваи тоҷикӣ муҳимтарин унсурҳои ҳастӣ ва баҳои умри миллати куҳанбунёди мо мебошад, ки дар даврони истиқлол ва дар марҳилаи бунёди давлатдорӣ миллӣ рисолати миллатсозиву давлатсозии худро бо рангу ҷилои тоза идома баҳшида истодааст.

Забони модарии мо аз нигоҳи таърихӣ тамоми шебуфарозхоро гузашта, тавассути гузаштагонанон ба мо мерос мондааст ва моро низ зарур аст, ки ин забонро покизаву беолоиш ба ояндаҳо мерос гузорем.

*Забони модарӣ фарҳунда доред,
Шумо, ки ворисони рузгоред.
Барои ҳар қаломӣ поки модар,
Даруни синаҳо ҳайкал гузоред.*

Маҳз ҳамин забони номи модарӣ ҳалқи моро дар тӯли зиёда аз панҷуним ҳазор сол бар зидди тамоми бадбахтиҳову тохтутози аҷнабиён муттаҳиду сарчамъ нигоҳ дошта, умри ҷовидонӣ баҳшидааст.

Ҳар як тоҷику тоҷикистонӣ бояд ифтихор намояд, ки маҳз ҳастии ҳамин забон дар масири таърих миллатро сарчаҳм карда, ба воститаи хизматҳои бузургу заҳматҳои бедареғ ва корнамоиҳои беназири фарзандони фарзонаву барҷастаи худ ба монанди Куруши Кабиру Исмоили Сомонӣ ва устод Абӯабдуллоҳи Рӯдакиву Садриддин Айнӣ, Бобоҷон Ғафурову Мирзо Турсунзода дилнишину зебо боқӣ мондааст. Ин забон дар масири таърих бисёр марҳилаҳои тӯлонӣ ва мураккабу пурпечутобро тай намуда, санҷишҳои сахту сангини таърихро паси сар намуда, то имрӯз рисолати худро нигоҳ доштааст.

Вучуди ин забони таърихӣ дар даврони истиқлол дар бунёди давлати миллии нақши бориз гузошта, ҳамчун як рӯки муҳими давлатдорӣ баромад менамояд, ки аз ҷониби Ҳукумати кишвар давра ба давра барномаҳои рушди забони давлатӣ таҳия, тасвиб ва амалӣ карда мешаванд, ки барои рушди забони модарӣ нақши муассир доранд.

Аз ҷумла Барномаи рушди забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020 – 2030, ки 29-уми ноябри соли 2020 қабул гардид, дурнамои рушди забони моро барои даҳ соли оянда дар бар гирифта, ба татбиқи муваффақонаи Қонуни забон равона шудааст.

Дар робита ба ин, хотиррасон менамоям, ки ҳарчанд Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба воситаи сохторҳои дахлдор барои рушди забони тоҷикӣ чораҳои зарурӣ андешида истодаанд, аммо боз ҳам нофаҳмиҳо ва ё навиштаҳои нодуруст ба назар мерасад.

Дар сиёсати давлатии Тоҷикистон дар баробари ҳифз ва рушди забони модарӣ, ба омӯзиши забонҳои хориҷӣ низ аҳамияти махсус медиҳанд, зеро бе дониستاني забони хориҷӣ имкони фаъолият кардан дар шароити бозаргонӣ маҳдудтар аст. Аммо, аҳамияти омӯзиши забони модарӣ аз забони хориҷӣ бештар аст, чуноне, ки Пешвои миллат таъкид мекунанд, ки дар шароити ҷаҳонишавӣ, яъне таҳҷуми фарҳангиву забонӣ моро зарур аст, ки баробари омӯзиши забонҳои хориҷӣ, аз ҷумла русӣ ва англисӣ бештар барои пешрафти забони тоҷикӣ ва тавсеаи доираи истифодаи он кӯшиш ва ғамхорӣ намоем.

Зеро, забони худро надониста, аз бар намудани забонҳои дигар имкон надорад. Бинобар ин, ҳар як шаҳрванди кишвар барои поку беолоиш нигоҳ доштани забони тоҷикӣ, Ҷода онро маъмулан забони модарӣ меномам, вазифадор аст, зеро безътиной ба забони модарӣ безҳтиромӣ нисбат ба миллату Ватан, Ҷода рва таъриху фарҳанги хеш аст. Баҳусус, тавассути ташкил намудани мулоқоту вохӯриҳо бо ҷалби олимону адибони маъруф, омӯзишу мутолиаи асарҳои илмиву адабӣ, азбар кардани шеърҳо ва ғайра, ки имконияти бештари бедор намудани завқу шавқи ҷавононро дар пай доранд, барои дуруст нигоҳ доштани забон зарур мебошад. Пешвои муаззами миллат дар яке аз Паёмҳои худ дар робита ба гирифтани забони модарӣ таъкид намуданд, ки: «Мо бояд забони шево ва шоиронаи тоҷикиро мисли Ҷода рва Ватани худ дӯст дорем ва онро ҳамчун гавҳари бебаҳои ҳастиямон ҳифз кунем». Дар ҳақиқат, забони модарӣ ҳамчун оинаи пурҷило аст, ки симои миллат ва тамоми дастовардҳои маънавии он инъикос мегардад. Аз ин рӯ, дар сатҳи олӣ дониستاني забони давлатӣ ва поку муназзах нигоҳ доштани он зарур мебошад.

Соҳибистиқлоли барои рушду пешрафти забон, анъана ва дигар суннатҳои миллии имконоти навро фароҳам сохта, барои устувории хотираи таърихӣ ва аз нав барқарор намудани саҳифаҳои фаромӯшшудаи таърих мусоидат кард. Дар баробари ин, забони модарии мо тӯли таърихи чанд ҳазорсола бисёр миллату халқият, қавмҳои саҳронишину таҳҷоиро ба ҳам оварда, ба онҳо маданияти гуфтор, рафтор ва кирдори некро омӯхт. Баъзе миллатҳои ҷавон бо ин забон худро ҳамчун миллати алоҳида ташаккул дода тавонистанд. Аз ин рӯ, эҳтиром ва дониستاني забони модарӣ ин кушодани пайраҳа барои аз бар намудани дигар арзишҳоест, ки баҳри рушду тақомули миллат мусоидат менамоянд, муҳим мебошад.

Бояд зикр намуд, ки забон яке аз нишонаҳои асолат, тамаддун ва миллати комил буда, ҳамқадами ҷамъият ва бо таърихи халқ тавҷам масири тӯлониро тай намудааст. Дар асари арзишманд ва пурмухтавои «Забони миллат – ҳастии миллат» зикр гардидааст, ки «танҳо забон аст, ки дар ҳамаи давраи замон таърихи воқеӣ ва ростини миллатро дар ҳофизаи худ нигоҳ медорад».

Агар ба таърихи забони тоҷикӣ назар афканем, мебинем, ки бар сари он ҷӣ мусибатҳое оварда ва зарбаҳои муҳлик ба пайкараш зада шуданд. Борҳо хоستانд аз реша нобуд кунанд ва бо ҳамин ният сад теша бар решапайвандаш задаанд, то фарру шукуҳи худро аз даст диҳад, вале аз ин захмҳо, чун дарахтеро, ки шоҳаҳояшро мезананд, ҷавонтару равонтар шуд. Аз таъсире, ки забонҳои бегона ба воситаҳои мухталиф ба забони тоҷикӣ расониданд, на танҳо асолати он коста гардида, ба таҳаввулоти сохториву маъноӣ дучор нагардид, балки таркиби луғавии он аз ҳисоби воҷаву таркибҳои иқтибосӣ бою рангин шуд, ки ин далели устувориву пайдории ин рукни ҳастӣ ба шумор меравад. Имрӯз ба мисли забони тоҷикӣ кам забонero метавон пайдо кард, ки осори ҳаттии ҳазорсолааш салису равон ва шевову фаҳмо бошад. Зеро ин гуна тақдир на ба ҳамаи забонҳо насиб гардидааст. Аз ҷумла, забони англисӣ, ки имрӯз дар арсаи байналмилалӣ шуҳрати зиёд дорад, осоре, ки чанд садсола қабл аз ин бо ин забон таълиф шудаанд, барои имрӯзиён нофаҳмо ҳастанд ва танҳо мутахассисони соҳа ба воситаи луғатномаҳои махсус матолибро дарк меkunанд. Зеро, ин забон ба таҳаввулоти ҷиддӣ рӯ ба рӯ шудааст.

*Забон ин ҷисми миллатро камар бошад,
Тавону қудрати мағзи башар бошад,
Яқин маҳсули фикри борвар бошад,
Камолӣ илму фарҳангу ҳунар бошад,*

Забони тоҷикӣ бузургтарин сармоя ва муҳимтарин омили нигоҳдорӣ, ҳимоя ва интиқолдиҳандаи фарҳангу тамаддун ва суннату анъанаҳо буда, дар ҳифзи асолати миллий нақши халқунанда дорад.

Он ҳамчун омили муҳими пайдории миллат ва давлатдорӣ милли аз ҷониби Давлату Ҳукумати ҷумҳурӣ ҳимоя мешавад. Аз ин рӯ, сиёсати давлатӣ дар бораи забон ҳамчун ҷузъи ҷудонопазир дар таъмини рушди бомароми забони давлатӣ ва забонҳои дигар равона шудааст.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни суханронӣ бо намояндагони аҳли зиё, маориф, илм, адаб ва фарҳанг ба муносибати Рӯзи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон 4-уми октябри соли 2019 таъкид карданд, ки бо мақсади боз ҳам рушд ёфтани забони давлатӣ бояд барномаҳои давлатӣ мавриди амал қарор гиранд ва барои омода ва таҳия намудани лоиҳаи «Барномаи рушди забони давлатӣ барои солҳои 2020-2030» Кумитаи забон ва истилоҳоти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳамкорӣ бо вазорату идораҳои дахлдор масъул гардида буд, ки он бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28-уми ноябри соли 2020 таҳти №647 тасдиқ гардид.

Мақсади асосии барнома рушди устувор ва ҳимояи забони давлатӣ, таҳкими заминаҳои меъёрии ҳуқуқӣ вобаста ба татбиқи сиёсати давлатии забон буда, аз 5 фасл ва 75 банд иборат мебошад ва масъалаҳои эҳтиром ба забони давлатӣ, ки ҳамчун муқаддасоти миллий эътироф шудааст, истифодаи забони давлатӣ дар тарбияи маънавӣ, фарҳанги худшиносӣ худогоҳӣ, риояи меъёрҳои забони адабӣ, ҳифзи забони адабӣ аз унсурҳои ғайриадабӣ, гуфтугӯӣ ва бегона, танзими истилоҳоти соҳавӣ, эҳёи арзишҳои маънавӣ, аз ҷумла, номҳои тоҷикӣ, номгузори мавзӯҳои таърихӣ, хиёбонҳо, муассисаҳои таълимӣ, боғҳои фарҳангӣ бо забони давлатиро дар бар мегирад. Он дар асоси муқаррароти Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ таҳия шуда, давра ба давра татбиқ гардидани сиёсати давлатӣ дар

бораи забон, танзими санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва таҳияи барномаҳои гуногуни омӯзиши забони давлатӣ ва забонҳои дигарро фаро гирифтааст.

Даврони соҳибистиклолӣ барои рушду ташаккули забони тоҷикӣ имконоти мусоидро фароҳам овард. Маҳз дар ин давраи таърихии давлатдорӣ навин забони миллий ҳамчун неру ва омили муҳими иттиҳоди миллату халқиятҳои сокини ҷумҳурӣ пазируфта ва шинохта шуд. Баъди ба даст овардани Истиқлолияти давлатӣ аввалин қадаме, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти рушди забони тоҷикӣ гузошт, дар Конститутсияи кишвар ҷойгир намудани мақоми забони тоҷикӣ ҳамчун забони давлатӣ буд. Мақоми забони тоҷикӣ дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин ифода ёфтааст: «Забони давлатии Тоҷикистон забони тоҷикӣ аст. Забони русӣ ҳамчун забони муоширати байни миллатҳо амал мекунад».

Миллат ва халқиятҳои, ки дар ҷумҳурӣ зиндагӣ мекунанд, ҳуқуқ доранд аз забони модарашон озодона истифода кунанд.

Дар заминаи забони тоҷикӣ омӯзиши забонҳои хориҷӣ низ дар асоси муқоисаи хусусияти овой ва дастуриву луғавии забони тоҷикӣ сурат мегирад. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки омӯхтани забони хориҷӣ ба манфиати кор буда, шахсе, ки донандаи чанд забон мебошад, аз таъриху фарҳанги миллати дигар огоҳ аст ва таъриху фарҳанги миллиро низ ба ҷаҳониён метавонад муаррифӣ кунад. Ин нуктаро Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар яке аз суханронихояшон ба тариқи зайл зикр карданд: «Аз худ намудани забонҳои хориҷӣ ва дар баробари ин, безътиной зоҳир кардан ба омӯзиши забони модарии худ нишонаи бепарҳангӣ ва безҳитомӣ нисбат ба миллату Ватан, модар ва таъриху фарҳанги хеш аст ва пеш аз ҳама, падару модарон масъуланд, ки ба чунин амали нораво роҳ надиханд».

Мо бояд кӯшиш кунем, ки фарзандонамон нахуст забони модариро аз худ кунанд, ба он эҳтирому арҷ гузоранд ва сипас, ба омӯзиши забонҳои хориҷӣ оғоз намоянд. Дар сатҳи олӣ донишҷӯи забони давлатӣ ва попу беалоиш нигоҳ доштани он, хусусан, забони муошират, яке аз муҳимтарин вазифаҳои мо мебошад».

Яке аз самтҳои асосии фаъолияти Кумитаи забон ва истилоҳоти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия, танзим ва ҳамгунсозии истилоҳот мебошад, ки дар фасли дуҷуми барнома зикр шудааст. Кумита фарҳангномаҳои соҳавиро, ки аз ҷониби мутахассисон таҳия ва пешниҳод мегарданд, мавриди баррасӣ қарор дода, барои мувофиқа ва коркарди он саҳм мегузорад. Муносибати амиқ ва илман дақиқ ба коркарду интиҳоби истилоҳот яке аз дастовардҳои ғанӣ гардидани захираи луғавии забон буда, дар рушду густариши минбаъдаи он мусоидат хоҳад кард. Вобаста ба ин масъала муҳтарам Пешвои миллат чунин зикр намуданд: «Мо бояд ба таҳия, танзим ва ҳамгунсозии истилоҳот, ки яке аз масъалаҳои муҳим дар роҳи рушди забони давлатӣ ба шумор меравад, эътибори ҷиддӣ диҳем. Дар замони пешрафти бешубҳаи илму техника таҳияи истилоҳ ё истилоҳсозӣ ба сифати омили тавонбахши забон дар ҷомеаи мо аҳамияти мубрам пайдо кардааст. Ба вучуд овардани забони илм ба таҳияву танзими истилоҳоти соҳаҳои муҳталифи илм ва то ҳадди забони меъёр такмилу сайқал додани он ғайриимкон аст. Аз ин лиҳоз, зарур аст, ки барои тавсеаи доираи калимасозии мавзӯӣ, аз қабилҳои истилоҳоти сиёсӣ, иқтисодӣ, иттилоотӣ, ҳуқуқӣ ва ғайра аз имкониятҳои забони модарӣ ҳамаҷониба истифода карда шавад».

Бо мақсади ҳифзи асолати забон ҳангоми истифодаи истилоҳот бояд ҳам зарфияти унсурҳои пойдори забони давлатӣ ва ҳам иқтибосгирӣ оқилонаву санҷида ба таври мутавозин дар мадди назар бошад. Мо бояд аз иқтибосҳои бемавқеъ худдорӣ карда, истилоҳоти иқтибосиро ба табиати забон, сохтори сарфию наҳви ва низоми овозии он мутобиқ гардонем».

Барнома дар таъмини ҳатмии масъалаҳои гуногуни забони тоҷикӣ дар ҳама вазорату идора, ташкилоту муассиса, новобаста ба шакли ташкили ҳуқуқии онҳо, мусоидат хоҳад кард.

Ҳоло яке аз масоили мубрами ҷомеа эҳё кардани номҳои миллии тоҷикӣ мебошад, ки дар «Барномаи рушди забони давлатӣ барои солҳои 2020-2030» ворид

гардида, амалишавии он дар асоси Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Феҳристи номҳои миллии тоҷикӣ» аз 27-уми июли соли 2016 таҳти №325 ба роҳ монда шудааст.

«Эҳё кардани номҳои миллии тоҷикӣ, ба танзим даровардани онҳо ва номҳои ҷуғрофӣ яке аз масъалаҳои муҳими сиёсати забони мо мебошад. Бо таъкид ба суннатҳои арзишманди гузаштаи халқамон барои эҳё намудани номҳои қадимаи тоҷикӣ ва истифодаи саҳеҳ аз қолабҳои калимасозии миллий бо қарори Ҳукумати мамлакат «Феҳристи номҳои миллии тоҷикӣ» тасдиқ шуда, меъёрҳои интихоби номҳои миллий муқаррар карда шуданд. Феҳрист бо таваҷҷуҳ ба арзишҳои миллий ва фарҳангии номгузориҳои ниёгони мо таҳия гардида, дар он ҳеҷ маҳдудият вуҷуд надорад», — зикр карданд Пешвои миллат зимни суҳанронӣ ба муносибати Рӯзи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон 4-уми октябри соли 2019.

Барои расидан ба ҳадафҳои барнома лозим аст, то ба масъалаи таълим ва тадриси забон, тақмили равишу усули самарабахши омӯзиши он диққати ҷиддӣ дода шавад. Ҷустуҷӯ ва пайдо намудани роҳи усули муассири таълими забон, истифода аз методҳои анъанавӣ ва санҷидашуда, ба кор бурдани таҷрибаи беҳтарини омӯзиш ва наовариҳо дар ин бахш ва тақмили онҳо аз масъалаҳои муҳим ба шумор мераванд.

Бо дарназардошти он ки забони тоҷикӣ ҳамчун забони сиёсату қонунгузорӣ ва муоширату коргузорӣ дар ҳама соҳаи ҳаёти мамлакат истифода мешавад, омӯзишу донишони он барои ҳар як сокини ҷумҳурӣ зарур аст. Бо ин мақсад, ҳоло вақти он фаро расидааст, ки ҳар як вазорату идора, ташкилоту муассиса, новобаста ба шакли ташкилию ҳуқуқӣ, дар татбиқи қонуни вазифаҳо, ки дар «Барномаи рушди забони давлатӣ барои солҳои 2020-2030» тасдиқ гардидаанд, сидқан саҳм гузошта, дар амалисозии он кӯшиш ба ҳарч диҳад. Зеро иҷрои барнома қадами катъӣ дар рушду густариши минбаъдаи забони давлатӣ ба ҳисоб меравад.

Хулоса: Агар сесад забон донӣ, фузун нест,
Ҳама рӯзе ба кор ояд, забун нест

Қаҳҳоров Масъуд Маҳмудович
– номзади илмҳои филологӣ, дотсент

Расулов Сухайли Мирқозиевич
доктори илмҳои филологӣ, профессор
Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии
Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода

ҶАНБАҲОИ НАЗАРИЯВИИ ИБОРА ДАР ЗАБОНИ ҲОЗИРАИ ТОҶИК

Масъалаҳои ибора ба мушкилоти бештар актуалии илми забоншиносии имрӯза тааллуқ доранд ва дар баробари ин ҳуди ибора хусусан дар контексти назм воҳиди кам омӯхташуда мебошад. Ба ҳама маълум аст, ки ин воҳиди забонӣ дар низоми тамоми воҳидҳои забон таркиби бештар муҳим ва асосгуздорро муаррифӣ мекунад. Ҷанбаҳои мухталифи ибораро бо калима, ҷумла ва матн таҳлил ва муқоиса намуда, чунин ҳулоса баровардан мумкин, ки ибора ҷузъи муҳиму мобайнии қатори забонӣ мебошад ва тавассути таҳлил ва шарҳи ибораҳо ба хусусиятҳои мазмунӣ, функционалӣ ва таркибии дигар воҳидҳои забон ҳамчун калима, ҷумла ва ҳатто матн баромадан мумкин аст.

Дар даҳсолаҳои охир дар лингвистикаи ҳам ватанӣ ва ҳам хориҷӣ дар бораи таркиб, семантика ва дигар хусусиятҳои ибораҳо миқдори ба таври кофӣ калони концепсияҳо, фарзияҳо ва ақидаҳои гуногун пешниҳод шуданд. Мувофиқи зарурият мо оиди ибораҳо дар забоншиносии муосир дар раванди таҳлил ва шарҳи мавзӯи таҳқиқотиямон назарияҳо ва ақидаҳои пешкашшуда ва бештар маъруфро меорем.

Ин ҷо лозим мешуморем, ки дар баъзе масъалаҳои ибора каме бозистем, ки дар қорҳои муҳаққиқон ва олимони забоншинос баррасӣ шудаанд. Масъалаҳои ибора аслан аз қадимулайём якҷоя бо дигар масъалаҳои синтаксис ва хусусан ҷумла баррасӣ мешуданд, зеро вақте дар замони қадим оид ба синтаксис сухан мегуфтанд, мувофиқан мушкилоти алоқаи калимаҳоро дар назар доштанд, ки ҳам дар таркиби ҷумла ва ҳам дар таркиби ибораҳо думболагирӣ мешуданд.

Аксари муҳаққиқони шинохтаи хориҷа ва ватанӣ Аполлоний Дисколро асосгузори синтаксисмешуморанд, ки дар Юнон дар асри 2-и эраи мо ҳаёт ба сар бурдааст. Филолог-эллинист, профессор А.В. Добиаш (1846 - 1911) соли 1882 китобро бо номи «Синтаксиси Аполлоний Дискол» нашр кардааст, ки дар он ғояҳои А. Дисколро оид ба ибора идома дода, дар бораи ибора концепсияи худро низ меорад. Намунаи синтаксисии ибора ба ақидаи А.В. Добиаш дар асоси семасиология ва шаклҳои функционалии ҳиссаҳои нутқ пешниҳод шудааст ва нисбати ин масъала забоншиносии тоҷик А. Мирзоев дар монографияи худ «Масъалаҳои ибора дар забони тоҷикӣ» ақидаи зеринро пешкаш мекунад: «А.В. Добиаш қайд мекунад: «...калимаи тафсилшаванда ва тафсилкунанда (ин он чизест, ки ибораро ташкил мекунад) на ҳама вақт аз пайвасти ду калима иборат мебошад» [1, 25], ба ин ақида олим розӣ нест ва чунин мешуморад, ки ибора ҳамеша пайвасти ду ва зиёда калимаҳо мебошад. Баъдан А. Мирзоев менависад, ки гарчанде ба А.В. Добиаш муяссар нагашт ҳамаи хусусиятҳои ибораро то охир кушояд, ҳуди таваҷҷуҳи олим гувоҳи он аст, ки гуфтан мумкин асосгузори назария оид ба ибора дар илми забоншиносии рус маҳз А.В. Добиаш мебошад [1, 25].

Дар хусуси концепсияи А.В. Добиаш оид ба ибора Валгина Н.С. дар қори хеш «Синтаксиси забони муосири рус» қайд намудааст: «Ин мураттабии грамматикӣ дар натиҷаи дар калима пайдошавии паҳнкунандаи семантикӣ ба вучуд меояд, ки вобаста аз имконоти лексикӣ-грамматики худ ба ин калимаи ҳукмрон мувофиқ мешавад. Ҳанӯз А.В. Добиаш ба «қобилияти бо шаклҳои гуногуни мувофиқат бо дигар калимаҳо маънои худро паҳн намудани гурӯҳҳои гуногуни калимаҳо» диққат дода буд ва концепсияи синтаксисии худро маҳз дар асоси семасиологияи ҳиссаҳои нутқ ва шаклҳои онҳо тартиб дод» [7, 23].

Дар қорҳои классикони илми забоншиносии рус М.В. Ломоносов «Грамматикаи Русия» ва А.Х. Востокова «Грамматикаи рус» қисми муҳими синтаксис таълимот дар бораи чунин қонуниятҳои махсуб мешуд, ки дар доираи онҳо калимаҳо ва дигар

воҳидҳои забон ба системаи таркиби синтаксисӣ ва ба ягонаи бутуну пайваст дохил мешуданд. Дар асоси ҳамин назария, муносибати байниҳамдигарии калимаҳои таркиби ибора дар маркази диққат ба таҳқиқи синтаксиси ҳамон вақт қарор дошт. Вале ба чунин гузошта шудани масъала нигоҳ накарда, дар қорҳои ин донишмандон ибора дар баробари дигар воҳидҳои таркибии забон ҳамчун воҳиди ҳосаи синтаксисӣ, мисли калима ва ҷумла ҷойи алоҳидаро ишғол намекард.

Ибора дар қорҳои Ф.Ф. Фортунатов ҷойи назаррасро дошта, ӯ ибораро чунин тавзеҳ медиҳад: «Ибора дар нутқ гуфта, ман мазмунан он бутуниеро меномам, ки бо ҳамроҳшавии як калимаи пурра (на ҳиссаҷа) бо дигар калимаи пурра ҳосил мешавад, фарқ надорад, ки он ифодаи фикр комили психологӣ аст ё ифодаи қисми он. Дар тамоми конструкцияҳои ибора ду қисм бо маъно фарқ мекунад: номустақили тобеъ ва мустақили ғайритобеъ, илова бар ин, маҳз предмети фикр дар яке аз ин ду қисм дар ибора ҳамчун дар муносибати маълум ба предмети фикри қисми дигари ибора қарордошта ишора мешавад. Дар он ҳолатҳое, ки ибора дар нутқ ҷумлаи пурра мебошад, муносибати як предмети фикр ба дигараш дар мулоҳизаи психологӣ кушода мешавад, ки дар ин ибора ҳамчун дар ҷумлаи пурра ифода мешавад»/

Андешаҳои Ф.Ф. Фортунатов дар солҳои минбаъда ҳамаҷониба дар қорҳои дигар олими Русия М.Н. Петерсон «Очеркҳои синтаксиси забони русӣ» инкишоф меёбанд. М.Н. Петерсон кӯшиш кард фарзияи ҳудашро оид ба синтаксис бе иштироки концепсияи ҷудогона дар бораи ҷумла таҳия кунад ва назарияи худро тавре пешниҳод кард, ки ҳар гуна пайвастагӣ ва алоқамандии калимаҳо ибора ё ҷумлаи сода буда, пайвастагӣ ва алоқамандии ибораҳо ҷумлаи мураккаб ҳосил мекунад. М.Н. Петерсон дар худ қораш оид ба масъалаи синтаксиси забони русӣ фарзияро пешниҳод мекунад, ки синтаксис, асосан илм дар бораи алоқамандии калимаҳо дар забон мебошад, аз ин ҷо, синтаксис аз ибтидо илм дар бораи ибораҳо махсус мешуд. Ба ақидаи олим синтаксис дар грамматикаи даврони атиқа нисбати воҳидҳои забон дар ду маъно баррасӣ мешуд: аввалан, ба маънои алоқамандии овозҳо дар таркиби калима ва дуюм, ба маънои алоқамандии калимаҳо.

Яке аз муҳаққиқони аввалини синтаксиси забони русӣ, ки дар синтаксис таълимоти алоҳидаро дар бораи ибора дар қисмати ҷудогонаи китоби худ ҷой додааст, А.М. Пешковский мебошад. Тавре олим дар пешгуфтори наشري аввали китобаш «Синтаксиси рус дар тавзеҳи илмӣ» қайд мекунад, ҳанӯз дар соли 1914 заминаи илмии китоби мазкур пеш аз ҳама курсҳои университети профессор Ф.Ф. Фортунатов, В.К. Поржезинский, асарҳои А. Потебня ва дигар олимони забоншиносии а. XIX буданд ва табиист, ки ҳангоми баёни концепсияи илмии худ оид ба ибора А.М. Пешковский ба ғояҳои олимони номбаршуда таъяс мекард ва ибораро дар оғози қисмати алоҳида бо номи «Мафҳум дар бораи шакли ибора» чунин шарҳ додааст: «Пеш аз ҳама ба қароре биёем, ки мо таҳти вожаи «ибора» чиро мефаҳмем, зеро ин истилоҳ ҳаргиз ба маъмулан «мувофиқати калимаҳо» баробар нест. Дар забон чунин пайвастиҳои калимаҳо мавҷуданд, ки ибора намебошанд, баръакс, баъзе «ибораҳо»-и мо аслан на мувофиқати калимаҳо, балки калимаҳои одӣ мебошад. Пас, на ҳар кадом ду калимаи дар нутқ садодихандаву дар ҳамсоияи бевосита қарордошта ибора ҳосил мекунад, балки танҳо чунинҳое, ки дар фикр (тафаккур) ба ҳам пайвастанд».

Аз пайи Ф.Ф. Фортунатов шогирди дигари ӯ А.А. Шахматов ғояҳои устодашро пайравӣ карда концепсияи илмии худро пекаш мекунад. Зимнан масъалаи ибораро тафсирнамудаи А.А. Шахматов: «Ибора чунин пайвастагии калимаҳо номида мешавад, ки ягонагии грамматикӣ ҳосил мекунад ва бо вобастагии яке аз ин калимаҳо аз дигараш муайян мешавад», боиси таваҷҷуҳи ҳоса аст.

Ҳамин тавр, А.А. Шахматов моҳиятан концепсияи устодаш - Ф.Ф. Фортунатовро дақиқ карда, собит мекунад, ки бояд танҳо иттифоқи ғайрипредикативии калимаҳо - асосӣ ва тробеъ ибора номида шавад. Умуман, асосгузори назарияи ибора Ф.Ф. Фортунатов, А.И. Пешковский, М.Н. Петерсон ва А.А. Шахматов ибораро ба маънои васеъ омӯхтаанд. Ин олимони ба ҳади муайян дар навиштаҳои илмии худашон чунин

хулосае овардаанд, ки ибора воҳиди асосии синтаксис мебошад ва иттиҳоди предикативӣ ва ғайрипредикативии шаклҳои калимаро дар бар мегирад. Дар замони мо чунин ғояҳои илмиро олимони А.Н. Гвоздев, Е.С. Скобликова ва В. П. Сухотин ривоч медиҳанд.

Дар тафсириҳои илмии олимони номбаршудаи ибораҳо чизи муттаҳидкунанда фаҳмидани ибора ҳамчун ягонагии синтаксисе мебошад, ки аз ҷумла бармеояд ва танҳо дар ҷумла мавҷуд аст. Дар алоқамандӣ бо ин, забоншиносии рус Н.С. Валгина чунин мешуморад, ки «аз ин дарки умумии ибора шинохти ибораҳои предикативӣ ва ибораҳои пайваستкунанда низ сарчашма мегиранд, ки муносибатҳои байни ҷузъҳои он дар ҷумла ниҳода мешаванд»

Дарк кардани ибора дар қорҳои В.В.Виноградов бо тартиби комили дигар оварда шудааст, ки он ҷо олим фаҳмиши ибора ва ҷумларо ҷудо мекунад. Худудгузори пеш аз ҳама дар асоси функционалии ин воҳидҳо гузаронда мешавад, чунки ҷумла — воҳиди коммуникативӣ (иртиботӣ), воҳиди иттилоӣ, аммо ибора воҳиди номинативӣ ё ин ки номӣ мебошад. Дар ин бора В.В.Виноградов чунин мешуморад, ки «ибора ва ҷумла мафҳумоти қаторҳои семантикии гуногун ва сатҳи услубии гуногун мебошанд. Онҳо ба шаклҳои гуногуни фикрроӣ мувофиқат меkunанд. Ҷумла умуман намуди ибора нест, зеро ҷумла-калимаҳо низ вуҷуд доранд. Вале он ҳам бо моҳияти дарунияш, ҳам бо аломатҳои конструктивияш бевосита аз ибора нобароварданист. Мафҳуми ибора мазмунан ягон аломати грамматикӣ надорад, ки ба анҷоми иттилоӣ ишора кунад. Ибора танҳо дар таркиби ҷумла ва тавассути ҷумла ба низоми категорияҳои иртиботии нутқ, воситаҳои хабар дохил мешавад. Аммо он ҳамчун калима ба доираи воситаҳои «номинативии» забон, воситаҳои ишора мансуб аст. Он мисли калима маводи созидае дорад, ки дар раванди муоширати забонӣ ба қор бурда мешавад. Ҷумла бошад, ҳосили ҳамин мавод аст, ки дар бораи воқеият хабар дорад»

Ҳамин тавр, ғояи тафсири ибора ва ҷумла дар қорҳои илмии академик В.В.Виноградов ҳамаҷониба ва самаранок рушд кард ва асоси ин назарияи олимро ҳулосаҳои зерин ташкил медиҳанд, ки ибора калимаҳои мустақилмаъно месозад, ки байни ҳам дар алоқаи тобеъкунанда қарор доранд, муносибатҳои муайяни синтаксисро ифода меkunанд ва воҳиди номии мазкур мисли калима ҳамчун воситаи номинатсия (номгузори) хизмат мекунад, аммо аз интонатсияи (оҳанги) хабар ва тарҳи модалноку замони ӯри аст, бинобар ин, дар низоми воситаҳои иртиботии забон ибора танҳо ба таркиби ҷумла дохил мешавад.

Дарки ҳеле асоснок ва ҳосии ибора аз ғояҳои он дар ин бора сарчашма мегирад, ки «ибора ҳамчун воҳиди забон нисбат ба калима ва ҷумла мустақилият ва муайянии қимат дорад. Ба ғайр аз ин, мафҳуми ибора бо мафҳуми ҷумла мутаносиб нест. Гурӯҳҳои бутуни ибораҳо, ки воҳидҳои усулҳои фразеологӣ гаштаанд, бо сохтани ба калимаҳо наздик мешаванд (мқ.: сар ба поин, дили ноҳаҷ, бекорхӯҷа гаштан ва ҳ.к.). Баръакс, дар суҳанҳои озод унсури асосии конструктивӣ ҳама калима бо шаклҳои грамматикӣ ва маъноҳои лексикӣ муҳталифашон мебошанд»

Академик В.В. Виноградов дар мақолаи дигари илмӣ ибораро ҳамчун воҳиди синтаксисии конструктивӣ баррасӣ кардааст, ки ҳамчун воситаи номинатсия хизмат мекунад. Ба ақидаи олим намудҳои лексикӣ грамматикӣ ибораҳо дар забон таърихан шаклҳои якҷошавии грамматикӣ ду ва зиёда калимаҳои мустақилмаъно мебошанд, ки аломатҳои асосии ҷумларо қимат кардаанд, аммо маънои қарандаи як фаҳмиш ё мафҳумро медиҳанд

Ҷанбаҳои ҳарҳела, ҳосиятҳои фарқкунанда ва муайянкунандаҳои конструксияи таркибии додашударо омӯхта, академик В.В.Виноградов ба чунин ҳулоса меояд, ки «ибора - ин номгузори мураккабест. Он ҳама вазифаи номинативии калимаро ба дӯш дорад. Он мисли калима метавонад низоми қимати шаклҳои дошта бошад. Дар доираи лексика ба ин маъно мафҳум дар бораи воҳиди фразеологӣ забон мувофиқат мекунад».

Дар маркази таълимоти синтаксисии В.В. Виноградов назарияи ҷумла ва ибора,

предикативнокӣ ва модалнокӣ, инчунин назарияи синтагма қарор доранд.

Ҳолатҳои асосии консепсияи грамматикӣ В.В. Виноградов, ки дар доираи онҳо ибора ва ҷумла расман ва функционалӣ баррасӣ шудаанд, ба тамоми рушди минбаъдаи илми грамматика таъсири калону босамар расонданд ва омӯзишу таҳқиқоти муносири грамматикаи ҳам рус ва ҳам тоҷик ба системаи таълимоти ӯ пайравӣ мекунад.

Ҳанӯз дар соли 1966 Н.Н. Прокопович дар таҳқиқоташ, ки ба масъалаҳои ибора дар забони адабии рус бахшида шудааст, масъалаҳои назариявӣ ва амалии ибораро баррасӣ карда қайд мекунад, ки: «хусусияти хоси ин категорияи синтаксисӣ ҳамчун заминаи зарурӣ барои таҳияи назарияи умумии ибора омӯзиши чуқури қатору гурӯҳҳои гуногуни ибораҳоро дар забонҳои гуногун талаб мекунад».

Забоншинос Н.Ю. Шведова дар мақолаи худ бо номи «Дар бораи воҳидҳои асосии синтаксис ва самтҳои омӯзиши онҳо» ибораро ҳамчун воҳиди синтаксисӣ шумурда чунин нигоштааст: «ибора – воҳидест, ки дар сатҳи синтаксиси калима ҳамчун воҳиди созанда пайдо мешавад. Он ташаккули расмӣ, алоқаи пешниҳодшудаи узви тобеъкунанда (калимаро) ва узви тобеъро (шакли калима) дорад. Аҳамияти грамматикӣ ибора ин муносибатест, ки байни аъзои он сар мезанад. Ибора воҳиди созандаест, ки дар паҳн намудани ҷумлаи сода ва дар ташкили шакли воҳидҳои гуногуни матн мураккаб ширкат мекунад. Ибора ҳамчунин метавонад дар таркиби матн вазифаи иваз кардани мавқеъҳо, инчунин вазифаи номбаркунандаро амалӣ кунад».

Дар асоси ғояҳои дар боло овардашудаи олимони шинохта мо ба чунин ақида омадем, ки ҳам калима ва ҳам ибора унсурҳои зерсистемавии синтаксис мебошанд, ки бо ёрии онҳо тадриҷан ва пайдарҳам паҳншавии воҳидҳои синтаксисии тартиби бештар баланд ба вучуд меояд. Вобаста ба ин, ба ғояҳои Н.Ю. Шведова рӯ овардан мумкин аст, ки ҷанбаҳои хосу универсалии ибораҳоро дар забонҳои хиндуаврупоӣ баррасӣ намуда, қайд мекунад, ки «дар доираи синтаксиси калима воҳидҳои таркиб калима ва шакли калима, аммо воҳиди бунёд – ибора мебошанд. Неруи синтаксисии калима дар хосиятҳои категориявии он маҳфуз аст, ки дар таносубҳои барои синтаксис гуногунмаънии маънои умумии калима ҳамчун ҳиссаҳои нутқ, семантикаи хусусии грамматикӣ ва/ё калимасозии он ва семантикаи лексикӣ он пешниҳод шудаанд. Бо хосиятҳои категориявии калима хосиятҳои валентии он, яъне интиҳоби шакл ё шаклҳои бо калима ба алоқаи тобеъкунанда ҳамроҳшаванда муқаррар карда шудаанд. Дар асоси ин алоқа ҳамчун воҳиди бунёд ибора пайдо мешавад, ки маъно ва вазифаҳои худро дорад».

Умуман, таҳти мафҳуми ибора дар забон новобаста аз ҷумла воҳиди таркибии ҳислаташ ғайрииртиботӣ баррасӣ мегардад, ки бо роҳи пайваستшавии ду ва зиёда калимаҳои мустақилмаъно ва мустақил дар асоси алоқаи тобеъкунанда ҳосил мешавад. Илова бар ин, воҳиди додашуда маънои хос дорад, ки бо ҳислати алоқаи тобеъкунанда ва умумияти лексикӣ-семантикӣ калимаҳои мувофиқшаванда ба вучуд меояд.

Ҳанӯз дар соли 1963 О.С. Ахманова ва Г.Б. Микоян дар китоби «Назарияҳои синтаксисии муосир» таърифи зерини ибораро оварда буданд: «Ибора категорияи махсуси забон аст, ки умуман аз ҷумла, синтагма ва бадан аз чунин мафҳумҳои аз нуқтаи назари синтаксис аллакай номуайянтар, масалан "мувофиқати калимаҳо", "гурӯҳи ритмӣ" ва ғ. фарқ мекунад. Яке аз хусусиятҳои муҳими он ин аст, ки мисли калима маводи созандае мебошад, ки дар раванди муоширати забонӣ ба қор бурда мешавад» [6, 34].

Мутобиқи таърифи дар боло овардашуда О.С. Ахманова, Г.Б. Микоян дар чунин ҳулосаанд, ки ибора дар фарқ аз ҷумла предмети «синтаксиси хурд» (minorsyntax) мебошад. Вале, баъд аз яқиндорӣ сол О.С. Ахманова дар «Луғати истилоҳоти забоншиносӣ» таърифи дигар дода қайд кардааст, ки ибора «пайвастагии ду ё зиёда калимаҳои мустақилмаъно, яқоя бо калимаҳои ёридиҳандаи ба онҳо тааллуқдошта ё бе онҳо мебошад, ки барои ифодаи мафҳуми ягона, вале тасаввур ё фаҳмиши аз ҳам ҷудо хизмат мекунад», ки дар таърифот муайянкунандаҳои «ягона», «аз ҳам ҷудо» то як

андоза муҳолиф садо медиҳанд

Дастовардҳои илмӣ оид ба ибора дар илми забоншиносии Русия тӯли солҳои охир дар қорҳои олимони варзида Е.С. Скобликова ва В. А. Белошапкова хулосабандӣ шудаанд.

Дар раванди алоқа ибора мисли калима ба воҳидҳои иттилоӣ ҳамчун ҷузъи раванди иртиботӣ тааллуқ дорад ва дар баробари ин, ибора метавонад берун аз иттилоӣ ҳамчун воҳиди номинативӣ ба қор бурда шавад, дар номҳо ва навиштаҷот истифода гардад.

АДАБИЁТ

1. Виноградов В.В. Вопросы изучения словосочетаний (на материале русского языка) // Вопросы языкознания. – М., 1954. №3. – С.4.
2. Винокур Г.О. Понятие поэтического языка// Избранные работы по русскому языку. – М., 1959. – С. 388-393.
3. Мирзоев А. Масъалаҳои ибора дар забони тоҷикӣ. – Душанбе: Деваштиҷ, 2002. 320 с.
4. Мухаммад Гиёсуддин. Гиёс-ул-лугот. Иборат аз се ҷилд. Ҷилди 1. – Душанбе: Адиб, 1987. – 480 с.
5. Петерсон М.Н. Очерк синтаксиса русского языка. – М., 1923. – 264 с.
6. Ревзина О.Г. Лингвистика XXI века: на путях к целостности теории языка // Критика и семиотика. – Вып. 7. – Новосибирск, 2004. С. 11-20.
7. Таджиев Д.Т. Об определительных словосочетаниях типа «Ахмада китобаш», «гапа камаш» //Ученые записки Таджикского государственного университета: Серия гуманитарных наук. Том 2. – Душанбе, 1954. – С.34 – 43.

Абдулазизова З.С.

кандидат филологических наук, доцент кафедры языков, ТГУК

РАЗВИТИЕ РУССКОГО ЯЗЫКА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ - КАК СРЕДСТВО РАСШИРЕНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНЫХ СВЯЗЕЙ

Русский язык - один из мировых языков. Так как Россия и Таджикистан имеют давние международные связи в разных областях политической, общественной, культурной и социальной жизни, поэтому наш народ большое внимание уделяет русскому языку не только как «транслятор культурных ценностей», но и как фактор неотъемлемой части мировой цивилизации. Его хотят изучать, говорить на нем, а посредством языка узнать как можно больше об истории, культурах, обычаях русского народа. Преподаватели русского языка должны воплощать модель образования и эффективнее вводить методы обучения в образовательный процесс.

Ключевые слова: русский язык, межкультурные связи, методы обучения.

Абдулазизова З.С.

номзади илмҳои филологӣ, дотсент, дотсенти кафедраи забонҳои ДДТТ

ИНКИШОФИ ЗАБОНИ РУСӢ ДАР МУҲИТИ ДОИРАИ МАОРИФ — ҲАМЧУН ВОСИТАИ ВУСЪАТ ДОДАНИ АЛОҚАИ БАЙНИФАРҲАНӢ

Аннотатсия. Забони русӣ яке аз забонҳои ҷаҳонист. Азбаски Русия ва Тоҷикистон дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоӣ робитаҳои дарозмуддати байналмилалӣ доранд, мардуми мо ба забони русӣ на танҳо ҳамчун «тарҷумони арзишҳои фарҳангӣ» таваҷҷӯҳи зиёд зоҳир мекунанд, балки ҳамчун омили қисми таркибии тамаддуни ҷаҳонӣ. Онро меҳоханд омӯзанд, бо он сухан ронанд ва ба воситаи ин забон то ҳадди имкон аз таърих, маданият ва урфу одатҳои халқи рус шинос шаванд. Омӯзгорони забони русӣ бояд модели таълимиро таҷассум намуда, усулҳои таълимиро дар раванди машғулият самараноктар ҷорӣ кунанд.

Калидвожаҳо: забони русӣ, робитаҳои байнифарҳангӣ, методикаи таълим.

Abdulaziziva Z.

candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Department of Languages, TSUC

DEVELOPMENT OF THE RUSSIAN LANGUAGE IN EDUCATION ENVIRONMENT - AS A MEANS OF EXPANDING INTERCULTURAL CONNECTIONS

Russian is one of the world's languages. Since Russia and Tajikistan have long-standing international ties in various areas of political, public, cultural and social life, our people pay great attention to the Russian language not only as a “translator of cultural values,” but also as a factor in an integral part of world civilization. They want to study it, speak it, and through the language learn as much as possible about the history, cultures, and customs of the Russian people. Russian language teachers must embody the education model and more effectively introduce teaching methods into the educational process.

Key words: Russian language, intercultural connections, teaching methods.

XXI век поставил перед миром ряд глобальных проблем, одной из которых является развитие и применение информационных технологий, что будет способствовать повышению культурного и профессионального уровня большинства

жителей планеты на основе развития и распространения методик, средств, технологий образования. Активное участие России в международной жизни (политика, торговля, туризм, образование и др.) приводит к повышающемуся востребованию русского языка. Все большее внимание людей из разных стран привлекает русский язык не только как «транслятор культурных ценностей», но и как фактор неотъемлемой части мировой цивилизации. Его хотят изучать, говорить на нем, а посредством языка узнать как можно больше об истории, культурах, обычаях не только русских, но и представителей других наций, проживающих в разных регионах Российской Федерации. Русский язык в качестве филологической дисциплины представляет собой активно развивающееся направление науки о русском языке, рассматривающее язык как средство общения между людьми и между народами.

С рождения человек принадлежит многим группам, и именно в них формируется его коммуникативная компетентность, то есть способность человека к общению в одном или всех видах речевой деятельности. Более крупные группы, обычно называемые культурами, существенным образом определяют процесс, с помощью которого происходит обработка информации нашим сознанием и практическую, относящийся к практике, связь условий, их причин и следствий основ коммуникативной деятельности.

Информационные технологии коренным образом изменяют системное мышление студентов, выстраивают открытую систему образования, обеспечивающую каждому собственную траекторию обучения. Новые технологии обучения призваны значительно увеличить скорость понимания, восприятия и глубокого усвоения огромных массивов знаний. Мы становимся свидетелями феноменального явления - постепенного перехода от текстовой цивилизации к цивилизации изображения. Обучение русскому языку, в настоящее время, призвано носить творческий и новаторский характер и должно строиться на подлинно научной основе: оно должно быть многообразным, адекватным культурному разнообразию человека, удовлетворять всесторонние потребности культурных, социально-профессиональных групп.

Проблема обучения русскому языку на современном этапе носит междисциплинарный характер, что обусловлено спецификой образовательной системы, характеризующейся, с одной стороны, стремлением к глобализации, с другой стороны, к сохранению национального своеобразия языка изучаемого.

Методика обучения русскому языку - это «самостоятельная педагогическая дисциплина о законах и правилах обучения языку и способах овладения языком, а также об особенностях образования и воспитания средствами языка. Известно, что качество обучения русскому языку зависит от качества контингента обучающихся; качества преподавательского состава; качества управления учебным процессом; качества средств обучения, например, учебников, учебных пособий, слайдов; качества объективности и надежности оценки и оценивания. Предметом обучения русскому языку является оптимальная система управления учебным процессом, т. е. система, направленная на наиболее эффективное овладение обучающимися русским языком. О необходимости изменения преподавания русского языка говорят давно. Перед педагогами стоят важные вопросы: как воплощать модель образования, как эффективнее вводить методы обучения в образовательный процесс? Таким образом, назрела необходимость обсудить общий подход к пониманию новых тенденций в мировоззрении XXI в., ориентирующий профессиональное научное сообщество на целостное, непрерывное, опережающее образование в современном обществе.

В последние годы все большее внимание людей из разных стран привлекает Россия с ее географической экзотикой, национальными обычаями, традициями. Она интересует не только специалистов, но и людей разных профессий. Россия и Таджикистан имеют давние международные связи в разных областях политической, общественной, культурной и социальной жизни. Еще в 2003 году Основателем мира и национального единства - Лидером нации, Президентом Республики Таджикистан Э. Рахмоном был подписан Указ об обязательном изучении русского и английского

языков во всех общеобразовательных школах республики, который реализован в Государственной программе совершенствования преподавания и изучения русского и английского языков в Республике Таджикистан на 2004—2014 гг. В настоящее время эта программа продлена до 2030 года.

Мы считаем, чтобы сделать язык привлекательным для познания и изучения, нужно создать оригинальную концепцию языка - коммуникативную лингвистику. Основной единицей языка и коммуникации является текст. В практических занятиях нужно проводить работу с текстом, который является не только продуктом, но и инструментом коммуникации. Среди актуальных проблем обучения русскому языку по праву может считаться обращение к художественной литературе, в которой в наибольшей степени проявляются философия русского языка, история, культура, традиции, обычаи русского народа. В современной методике преподавания русского языка художественные тексты рассматриваются как средство, формирующее индивидуум, позволяющий проникнуть в многообразие языковых форм, постичь богатство изучаемого языка.

В произведениях русских писателей и поэтов мы часто встречаем описание «Зимнего сада». Например, в произведении Афанасия Афанасьевича Фета «Ранние годы моей жизни»: *Всем садом заведовал ученый садовник пан Кульчицкий, гордившийся преимущественно тем, что перед примыкающею к гостиной теплицей, служившею зимним садом, он содержал большой цветочный круг, на котором цветы были разбиты на 24 группы, из которых на каждой они распускались последовательно в каждый час дня и ночи [8, 67].* Или в романе Льва Николаевича Толстого «Война и мир»: *Она шла прямо перед собой через зимний сад, ничего не видя и не слыша, как вдруг знакомый шепот м-лле Bourienne разбудил ее. [7, 106].*

Так как Таджикистан расположен в Центральной Азии, а в долинах гор преобладает тропический климат, то жители не нуждаются в зимних садах. Поэтому перед тем, как пересказать текст, преподаватель должен показать подготовленный им слайд и рассказать студентам о зимнем саде:

- Можно ли остановить время? Вопрос, конечно, риторический. Это невозможно. Но сделать так, чтобы в зимние дни, когда за окнами метет метель и лежат снежные сугробы, в жилище человека зеленели деревья и благоухали цветы, можно. Для этого надо всего лишь переместить сад под крышу и законсервировать... лето. Между прочим, в англоязычных странах их так и называют – консерваториями. В Голландии именуют привычным для нас названием – веранды. В России же они превратились в зимние сады, которые могут быть и маленькими верандами, пристроенными к дому, и огромными павильонами над плавательным бассейном, и отдельно стоящей беседкой, и галереей-пассажем, соединяющей несколько сооружений.

Итак, преподаватели в силу своих возможностей должны вводить передовые методы обучения в образовательный процесс. Так как пришло время использования новых тенденций в мировоззрении XXI в., которые ориентируются на профессиональное, научно обоснованное, целостное, непрерывное, опережающее образование в современном обществе.

Использованная литература

1. Борботько В. Г. Принципы формирования дискурса: От психолингвистики к лингвосинергетике. Изд-е 4. - М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. - 288 с.
2. Вишняков С. А. Русский язык как иностранный: уч. пос. - М.: Флинта, Наука, 1998. - 128 с.
3. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. - М.: Изд-во ЛКИ, 2008. - 144 с.
4. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке. - Изд-е 4 / Ответ, ред. А. М. Шахнарович. - М.: КомКнига, 2010.- 128 с.
5. Малышев В. Н. Пространство мысли и национальный характер. - СПб.: Алетея,

2009. - 408 с.

6. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. - М.: Слово, 2008 - 205 с.
7. Толстой Л. Н., Война и мир. - М.: Художественная литература, 1973. Т. 1.- 425 с.
8. Фет А. А., Ранние годы моей жизни, 1893. - 56 с.
9. Флоренский П. А. У водоразделов мысли. Т. 2. - М.: Правда, 1990. - 447с.
10. Электронный ресурс: <https://fiakon.ru/zimnie-sady/interer> (Дата входа 26.03.2024).

**Насриддинӣён Б.Х.,
номзади илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи забонҳо, ДДТТ**

НАҚШИ ЗАБОН ДАР ТАШАККУЛИ ХУВВИЯТИ МИЛЛӢ (ДАР ОСОРИ ҶАЛОЛУДДИНИ БАЛХӢ)

Муаллиф дар ин мақола бо мисолҳои раднашаванда бартаран аз осори гаронарзиши Ҷалолуддини Балхӣ таърифи назар ва ҳулосаҳои илмӣ мутафаккирони сатҳи ватанӣ ва ҷаҳонӣ нақши ӯро дар ташаққули ҳуввияти миллӣ ва бедории фикрии соҳибзабонон тавассути омӯхтани дониш, ҳифзи асолат ва арҷгузорӣ ба ватану забони ниёгонӣ хеш ба исбот расонидааст.

Калидвожа: асолат, ҳифзи забон, осори ниёгон, устувории забон, ҳуввият, кашиш, қонун, шаҳодат, ватандорӣ, ҷаззобият, тамъи сухан, ҳамасрон, пасовандон, таназзул, тақомул.

**Насриддинӣён Б.Х.,
кандидат филологических наук, доцент кафедры языков ДДТТ**

РОЛЬ ЯЗЫКА В ФОРМИРОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ (В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ДЖАЛОЛУДДИНА БАЛХИ)

В этой статье автор приводит неоспоримые убедительные примеры из бесценного творчества Джалалуддина Балхи с научными заключениями мыслителей местного и мирового масштаба. Автор привел неоспоримые доказательства о роли Джалалуддина Балхи в развитии национального, гордости и пробуждения мышления носителей этого языка по средствам изучения, постижения, сохранения справедливости и дани уважения отечеству, а также языку предков.

Ключевые слова: самосознание, самопознание, закономерности развития, положение, сохранение общекультурных функций, гордость, культура, нация, традиции, патриотизм, поколение.

**Nasriddinien B.H.,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Languages
DDTT**

THE ROLE OF LANGUAGE IN THE FORMATION OF NATIONAL IDENTITY (IN THE WORKS OF JALALUDDIN BALKHI)

The given article is considering the valuable exact samples from the incredible art of Jaloliddin Balkhi along with scientific conclusions of wise men of the local and world scale. The author brought incredible facts regarding the role of Jaloliddin Balkhi in development of national pride and raising mentality of the owner of the given language, the methods of learning, achievement, the maintenance of judgment and majors of respect towards the native land, as well the ancient owners of the language.

Key words: self-comprehension, legislation, development, status, the storage of cultural function, proud, culture, nation, tradition, patriotism, generation.

Забон, ки арзиши ҷовидонӣ мебошад, чун гавҳари бебаҳо эҳтиёт кардани он қарзи ҳар кадоми мост.” Барои он, ки номи миллат дар саҳифаҳои таърихи башарӣ ҷовидон бошад, миллат бояд ҷароғи роҳнамои худшиносӣ худафрӯзии худ, яъне забонро ҳифз кунад ва онро ҳамчун волотарин арзиши миллӣ ба наслҳои оянда поқ беолоиш ва равану ширин ба мерос гузорад” (5,100)

Барҳақ, офарандаи забони миллӣ ҳуди миллат буда, дар баробари ташаккул ёфтани он пайдо мешавад ва баъдтар ҳамчун ҳадди ниҳоии тафаккури миллӣ хизмат мекунад. Қисми зиёди ҷанбаҳои ҳаёт, ки моро ҳамроҳӣ мекунанд-зиндагӣ, иқлим, дин, шакли давлатдорӣ ва қонунҳо, расму анъанаҳои миллӣ аз ҳуди миллат метавонанд то дараҷае дур бошанд, аммо **танҳо забон аст, ки дар шакли зинда дар мафкураи миллат вучуд дорад**. Тамоми хусусият ва ҳулуқ атвори миллат маҳз дар забон бозтоби худро меёбад, ин аст, ки ҳангоми муошират фардият аз байн меравад. Ягонагии забон ва инкишофи бемайлоии он яке аз аломатҳои асосии миллат мебошад. Танҳо забони адабӣ, ки ҳамчун воситаи муҳобираи як ҷомеаи мустақили забонӣ мебошад, мардумро дар таркиби як воҳиди маъмурӣ, як кишвар муттаҳид месозад.

Донишмандон ба чунин натиҷа расидаанд ва ҳақиқати бебаҳс ҳам ҳаст, ки забон на танҳо ҳамчун василаи баёни фикру андеша ва муоширати байниҳамдигарии одамон аст, балки **дар ташаккули ҳуввияти миллӣ ва бедории фикрии соҳибзабонон** низ нақши калидӣ дорад.

Ин андешаи солим дар суҳанрониҳои Пешвои муаззами миллат низ батақдор таъкид мешаванд ва моро ҳӯшдор ҳам медиҳанд: “Дар замони авҷ гирифтани равандҳои ҷаҳонишавӣ **ҳифзи забон маъноӣ ҳифзи асолат ва ҳуввияти миллиро** дар баҳри пурталотуми табаддулоту таҳаввулоту азим дорад” (5, 139)

Академик Кароматулло Олимов низ ба гуфтаҳои ғайрӣ ҳамназар аст, ки менависад: «Нерӯҳе, ки роҳи ифротгароӣ ва ба бегоҳагӣ сафарбар кардани инсонро ба воситаи ҷангҳо, ифротгароӣ, терроризм, радикализми динӣ ва ғайра пеш гирифтаанд ҳавасманди аз моҳияти худ бегона шудани инсонҳо буда, амалан ба ташаккули ҳисси худшиносии воқеии дар заминаи илмӣ қарор доштани миллатҳо ҳар гуна монеаҳо эҷод мекунанд» (4, 152).

Бояд бо ифтихор қайд намоем, ки тамоми пажӯҳандагони рӯзгор ва осори Ҷалолуддин Муҳаммади Балхӣ чи ватанию чи хориҷӣ ба натиҷае расидаанд, ки эҷодиёти Мавлавӣ ба муҳтавою маънии шеърӯ адаби асримиёнагии тоҷикӣ форс бӯи тозаӣ бунёдӣ овард, ҳоса бо истифода аз нерӯю тавонмандии забон дар ангеҳа додан ва ташаккули ҳуввияти миллӣ. Беасос нест, ки ўро нобиғаи назми тоҷикӣ-форсӣ гуфтаанд, ки касе мадраки инкорашро надорад.

“Ба қавли олими Эрон Мазохир Мусаффо,- менависанд муаллифони асари “Мавлавии Рум хуб бидонад арӯз”,- “Девони Мавлавӣ”яке аз ҷаҳор сутуни адабиёти форсӣ, яъне якҷоя бо “Шоҳнома”-и Фирдавсӣ, “Куллиёт”-и Саъдӣ ва “Девон”-и Ҳофиз, ки ҳар кадом аз тоифаи нобиғагони шеърӯ адабанд”(7, 9).

Мирзозода Х. ба шарқшинос Смела, ки дар муқаддимаи тарҷумаи «Ғулистон» менигорад, ҳамраъӣ аст, ки ҳамзамон тақвияти суҳанҳои болоӣ: “Агар мо ба эҷодиёти Саъдӣ таваҷҷуҳ кунем, бармеояд, ки Саъдӣ дар гуфтани шеърҳои ҷангӣ (эпикӣ) пасттар аз Фирдавсӣ, дар лирика камтар аз Ҳофиз, дар мистика камтар аз Ҷалолуддини Румӣ, вале дар идроку тафриқаи зиндагии замонааш, бешубҳа аз ҳамаи онҳо болотар аст” (3, 77) . Манзур ҳамон чор сутуни адабиёти форсӣ.

Агар ҳангоми омӯзиш, таҳқиқ ва тадқиқ ба умқи осори бекарони то замони мо расидаи Мавлавӣ ворид шавем, бешакку тардид дархоҳем ёфт ва иқдор ҳам хоҳем шуд, ки ў ба кадом навъи адабие, ки даст зада бошад, ҳатман ба тозақорӣ ва кашфиёт ноил шудааст.

Бартариҳои Ҳазрати Мавлавиро адабиётшиносон Урватулло Тоиров, Мирзо Солеҳов, Барот Латифов дар баробари дигар донишмандону эътиқодмандон ба “донишани урфу одати халқ, таърихи он, адабиёти шиғоҳии мардум, шеваю лаҳҷаҳо ва ба хусус, мақолу зарбулмасалҳо, луғоту таъбирот, фарҳангу маънавиёти мардумӣ” рабт

додаанд, ки ҳақиқати маҳз аст ва ӯ аз ин ганчи шойғони халқи тоҷик ба ҳадде устодона кор гирифтааст, ки дар чунин поя ва устодӣ то ба даврони мутафаккир, дар даврони ин нобиға ва пас аз вай ҳам касе натавониста бо ӯ ҳампанчагӣ бикунад (7, 10).

Аҳли фазлро пушида нест, ки замони зиндагии Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ рӯҳи миллӣ бинобар нобасомониҳои замон то ба ҳадде рӯ ба костагӣ дошт, аз ин рӯ тарғибу ташвиқи худшиносӣ ва ҳуввияти миллӣ дар мисоли фаъолият ва зиндагии шахсӣ, новобаста аз он ки дар қучо иқомату ҳаёт ба сар мебарем, манзаллати воло касб карда буд, то рӯҳи коҳишёфтаи ҳамқавму ҳаммиллатон пушту паноҳ ва умедворие пайдо кунад. Мавлоно, ки дар Қунияи Рум мезист тамоми осораширо бо забони модарияш-тоҷикии форсӣ меофарид, ин эҳсос –шӯр дар байти зераш чунин буруз карда:

Балхиям ман, балхиям ман, балхиям,

Шӯр орад оламе аз талхиям.

Ин бурҳонест қотеъ, ки Мавлоно бо таъкиди ватани аслии хеш рӯҳи миллӣ ва садоқати хешро, на танҳо аз ёдкарди ватан ва қорбурди забони миллӣ изҳор менамояд, балки ҳифзу густариш ва сари забонҳо афтодани онҳоро шарафу имони инсонӣ медонад. Ё дар байти дигаре аз ғазали худ таъкидан мегӯяд:

Наъраи ҳойу ҳўи ман аз дари Рум то ба Балх,

Асл қучо хато кунад, Шамси ману Худои ман.

Ҳине ки суҳан аз ишқ меравад, муҳим нест, ки онро бо кадом забон баён мекунӣ, дар ҳар ду ҳолат- чи ишқи заминӣ бошад, чи самой (Худо). вале **“Порсӣ гӯ, гарчӣ тозӣ хуштар аст,**

Ишқро худ сад забони дигар аст”(1, 98).

ё

Ҳамзабонӣ хешию пайвандӣ аст,

Мард бо номаҳрамон чун бандӣ аст (1, 66).

Ҷои дигар:

Ҳар кӣ ӯ аз ҳамзабоне шуд ҷудо,

Безабон шуд, гарчи дорад сад наво – мегӯяд.

Ҳуввияти миллӣ магар аз ин болотар мешавад, ки дар ишқи ватан мегӯяд:

То зи Қуния битобад нури ишқ,

То Самарқанду Бухоре соате.

Ё дар **“Маснави маънавӣ”**, на танҳо аз **“Самарқанди чу қанд”**, балки аз қўйу гузарҳояш низ ёд кардааст:

Гуфт:” Кўи ӯ кадом асту гузар?

Ӯ Сари Пул гуфту кўи Ғотифар”

ё

Дар сафар гар Рум бинӣ ё Хутан,

Дар дили ту кай равад ҳуббулватан.

Дар ин маврид аз шоирони муосири мо ҳам яке мефармояд:

Беватан нест, ғарибе, ки кунад ёди ватан,

Дар ватанбудаи бе ёди ватан беватан аст.

Мадрақоти зиёдест, ки аз қорбурди вожаи **“тоҷик”**(ҳамчун **миллат**) шаҳодат додаанд ва дар осори гаронмояш Мавлоно низ сареҳан аз нармтабиатӣ ва таҳаммулпазирии тоҷикона суҳан дар миён оварда, ки мегӯяд:

Як ҳамлаву як ҳамла, к-омад шабу торикӣ,

Ҷустӣ куну туркӣ кун, на нармию тоҷикӣ. (8,.252)

ё

Худ чи ҷойи турку тоҷик асту занг?

Фаҳм кардаст ин нидоро ҷубу санг(1, 70).

Чуноне ки дар байте болотар ёдрас шуда будем, ӯ дар осори ҷовидонааш аз макону мавзеъ ва сарзаминҳои тоҷикнишин, иду ҷашнҳои миллию мазҳабӣ, номи осору қаҳрамонҳои муваффақи адибони классикамон ифтихормандона ёд мекунад, ки шаҳодат аз хуввият ва рӯҳи баланди миллии ӯст ва ҳамин номусу шарафро аз ҳамасрон ва пасовандони хеш хоҳон аст. Бо овардани як далел, ки боиси сарфарозии мост, иктифо мекунем, ки фармуда:

“Шоҳнома”ё “Калила ” пеши ту,

Ҳамчунон бошад, ки Қуръон аз уту.

Ҳақиқати бебаҳс аст, ки дар офаридани сухани зебову шевои тоҷикона мақом ӯро ба ҳаддест, ки тибқи баъзе ривоёт муҳаққақтарин устодони забони модарии мо чун шайх Саъдӣ дар замони зиндагӣ (ҳамзамонанд) шефтаву шайдои сурудаҳои ӯ гаштаанд. Ҳасани Султон истинод бар “Манокибу-л-орифин”-и Шамсиддин Аҳмади Афлоқӣ дар бораи сухани баланди тобнокаш, ки бо гузашти садсолаҳо низ ҷиҳати ҳифзи шевоӣ асолат ва пойдорию устувории забони тоҷикии имрӯзу фардо хидмат мекунад, ин ривоят меорад:

“Шайх Саъдӣ бо хоҳиши ҳокими Шероз як ғазали Мавлоноро бо матлаъи

Ҳар нафас овози ишқ мерасад аз ҷапу рост.

Мо ба фалак меравем азми тамошо кирост?- ро фиристода, дар зимн афзудааст, ки “дар иқлими Рум подшоҳе муборакқадам зуҳур кардааст ва ин нафоҳот мар ӯрост. Аз ин бехтар ғазале нагуфтаанд ва нахоҳанд гуфтан. Маро ҳаваси он аст, ки ба зиёрати он султон ба диёри Рум равам ва рӯмро ба хоки пойи ӯ бимолам...”

Забон чун падидаи иҷтимоӣ аст, табиист, ки бо ҷомеа алоқаи ногусастанӣ дорад ва ҳамчун муҳимтарин воситаи тараққиӣ ҷамъият хизмат мекунад.

Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ оид ба ҳодисаи ҷамъиятӣ будани забон ва дар андарз ба соҳибзабонон оид ба расидан ба қадри сухан, арҷ гузотан ба сухани воло, то мантиқӣ сухан гуфтан омӯзем, дар абёти зер ин гуна ибрази назар кардааст:

Кӯдак аввал чун бизояд ширнӯш,

Муддате хомуш буд ӯ ҷумла гӯш.

Муддате мебоядаш лаб дӯхтан,

Аз сухангӯён сухан омӯхтан.

То наёмӯзад, нагӯяд сад яке.

В-ар бигӯяд, ҳашв гӯяд, бешаке

В-ар набошад гӯш тӣ-тӣ мекунад,

Хештанро гунги гетӣ мекунад.

Карри аслӣ, к-аш набуд оғоз гӯш,

Лол бошад, кай қунад дар нутқ ҷӯш.

З-он ки аввал самъ бояд нутқро,

Сӯи мантиқ аз раҳи самъ андаро!

Таъбири “гӯши суханшунав” аз ҳамин ҷо манша мегирад.

Мавлоно тамъи сухани баландро аз ҷашиши қанди забони модарӣ дарёфтааст ва ҷаззобияти онро дар ҳамин лаззат медонад, ки мегӯяд:

Пурсӣ гӯем, яъне ин кашиш,

З-он тараф ояд, ки омад он ҷашиш,

Шоири муосири тавоноӣ мо устод **Бозор Собир** ҳам ин кашишро бо ҷор узви зотии хеш дарк карда, шояд таъсир аз Мавлоно гирифта, ки мегӯяд:

Нест қонуни кашише дар ҷаҳон,

Дар кашидан ҳамчу қонуни забон (2,5).

Ин хуввият ва рӯҳи баланди миллии ва ватандорист, ки Мавлоно аз офаридаҳои уламову удабои қабл аз худ ва ҳамзамонони саршинос ба некӣ ёд мекунад, ки шаҳодат аз сермутолеъа будани ӯст ва далели таъсирпазирӣ ҳам ҳаст. Инро гувоҳ пайдо кардани шабоҳатҳои маъноӣ, забонӣ, маъзӯӣ ва суварӣ дар “Маснавии маънавӣ”, “Девони Шамс” ва осори дигари ӯст, аз он ки мавзӯи баҳс қанор намонад, дар ин ҷо бо овардани чанд байте шоҳид аз ин нобиғавон иктифо менамоем:

Саъдӣ (1184-1291):

**Бани одам аъзои якдигаранд,
Ки дар офариниш зи як гавҳаранд... (6, 51)**

Чалолуддини Балхӣ (1207-1273):

**Ранчи як чузве зи тан ранчи ҳам аст,
Гар дами сулҳ аст, ё худ малҳам аст.**

Саъдӣ :

**Ризқ агарчанд бегумон бирасад,
Шарти ақл аст ҷӯстан аз дарҳо.
(6, 148)**

Чалолуддини Балхӣ :

**Роҳи рӯзӣ касбу ранҷ асту таъаб,
Ҳар касеро пешае доду талаб (1,88)**

Ҳеҷ ҷойи шакку тардид нест, ки офаридаҳои зебову шевои тоҷикона сухани баланди тобнокаш бо гузашти садсолаҳо низ ҷиҳати ҳифзи шевоию асолат ва пойдорию устувории забони тоҷикӣ ҳам хидмат мекунад. Чуноне ки Муҳаммад Иқбол мегӯяд: **”Ҷаҳони имрӯз муҳтоҷи як Мавлавист, ки умедро бар мардум барангезад ва оташи шавқро барои зиндагӣ тезонад”**

Феҳристи адабиёт:

1. Андарзномаи Мавлоно Чалолуддини Румӣ (Мураттиб Мирзо Муллоаҳмад), Душанбе, “Маориф ва фарҳанг”, 2007
2. Бозор Собир. Лолаи сиёҳ, Душанбе, “Адиб”, 2013, 87с.
3. Мирзозода Холиқ. Таърихи адабиёти тоҷик, қисми 2. – Душанбе: Маориф, 1977.
4. Олимов Кароматулло. Андешаҳо доир ба фалсафа, ирфон ва худшиносии миллӣ. -Душанбе: «Дониш», 2014, 393с.
5. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва сиёсати давлатӣ дар бораи забон (зери таҳрири доктори илми филология, профессор Додихудо Саймиддинов). - Душанбе: «Шарқи озод», 2011
6. Саъдии Шерозӣ. Кулӣёт. Иборат аз ҷаҳор ҷилд, ҷилди 3.-Душанбе, 1990.-368 с.
7. Урватулло Тоиров, Мирзо Солеҳов, Барот Латифов, Мавлавии Рум хуб бидонад арӯз, Душанбе, “Ҳумо”, 2007, 45с.
8. Чалолуддини Румӣ, Девони кабир (ҷилди 1,2) Душанбе, “Адиб”, 1993.
9. Чалолуддини Румӣ, Маснавии маънавӣ, Техрон, ” Муҳаммад”, 1371х
10. Эмомалӣ Раҳмон. Забони миллат- ҳастии миллат, -Душанбе: «Эр-граф», 2016.

Раҳмонқулов М.
номзади илмҳои педагогӣ
и.в. дотсенти кафедраи забонҳо, ДДТТ

УСУЛҲОИ ИННОВАТСИОНИИ ТАЪЛИМИ ЗАБОНИ АНГЛИСӢ

Равишҳои инноватсионии таълими забони англисӣ дар посух ба зарурати баланд бардоштани самаранокӣ, мусоидат намудан ва суръат бахшидан ба раванди таълим ба вуҷуд омадаанд. Ин сабаби маъруфияти афзояндаи забони англисӣ дар давраи ҷаҳонишавӣ буд.

Агар муаллим меҳодад дар кори гурӯҳии худ муваффақ бошад, ӯ бояд усулҳои инноватсионӣ ва технологияҳои навро барои ҷалби донишҷӯён ба соҳаҳои анъанавӣ бо истифода аз абзорҳо ва технологияҳои омӯзиши ҷандрасонаӣ аз захираҳои онлайн ва замимаҳои мобилӣ пайдо ва мутобиқ созад.

Калидвожаҳо: навоарӣ, равишҳо, зарурат, афзоиш, самаранокӣ, раванд, омӯзиш, ҷаҳонишавӣ, захираҳои онлайн.

Раҳмонқулов М.
кандидат педагогических наук, доцент кафедры языков ДДТТ

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Инновационные подходы к преподаванию английского языка возникли в ответ на необходимость повысить эффективность, облегчить и ускорить процесс обучения. Это было вызвано растущей популярностью английского языка в эпоху глобализации.

Если преподаватель хочет добиться успеха в своей групповой работе, он должен найти и адаптировать инновационные методы и новые технологии для вовлечения учащихся в традиционные области, используя мультимедийные средства обучения и технологии из онлайн-ресурсов и мобильных приложений.

Ключевые слова: инновация, подходы, необходимость, повышение, эффективность, процесс, обучения, глобализация, онлайн-ресурсов.

Rahmonqulov M.
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Languages of DDTT

INNOVATIVE METHODS OF TEACHING ENGLISH

Innovative approaches to teaching English have arisen in response to the need to increase efficiency, facilitate and speed up the learning process. This was due to the growing popularity of English in the era of globalization.

If a teacher wants to be successful in his group work, he must find and adapt innovative methods and new technologies to engage students in traditional areas using multimedia learning tools and technologies from online resources and mobile applications.

Key words: innovation, approaches, necessity, increase, efficiency, process, learning, globalization, online resources.

Дар Паёми худ, асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мӯҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 21 декабри соли 2021 зикр менамояд, ки ӯстодону омӯзгорон ва падару модаронро зарур аст, ки ди қ қати наврасон ва хонандагону донишҷӯёнро барои аз бар намудани донишҳои муосир ҷалб намоянд, ба сатҳи азҳудкунии фанҳои да қ қ бештар таваҷҷуҳ зоҳир кунанд, омӯзиши забонҳои хориҷӣ ва технологияи иттилотиву коммуникатсионро ба роҳ монанд.[1]

Ислоҳоти системаи маориф дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба такмили мундариҷа ва сохти маълумот, аз он ҷумла маълумоти олии омӯзгорӣ равона карда шудааст. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф», Консепсияи миллии маълумот ва Стандартҳои давлатии маълумот ҳуҷҷатҳое мебошанд, ки системаи маълумоти кишварро ба сатҳи байналмилалӣ бардошта, инкишофи минбаъдаи соҳаи маорифро муайян мекунанд. [2]

Хусусан қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тасдиқи Барномаи давлатии тақмил ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2015-2020» назди мутахассисону омӯзгорони мактабҳои олии миёнаи таҳсилоти умумӣ вазифаҳои пурмасъули ба таври кулӣ тақмил додани таълими забонҳои русӣ ва англисӣро тақозо менамояд.[3]

Дар донишгоҳҳо омӯзиши забони англисӣ ҷузъи муҳими омодаسازی касбии мутахассисон мебошад. Ҷорӣ намудани усулҳои инноватсионии таълими забони англисӣ рӯз то рӯз аҳамияти бештар пайдо карда, аҳамияти бузурги амалӣ дорад. Омезиши моҳиронаи усулҳои анъанавии таълим бо истифода аз воситаҳои муосири техникӣ фазои эҷодкориро муҳаё намуда, ҳавасмандии донишҷӯёнро баланд мебардорад. Дар мақола шарҳи умумӣ ва таҳлили технологияҳои муосири иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ (ТИК) дар соҳаи таълими забони англисӣ барои мақсадҳои мушаххас оварда шудааст.

Дар Донишгоҳи Давлатии Тичорати Тоҷикистон омӯзиши забони англисӣ ҷузъи муҳими омодаسازی касбии мутахассисони забондон барои соҳаҳои гуногуни иқтисодӣ мебошад. Ҷорӣ намудани усулҳои инноватсионии таълими забони англисӣ торафт муҳим ва хеле натиҷабахш аст. Омезиши моҳиронаи усулҳои анъанавии таълим бо усулҳои муосир фазои аудиторияро эҷодкор ва ҳавасмандии донишҷӯёнро баланд мебардорад.

Шоҳаҳои забоншиносии муосир ба ҷиҳатҳои гуногуни истифодаи забон машғуланд. Маълум аст, ки забоншиносӣ метавонад ҳама ҷавобҳои заруриро диҳад, ки маҷмӯи пурраи далелҳоро дар бораи сохтор ва вазифаи таълими забонро муқаррар мекунанд.

Усулҳои муосири таълими забон гуногунанд, аммо ба гуфтаи Марианна Селсе-Мурсиа, равишҳои машхуртарин ва собитшуда равишҳои когнитивӣ, аффективӣ-гуманистӣ, дастовардҳо ва коммуникативӣ мебошанд. Равиши маърифатӣ ин аст, ки забон рафтори когнитивӣ аст, на ташаккули одат. Асоси равиши аффективӣ-гуманистӣ аз он иборат аст, ки омӯзиши забони хориҷӣ раванди худшиносӣ ва муошират бо одамони дигар аст. Принсипи марказии усули ҳамгирошуда изҳор мекунад, ки азхудкунии забон дар ҳоле сурат мегирад, ки донишҷӯ танҳо ва вақте ки вуруди пурмазмунро мефаҳмад. Муносибати коммуникативӣ нишон медиҳад, ки, мақсади забон ва мақсади таълими забон муошират дар тамоми гуногунии шаклҳои он мебошад. Усули кунунии таълими ESP (англисӣ барои мақсадҳои мушаххас) дар аксари донишгоҳҳо равиши коммуникатсионӣ мебошад. Курсҳои ESP ба рушди салоҳияти муоширатӣ, ба касбӣ нигаронидашудаи забони хориҷӣ нигаронида шудаанд, тамоми фаъолиятҳои забонро дар бар мегиранд, ки дар грамматика, луғат ва услуби мувофиқ зоҳир мешаванд. Равиши бартаридошта дар асл як равиши маҷмӯӣ мебошад, ки таваҷҷӯҳ ба ташаккули қоидаҳо, таъсир, фаҳмиш ва муоширатро дар бар мегирад, ки ба донишҷӯ имкон медиҳад, ки ҳамчун шахсе, ки фикр мекунад, ҳис мекунад, дарк мекунад. [5 с 36]

Дар мавриди барномаҳои таълимии ESP бошад, онҳо ҳам таркибӣ мебошанд: қисман сохторӣ, қисман матнӣ. Барномаи таълимии сохторӣ, аз ҷумла рӯйхати сохторҳои грамматикӣ, луғат ва истинодҳо, ки бояд таълим ва азхуд карда шаванд, дар марҳилаҳои аввали курсҳои ESP самаранок аст.[4 с25]

Равишҳои инноватсионии таълими забони англисӣ дар посух ба зарурати самараноктар пайдо шудан ва раванди таълимро осон мекунад ва метезонанд. Инро маъруфияти афзояндаи забони англисӣ дар давраи ҷаҳонишавӣ ба вуҷуд овард. Даъвои усули ягонаи универсалӣ, гарчанде ки вақт ба вақт пешбарӣ карда мешавад, қонеъ

карда нашудааст ва ба гумон аст, ки ҳаргиз қонест карда шавад. Талабот дар давраи ҳозира истифодаи самараноки усулҳои инноватсионӣ мебошад.

Ҳангоми таҳияи курси мушаххаси ESP бисёр равишҳои наоварона мавҷуданд. Унсурҳои ҳаттӣ, ҳикоя, омӯзиши мисолҳо, нақшбозӣ, вокуниши таъхирнопазири шифоӣ, равиши табиӣ, ҳатто таълими хомӯшона метавонанд дар муҳити гурӯҳӣ истифода шаванд, ки муаллим кӯшиш мекунад, ки равандро мувофиқи вазъияти воқеӣ мутобиқ кунад.

Ҳангоми таҳияи барномаи таълими забони хориҷӣ имкониятҳои забондонии донишҷӯён, инчунин имкониятҳои муваққати аз худ намудани донишро ба назар гирифтани лозим аст. Аз ин рӯ, барномаи таълимӣ бояд методологияи умумии курсро ислоҳ кунад. Вазифаҳои асосии омӯзгори ESP ин интихоб ва ташкили маводи таълимӣ, таҳияи барномаҳои таълимӣ ва нақшаҳои муассир барои ноил шудан ба натиҷаҳои дилхоҳи таълим ва дастгирии ҳавасмандкунӣ ва кӯшишҳои донишҷӯён мебошанд. Унсурҳои дигари муҳими кор дар гурӯҳҳои ESP ин пешниҳоди фикру мулоҳиза ба донишҷӯён, ҳам барои назорати раванди таълим ва ҳам додани маслиҳат ба донишҷӯён мебошад. Муайян кардани ҳадафҳои таълимӣ ба интихоби маводи таълимӣ таъсири бештар мерасонад. [7 с 86]

Унсурҳои муҳими таълими ESP ин қобилияти омӯзгор барои фароҳам овардани фазои муоширати зинда ва муҳокимаи созанда дар гурӯҳ мебошад. Донишҷӯён маҳорати устувори муоширатро танҳо дар сурате ба даст меоранд, ки агар онҳо дар муошират бо дигарон имконият дошта бошанд. Аз ин рӯ, омӯзгорон бояд усулҳои инноватсионии рушди малакаҳои муоширатро дар гурӯҳҳои худ таҳия ва татбиқ кунанд ва дигар захираҳоро ба фаъолияти худ ворид кунанд, аз ҷумла истифодаи Интернет барои муошират берун аз синф. Донишҷӯён забони хориҷиро беҳтар меомӯзанд, агар онҳо ҳавасмандии баланд дошта бошанд ва имкони истифода аз донишу малакаи худро дар муҳити забоне, ки онҳо мефаҳмад ва ба онҳо таваҷҷӯҳ дорад, истифода баранд. Аз ин нуктаи назар, ESP ва усулҳои инноватсионӣ як воситаи пурқувват барои татбиқи ин имконият аст. Донишҷӯён забони англисиро ҳангоми кор бо маводе меомӯзанд, ки дорои сохторҳои ҷолибу муассир мебошанд, ки метавонанд дар фаъолияти касбии худ ё омӯзиши минбаъдаи худ истифода баранд [6 с.43].

Муҳокимаҳои гурӯҳӣ ва кори лоиҳа инчунин роҳҳои муассири кор бо донишҷӯёни ESP мебошанд. Тамоюли муосиртари таълими забони англисӣ барои мақсадҳои касбӣ ин баҳс аст. Дар марҳилаи омодагӣ ба мубоҳисаҳо донишҷӯён бояд тамоми дониш ва қобилияти гуфтугӯи худро бо забони хориҷӣ сафарбар кунанд, тафаккури интиқодии худро истифода баранд ва тафаккури эҷодиро инкишоф диҳанд. Аз ин рӯ, ҳангоми мубоҳисаҳо, донишҷӯён имкон доранд, ки ҳам салоҳияти забонӣ ва ҳам касбиро нишон диҳанд. Ҳамаи ин усулҳо барои омӯзиш мустакилона, омода кардани донишҷӯён ба фаъолияти тадқиқотӣ, ҳавасмандкунии онҳо, нишон додани натиҷаҳои кор ва ташаккули таҷриба, муфид мебошанд. Агар омӯзгор мехоҳад дар кори гурӯҳии худ муваффақ бошад, вай бояд усулҳои инноватсионӣ ва технологияҳои навро барои ҷалби донишҷӯён ба соҳаҳои анъанавӣ бо истифода аз абзорҳо ва технологияҳои омӯзиши ҷандрасонавӣ аз захираҳои онлайн ва замимаҳои мобилӣ пайдо ва мутобиқ созад. [8 с26]

Усулҳои инноватсионии таълими забони англисӣ:

-Омӯзиши эҷодӣ

Ин як усули санҷидашудаи муайян кардани эҷодиёти донишҷӯ ва ҳавасманд кардани саҳми эҷодӣ мебошад. Калиди ин ҷо истифодаи воситаҳои эҷодӣ барои ҳавасмандкунии эҷодкорӣ мебошад. Дар давоми сессияҳо, бозиҳо ё шаклҳои машқҳои визуалӣ, ки тафаккури донишҷӯёнро ба васеъ мнамояд ва таваҷҷӯҳи онҳоро ба омӯзиш ҷалб мекунад..

-Истифодаи воситаҳои аудио ва видео

Маводҳои аудиовизуалӣ дар синф нақши муҳим доранд. Муаллимони мактаб бо осонӣ макетҳои махсус, диафильмҳо, кинофильмҳо ва материалҳои рангуборкуниро ҷорӣ мекунанд. Ин усулҳо на танҳо қобилияти шунидани онҳоро беҳтар мекунанд,

балки инчунин ба онҳо барои беҳтар фаҳмидани мафҳумҳо кӯмак мекунад.

-Омӯзиш дар "ҷаҳони воқеӣ"

Пайваст кардани фаъолиятҳо бо омӯзиши ҷаҳони воқеӣ таҷрибаи хуб аст. Дохил кардани таҷрибаҳои воқеии ҷаҳонӣ ба таълим лаҳзаҳои таълимро тоза нигоҳ медорад ва омӯзиши фанро ғанӣ мегардонад. Муносибат ва намоиш дар ҳолатҳои воқеӣ, маводро фаҳмидан ва омӯхтанро осон мекунад.

-Туфони ақлонӣ

Яке аз усулҳои самараноки таълим, ин усули «туфони ақлонӣ» дар чараёни таълим мебошад. Ин усул як роҳи натиҷабахш барои ба даст овардани эҷодиёти омӯзандаи забон мебошад. Вақте ки омӯзгор якчанд нафарро ба як мавзӯи ягона тамаркуз мекунад, бешубҳа бисёр фикрҳои нав пешниҳод мешаванд, инчунин ҳамаро ба муҳокима дохил мекунад ва машғулиятро шав қовар ва натиҷабахш мешаванд. . Ин фаъолият як усули инноватсионӣ барои донишҷӯён баҳри баён кардани фикрҳои худ бидуни ташвиш дар бораи талаффузи дуруст ё нодуруст мебошанд.

-Фаъолиятҳои берун аз аудитория

Баъзе машғулиятҳоро ҳангоми берун аз аудитория омӯхтан беҳтар аст. Бо ин роҳ ҳар як донишҷӯи ҳавасманд метавонад муҳити берунаи марбут ба машғулиятҳоро аз сар гузаронад. Ин равиш ба омӯзиш ба донишҷу имкон медиҳад, ки аз маводҳои тару тоза ва ҳаяҷонбахш лаззат барад ва ҳамзамон баӯ имкон медиҳад, ки маводҳоро зудтар омӯзад ва дониш гирад.

-Ҳавасмандкунӣ тавассути муҳити эҷодӣ

Муҳити аудитория ки хуб тарҳрезӣ шудааст, шавқовар ва ҷолиб аст, ба ҳавасманд кардани тафаккури донишҷӯ ва ба онҳо кӯмак мекунад, ки фикр кунанд ва беҳтар омӯзанд. Хамаи донишҷӯён, хусусан ҷавонон, тамоми руз нишаста, ғафат дарс хонда наметавонанд. Муҳити эҷодӣ ва ҳавасмандкунанда ба онҳо кӯмак мекунад, ки дар бораи ҳуди мавзӯ маълумот пайдо кунанд, омӯзанд, фикру ақидаи худро пешниҳод намоянд ва онҳоро ташвиқ кунанд.

-Пазлҳо ва бозиҳо

Омӯзиш вақте шавқовар аст, ки муаммоҳо ва бозиҳо қисми таълим мебошанд. Хусусан, вақте ки сухан дар бораи донишҷӯён меравад. Онҳо набояд эҳсос кунанд, ки онҳо дарс омӯхта истодаанд, зеро дарсҳои онҳо бо услуби як бозии бузург ва ҳаяҷоновар гузаронида мешаванд ва усулҳои иловагӣ, аз қабилӣ муаммоҳо ва бозиҳои гуногун барои ба таври эҷодӣ фикр кардан кӯмак мекунад.

-Гузаронидани машғулиятҳо дар шакли ҳикоя

Биед фикр кунем, ки чаро қариб ҳама филмҳоро бо шавқи зиёд тамошо мекунад? Ҳама тамошоии филмҳоро дӯст медоранд, зеро ҳамеша як ҳикояи ҷолибе вучуд дорад, ки ҳамаро хеле шавқовар мекунад. Аз ин рӯ, мантикист, ки маводҳои таълимӣ ҳангоми дар шакли як ҳикояи содда ва фаҳмо пешкаш намудани он ҷолибтар мешаванд. Ин усул ба шумо имкон медиҳад, ки ин навъи омӯзишро санҷед, истифода баред ва ба натиҷаи назаррас ноил гардед..

-Истифодаи технологияҳои информатсионӣ дар таълим

Ҳама гуна машғулиятҳо, ҳатто омӯзиши забони англисӣ, бидуни ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ - истифодаи технологияҳои информатсионӣ дар шакли компютер иҷро карда намешаванд. Новобаста аз он ки он чӣ қадар ночиз садо диҳад, аксар вақт машғулиятҳо бо технологияҳои компютерӣ махсусан дар байни насли ҷавони донишҷӯён маъмуланд. Як қатор бозиҳои мултимедиявӣ, ки бо ин роҳ дастрасанд, имкон медиҳанд, кидонишҷӯ калимаҳои навро хеле тезтар ёд гирад, бо грамматикаи забон шинос шавад, фаҳмишро беҳтар кунад ва инчунин дуруст нависад.

Ин усулҳои инноватсионӣ, ба омӯзгорон кӯмак мекунад, ки ҳамаи донишҷӯёнро боз ҳам самараноктар таълим диҳанд.

Ҳама гуна равишҳои инноватсионӣ дар соҳаи таълими забони англисӣ ба ташкил ва фаъолсозии раванди таълим барои донишҷӯён таъсири мустақим дошта, самаранокӣ ванатиҷабахшии омӯзишро афзун намуда, фазои мусоидро дар дарсҳои забони англисӣ

ба вучуд меоранд.

АДАБИЁТ:

1. Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, мӯхтарам Эмомалӣ Раҳмон аз 21 декабри соли 2021. ҷ
2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» 2020.
3. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тасдиқи Барномаи давлатии тақмил ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2015-2020» [с4]
4. Бочарова, Е.П. Забони англисӣ барои донишҷӯёни донишгоҳҳои таълим. кӯмакпулӣ / Е.П. Бочарова. – М.: Проспект, 2016. – 136с/ 3. Голубев, А.П.
5. Забони англисӣ барои ихтисосҳои таълимӣ / А.П. Голубев. – М.: Академия, 2017. – 36 с.
6. Косыгина, С. И. Забони англисӣ барои донишҷӯёни донишгоҳ: Хониш, таҷрибаи хаттӣ ва амалияи суҳанронии шифохӣ / С.И. Косыгина. – М.: Академия, 2015. – 176 с.
7. Хлизова, Н.Ю. Чандрасонай ва имкониятҳои онҳо дар ташкили раванди таълими донишҷӯёни забони англисӣ [Матн] / Н.Ю. Хлизова // 8. Назарияи педагогӣ, таҷриба, амалия / Эд. Т.А. Стефановская. - Иркутск: Нашриёти Иркутск. маориф. - 2008. – с 86..
9. Эҳсони Ф. Технологияи нутқ дар омӯзиши забонҳои компютерӣ: қавӣ ва маҳдудиятҳои парадигмаи занги нав 2008. С 25.-

Акрамов Файз Махрамович
номзади илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи забонҳои Донишгоҳи давлатии
тиҷоратит Тоҷикистон
Насриддиниён Бобишоҳи Ҳасанпур
номзади илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи забонҳои Донишгоҳи давлатии
тиҷоратит Тоҷикистон

АҲАМИЯТИ ОМУЗИШИ ЗАБОНИ АРАБӢ ДАР ОМОДА НАМУДАНИ МУТАХАССИСҲОИ БАЛАНДПОЯ

Татқиқи ҳамаҷонибаи таъсири як забон ва ба забони дигар табиист, ки таҳқиқоти васеъ ва густурдаро тақозо мекунад. Мусаллам аст, ки дар доираи як мақола ин амал имконнопазир аст. Аз ин рӯ, мо танҳо мухтасар ба паҳлӯҳо ва ҷанбаҳои мухталифи омӯзиш ва таъсири забони арабӣ ба забони форсии тоҷикӣ дар давраи муайни таърихӣ дахл карда, аз мафассалбаёнӣ худдорӣ менамоем.

Ёдрас шудан арзанда аст, ки олимон ва муҳаққиқони соҳаи забон исбот кардаанд, ки таъсири мутақобилаи забонҳо як амри воқеъию табиист, ки рушди онҳоро замина мегардад.

Хосатан воридшавии табиии вожаҳо аз як забон ба забони дигар аз омилҳои дигарест, ки боиси бойи ғанӣ гардидани таркиби луғавии забонҳо хоҳад гардид, ки омӯзиши онҳоро то андозае сахл хоҳад кард. Муҳақиқ собит кардааст, ки дар ин замони бо суръати кайҳонӣ рушдкунанда танҳо бо дониستاني як забон иктифо кардан ҷойи нигаронист ва ҳар тахассусманди идаои ҷавобгӯ будан ба тақозои бозори меҳнат ва замон набояд аз ду-се забони хориҷиро балад бошад, аз ҷумла забони арабиро, ки яке аз забонҳои СММ забони байналмилалӣ эътирофкарда аст.

Калидвожаҳо: муъмин, ислом, забон, усул, таъсирот, баён, истилоҳ, маънои аслӣ, маънои маҷозӣ, равобит, иқтисод, тиҷорат, тақозо.

Акрамов Файз Махрамович
кандидат филологических наук, и.о. доцент кафедры языков
Таджикский государственный университет коммерции
Насриддиниён Бобишоҳи Ҳасанпур
кандидат филологических наук, и.о. доцент кафедры языков
Таджикский государственный университет коммерции

ВАЖНОСТЬ ИЗУЧЕНИЯ АРАБСКОГО ЯЗЫКА ПРИ ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ ВЫСОКОГО УРОВНЯ

Всестороннее изучение влияния одного языка на другой, естественно, требует обширных и масштабных исследований. Действительно, это действие невозможно в рамках одной статьи. Поэтому мы лишь вкратце коснемся различных аспектов обучения и влияния арабского языка на таджикско-персидский язык в определенный исторический период и воздержимся от подробностей.

Стоит помнить, что ученые и исследователи в области языка доказали, что взаимное влияние языков - это реальный и естественный порядок, который становится основой их развития.

В частности, естественный переход слов из одного языка в другой является одним из других факторов, обогащающих словарный запас языков, что в некоторой степени облегчит их изучение. Исследователь доказал, что в наше время, лексика развивается с космической скоростью, важно довольствоваться знанием не только одного языка, и каждый квалифицированный человек, желающий соответствовать требованиям рынка труда и времени, должен знать более двух-трех иностранных языков, включая арабский, который является одним из важнейших языков. Это международный язык, признанный ООН.

Ключевые слова: ислам, язык, метод, эффекты, выражение, термин, буквальное значение, переносное значение, отношение, экономика, бизнес, спрос.

Akramov Fayz Mahramovich

candidate of philological sciences department of languages Tajik state university of commerce

Nasriddiniyon Bobishoh Hasanpur

candidate of philological sciences department of languages Tajik state university of commerce

THE IMPORTANCE OF LEARNING OF THE ARABIC LANGUAGE IN PREPARING HIGH-LEVEL SPECIALISTS

A comprehensive study of the influence of one language on another naturally requires extensive and extensive research. It is true that this action is not possible within the scope of one article. Therefore, we will only briefly touch on the various aspects and aspects of learning and the influence of the Arabic language on the Tajik Persian language in a certain historical period, and refrain from going into detail.

It is worth to point out the scientists and researchers in the field of language have proven that the mutual influence of languages is a real and natural order that becomes the basis for their development.

In particular, the natural entry of words from one language to another is one of the other factors that will enrich the vocabulary of languages, which will facilitate their learning to some extent. The researcher has proven that in this time, which is developing at a cosmic speed, it is a matter of concern to be satisfied with knowing only one language, and every qualified person who wants to meet the demands of the labor market and the times should not know more than two or three foreign languages, including Arabic, which is one of the most important languages. It is an international language recognized by the UN.

Keywords: believer, Islam, language, method, effects, expression, term, literal meaning, figurative meaning, relations, economy, business, demand.

Мардуми шарифи кишвари мо соли 2026 35-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро бо камоли эътимод метавон гуфт, ки бо сарбаландӣ ва шукӯҳу шаҳомати ҳоса таҷлил хоҳанд кард.

Тоҷикистони соҳибистиклолро имрӯз аксарияти давлатҳои дунё ба расмӣ шинохта, сафоратхонаҳову консулгарӣҳои худро дар кишвари маҳбуби мо ифтихор намудаанд босамар фаъолият карда истодаанд. Албатта, ҷиҳати таҳким баҳшидан ва инкишоф додани равоҷоти хуби ҳамаҷониба ба кишварҳои ҷаҳон тайёр кардани мутахассисони баландпояи забондон талаби замони гардида, нақши меҳварӣ пайдо мекунад. Дар ҳамин асос, рушди инкишофи муносибатҳои ҳамаҷониба бар суди тарафҳо ба кишварҳои арабӣ низ мавқеи хоса касб хоҳад кард.

Эътиқод ва гаройиши ниёконамон - форсу тоҷик ба дини Ислам боис гардид, ки мардуми мо забони арабиро ба худ як забони бегона нашуморад.[1,6]

Табиист, ки таъсири байниҳамдигарии забонҳо ва доду гирифтӣ байни онҳо як амри воқеист ва аз муҳимтарин омилҳои рушди тавсеаи таркиби луғавии онҳо маҳсуб меёбад. Дар зимн, равоҷоти байнизабонӣ байнифарҳангӣ боиси ғановати забонҳо хоҳад гашт, агар ба ҳадди ифрот расонида нашаваду бар зиёни яке аз забонҳо наанҷомад.

Қатра шуд селобу восил шуд ба баҳр аз иҷтимоъ,

То ба кай бошанд ин беҳосилон аз ҳам ҷудо. [8,6]

Бисёр муҳим аст, ки омӯзиши забонҳои хориҷӣ барои дилхоҳ забон дар асоси муқоисаи хусусияти овӣ ва меъёрҳои забони онҳо сурат гирад, яъне аввал забони

модарии худро поку беолоиш нигоҳ дорем . Ҷойи баҳс нест, ки вомвожаҳо ҳангоми ба ин ё он забон ворид шудан махсусияти овой ва дастурии он забонро мегиранд.

Далелҳои тағйирпазирии вомвожаҳо (калимаҳои иқтибосӣ), ки бештар истилоҳотанд аз дур будани тарзи талаффузи арабӣ нисбат ба забони тоҷикӣ сарчамша мегирад. Масалан, дар калимаҳои зерин тарзи талаффузи арабиаш аз тоҷикии имрӯза тафовут доранд. Мисли: мушоҳада-мушоҳида, ӯшиқ-ошиқ, мунозара-мунозира, муқойяса-муқойиса, муаллим-муаллим, ӯлим-илм, ӯбид-обид, ӯлим-олим ва ғ.” [2,9].

Саволхое ба миён омаданаҷ ҳаётист, ки ҳар калимаи арабие, ки дар забони тоҷикӣ ба қор меравад, оё назди арабҳо низ бо ҳамин маъност ва ё маънои дигар дорад. Барои посух пайдо кардан ба ин савол афзалияти омӯзиши забони арабӣ бараъло равшан мегардад. Ҳеҷ воии тардид нест, ки пайванди забонӣ байни тоҷикон ва арабҳо дар масири таърих муддате камранг мегардид ва гоҳо густариш меёфт. Ҳамин нопойдорӣ дар пайванди ду забон боис шуд, ки бархе аз калимаҳои арабӣ, ки ба забони тоҷикӣ ворид шудаанд, рӯ ба фаромӯшӣ оранд ва ё матрук шаванд. Қисмате аз калимаҳои иқтибосгардида маънои аслии хешро комилан ё қисман гум кардаанд ва ё маънои комилан дигар гирифтаанд, ки ин мушкилоти зиёдеро барои омӯзанда ба миён овардад. Дигаргуниҳои забонӣ ва ё тағйироте, ки дар давраҳои мухталифи инкишофи забонҳо ба вуҷуд омадаанд, ҳодисаи табиӣ буда, забоншиносон бояд аз ин дигаргуниҳо оғаҳӣ дошта бошад. Омилҳои асосии тағйироти шакли маъноии калимаҳои арабиёро метавон дар ҳолатҳои пазируфтани дин, истифодаи аз меъёр зиёд, таҳаввулоти сиёсӣ иҷтимоӣ ва сохтани калимаҳои мураккаби дузабона баррасӣ кард. Ваҷаҳое, ки дучори табдили маънӣ шудаанд, бинобар тафовутҳои бо лафз ба маъниҳои арабӣ созор наомадаанд.

Сарнавишти вожун шудани бархе аз вожаҳо дар муҳити мухталифи забонӣ ба сарнавишти инсонҳо дар ҷомеаи башариёро меонад. Дар раванди таърих забон ба қостагӣ мувҷеҳ мешавад, аз нав эҳё мегардад ва ё комилан аз байн меравад. Гоҳо калима аз забони ғайр пазируфта шавад, савтиёти забони воридшударо қабул мекунад, маънӣ ва тобишҳои нав мегиранд. Аз доираи овозии забони худ мебароянд ва задаи мантиқии нав мегиранд. Ин иттифоқи забонӣ қариб дар ҳамаи забонҳои зинда рух медиҳанд, аммо робитаҳои кунунии на чандон хуби забони арабӣ ба тоҷикӣ, ки ҷанбаҳои сиёсӣ доранд, тадқиқоти минбаъдаро барои забоншиносони оянда мушкил мегардонад. Бештари вожаҳои арабӣ дар тоҷикӣ ҳамчун истилоҳ қабул шуда, ба ин ва ё он соҳаи илм равона гардидааст. калимаҳои арабӣ дар забони гуфтугӯӣ нисбат ба китобию илмӣ хеле камтар ба ғӯш мерасад.

Ҷойи баҳс намонад, ки дар ҳамин замина, омӯзиши забони арабӣ барои донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, хусусан муҳассилини самтҳои иқтисоду тичорат манфиати қалон дорад.

Сарвари муаззами кишвар дар баромадҳои худ доимо таъкид мекунад, ки “Омӯзиши забонҳои хориҷӣ бисёр муҳим аст ва ҳосатан кадрҳои роҳбарикунанда бояд чанд забони хориҷиро донанд”. [7,16]

Бояд гуфт, омӯзиши забони арабӣ низ барои донишҷӯёне, ки ба ихтисосҳои марбути робитаҳои байналмиллалӣ, дипломатӣ, муносибатҳои иқтисодӣ – байналмиллалӣ, менеҷменти байналмиллалӣ, ҳуқуқи байналмиллалӣро касб кардаанд, зарур мебошад.

Аҳли илмро пушида нест, ки дар харитаи сиёсии ҷаҳон имрӯз 24 кишвари арабӣ дар нимҷазираи Арабистон, шимоли Африқо арзи ҳастӣ дораду дар онҳо зиёда аз 300 млн.аҳоли ба сар мебаранд.

Мусаллам аст, ки аз соли 1997 инҷониб забони арабӣ дар қатори забони англисӣ, фаронсавӣ, русӣ, чинӣ, испанӣ яке аз забонҳои муоширати байналмилалӣ дар Созмони Миллалӣ Муттаҳид эътироф гардидааст. Аз ин лиҳоз, барои беҳтару хубтар ба роҳ мондани равобити дучонибаи ҳасана ба кишварҳои олами Араб зарурияти омӯхтани забони арабӣ ба вуҷуд меорад.” [2,5]

Аз тарафи дигар, забони арабӣ яке аз забонҳои қадими олам махсуб ёфта, ба гурӯҳи забонҳои сомӣ шомил аст. Забони номбурда дар ҳаёти маданӣ ва фарҳангии Ховари наздик, шимолӣ Африқо ва Осиёи Миёна дар тури қарнҳо таъсири ниҳоят калон дошт. Барои тақвияти фикри хеш таъсири онро дар забони адабии имрӯзаи тоҷик ва хусусан намоёндагони барҷастаи адабиёти форсу тоҷик ба мисли; Рӯдакию Фирдавӣ, Саъдию Ҳофиз, Биноиву Мушфиқӣ, Ҷомию Навоӣ, Бедилва дигарон далели радношавандаи гуфтаҳои боло мебошанд. Ҳамзамон бояд таъкид кард, ки яке аз барҷастаҳои забони арабӣ дар қудрати он барои ифода намудани истилоҳоти илмӣ ва технологияи навин мебошад.

Дар тури асрҳо, дар натиҷаи воқеаҳои таърихӣ, муносибатҳои байналхалқӣ, робитаҳои сиёсӣ ва адабию маданӣ, калимаҳои зиёди арабӣ ба таркиби луғавии як қатор забонҳои дунё, аз ҷумла ба забони тоҷикӣ ворид гардидааст. Таъсири ин забон аз ҳама бештар ба мардумони тоҷику форс дида мешавад. Аз ин рӯ қисми зиёди калимаҳои забони арабӣ, ки ба забони тоҷикӣ иқтибос шудаанд, ҷунон ҳазм гардидаанд, ки “бегона” будани онҳо тамоман ҳис карда намешаванд.

“Калимаҳои китоб, дафтар, қалам, муаллим, маориф, истифода, котиб, шоир, раис, идора, ғоида, манзил, вақт, шимол, ҷануб, шпрқ, ғарб ва ғайраҳо далели гуфтаҳои мо мебошанд. Илова ба ин, қисми зиёде аз ин калимаҳоро дар забони тоҷикӣ ҳамчун истилоҳот қабул кардаанд. Масалан, калимаҳои иқтисод, муҳосибот, ғоида, зарар, истихроҷ, истеъмол, қувва, талабот, тақозо, мол, мавод, нақд, исм, сифат, феъл, сарф, наҳв ва ҳуқуқ, давлат, қонун, истиқлол, қоида, низом, сабаб, мақсад аз қабилҳои онҳо мебошанд. Ҳамин гуна истилоҳот дар тамоми самтҳои ҳаёти ҷомеа, аз ҷумла ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ фарҳангӣ мардуми мо ниҳоят зиёд мебошад”. [10,15] Ҳамзамон калимаҳову ибораҳои арабӣ дар осори шоирону нависандагон, муаррихон, олимон ва муҳаққиқони тоҷик дида мешавад. Аз ин рӯ, метавон гуфт, ки омӯзиши забони арабӣ барои мардуми тоҷик нисбат ба дигар мардумони олам осонтар даст медиҳад.

“Новобаста ба ин бояд таъкид кард, ки баъзан як калима дар арабӣ маънои мусбатро ва дар тоҷикӣ маънои манфиро медиҳад. Масалан, калимаи **харис** арабӣ буда, ба маънои **мушқоқ**, **пазмон** меояд, аммо дар забони тоҷикӣ мафҳуми **“тамаъқор”**, **“дунёпарвар”** ва **“ҷашмгурӯсна”**-ро медиҳад. Ба ҳар ҳол тафовути маъно ва қарбурди ин вожаҳо дар арабӣ ва тоҷикӣ яке аз мавридҳои хаст, ки тарҷумони камтаҷрибаро ба иштибоҳ меандозад. Намунаҳои аз ин тафовутҳо пайгирӣ хоҳем кард. Вожаи **“ҷарима”** дар забони арабӣ маънои **“ҷиноят”**-ро медиҳад, аммо дар забони тоҷикӣ ба маънои супоридани маблағи муайян ба хоҷаи риоя накардани қонуниятҳои дохилии ин ва ё он кишвар мебошад. Ба ҳамин монанд калимаҳои хасис дар арабӣ ночиз дар тоҷикӣ бахил, акс-дар арабӣ ихтилоф, дар тоҷикӣ – расм, сурат, тасвир, тақаллуб - дар арабӣ дигаргунӣ дар тоҷикӣ макру фиреб бо роҳи иваз намудани ҳуҷҷатҳо ва зиёданафисӣ ё қаллобӣ, даъво – дар арабӣ дуо, дар тоҷикӣ шикоят, таҷовуз – дар арабӣ аз ҳад гузаштан, дар тоҷикӣ хонадорӣ маҷбурӣ меоянд”. .” [6,117]

Мақсад аз омӯзиши забони арабӣ дар самти иқтисоду тиҷорат барои донишҷӯён, пеш аз ҳама озода баён кардани фикри худ ва муошират кардан бо ҳамкасбони хориҷӣ мебошад. Аз ин лиҳоз, баҳри рушду инкишофи ҳамҷонибаи равобити иқтисоду тиҷорат ва муносибатҳои дипломатӣ бо олами Араб зарурияти омӯзиши забони арабӣ авлабият пайдо мекунад.

АДАБИЁТ:

1. Акрамов Ф., Гурезов Ҷ. Забони арабӣ (маҷмуаи таълимӣ-методӣ), Душанбе, “Эрграф”, 2013, 220с
2. Акрамов Ф., Гурезов Ҷ. Забони арабӣ (воситаи таълимӣ), Душанбе, “Эрграф”, 2016, 336с

3. Аминӣ Идрис. Моҳият ва таҳаввули маъниҳои вожагони арабӣ дар форсӣ-тоҷикӣ.- Маҷаллаи ҷусторҳои забонӣ.- Техрон: Донишгоҳи тарбияти мударрис.- 1394 ҳ.- 12 С.
4. Ковалёв А.А., Шарбатов Г.Ш. “Учебник Арабского языка”, Москва., 1969.
5. Мусофиров К.”Забони арабӣ.” Душанбе, 2007
6. Нозимӣни Ризо. Равишҳои барои тарҷумаи матнҳои матбуотӣ.- Техрон: Интишороти Самт.- 1386 ҳ.- 316 С. 215с
7. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва сиёсати давлатӣ дар бораи забон-Душанбе: «Шарқи озод», 2011.
8. Соиб, Мунтахабот, Нашриёти “Ирфон”, Душанбе, 1980. ,79
9. Сулаймонов С. Очерки мухтасари сарф (морфология)-и забони арабӣ.Душанбе, “Ирфон”,2005, 120с
10. Фаршадварди Хусрав. Луғатсозӣ ва вазъи тарҷумаи истилоҳоти илмӣю фанӣ.- Техрон: Интишороти Сураи меҳр.- 1384 ҳ.- 412 С.

Қаҳҳоров Масъуд Маҳмудович
номзади илмҳои филология, дотсент мудири кафедраи забонҳои ДДТТ

ОМУЗИШИ ЗАБОНҲОИ ХОРИЧӢ ВА МУБРАМИЯТИ ОН ДАР ЗАМОНИ МУОСИР

(дар партави Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон “Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохили ва хориҷии ҷумҳурӣ” ки рӯзи 28.12.2023, ки ба Маҷлиси Миллӣ ва вакилони Маҷлиси намояндагон)

«Шахсе, ки ду забони хориҷиро медонад вай арзиши ду инсонро дорад».

Йоганн Вольфганг фон Гёте

Ба ҳамагон маълум аст чомеаи ҷаҳонӣ дар раванди бархӯрди тамаддунҳо ва ҷаҳонишавӣ қарор дорад. Ин раванд ҳар як сокини сайёро вазифадор менамояд, ки аз забонҳои хориҷӣ оғаҳ бошад, зеро ягона воситаи ҳифзи арзишҳои миллий, ин донишгари забонҳои хориҷӣ мебошад. Дар шароити кунуни забонҳои хориҷӣ, бахусус англисӣ ва русӣ, забонҳои байналхалқӣ, забонҳои техника ва технологияҳои нав ва забонҳои муоширати байни миллатҳо ба ҳисоб мераванд. Аз ин лиҳоз Сарвари давлат, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҳама вохӯриҳо ва сӯҳбатҳои пайваста оид ба омӯзиши ин забонҳо таъкид менамоянд.

Дар даврони истиқлолият Ҷумҳурии Тоҷикистон дар минтақа ва ҷаҳон ҷойгоҳи вижаеро касб намуда, узви комилҳуқуқи як қатор созмонҳои байналхалқӣ минтақавӣ, институтҳои молиявӣ буда, ин чунин бо зиёда аз 183 кишварҳои олам муносибатҳои дучониба ва бисёрҷонибаи дипломатиро ба роҳ мондааст. Ин омил дар раванди ҷаҳонишавӣ ҳамаи муттаҳасисонро новобаста аз касбу корашон водор менамояд, ки манфиатҳои давлат ва миллатро дар сатҳи байналмиллалӣ муаррифӣ ва ҳифз карда тавонанд.

Дар солҳои соҳибистиклолӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон сиёсати хориҷии «Дарҳои боз»-ро пеш гирифта, дар ҷаҳон ҳамчун давлати накуҳа, сулҳпарвар ва ташаббускор шинохта шудааст. Имрӯзо Ҷумҳурии Тоҷикистон дар қатори давлатҳои амнтарини ҷаҳон мақом гирифтааст, ки ин боиси ифтихори ҳар як тоҷик аст.

Дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон “Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохили ва хориҷии ҷумҳурӣ” ки рӯзи 28.12.2023, ки ба Маҷлиси Миллӣ ва вакилони Маҷлиси намояндагон ироа гардид, ба омӯзиши забонҳои хориҷӣ бори дигар диққат дода, хотирнишон намуданд, ки ҳар як ҷавони тоҷик бояд ҳади ақал ду забон (англисӣ ва русӣ)-ро аз худ намоянд:

«Дар чунин шароит омода кардани кадрҳои баландихтисоси омӯзгорӣ, боз ҳам баланд бардоштани сифати таълим, эътибори ҷиддӣ додан ба омӯзиши забонҳои хориҷӣ дар тамоми зинаҳои таҳсилот, илмҳои дақиқ, риёзӣ ва табиӣ вазифаи муҳимтарини роҳбарону масъулини соҳа ва аҳли маориф мебошад».

Ҳамаи ин гуфтаҳои боло, мо омӯзгоронро водор менамояд, ки барои боз ҳам баланд бардоштани сатҳи сифати таҳсилот, омода кардани кадрҳои баландихтисос, омӯхтани забони давлатӣ, таъриху фарҳанги бостонии халқи тоҷик, боло бурдани завқу рағбати хонандагон ба омӯзиши фанҳои риёзӣ, дақиқ, табиӣ, технологияҳои иттилоотӣ ва аз худ кардани забонҳои хориҷӣ, махсусан, забонҳои русиву англисӣ тавачҷӯхи аввалиндараҷа зоҳир намоем.

Бешак, ин суҳанони падаронаи Президенти маҳбубамон аз ҷониби ҷавонон хуш пазируфта шуда, боиси ояндаи дурахшони ҳар яки онҳо мегардад. Тайи даҳсолаҳои ахир Ҷумҳурии Тоҷикистон тадриҷан ба марҳилаи комилан ҷадид ва болотари рушд ворид гардида истодааст, ки он вазифа ва аҳдофи наватару муҳимтареро ба миён мегузорад. Ин нуқтаи муҳимро имрӯзо ҳар нафар шаҳрванди кишвар аз Паёми навбатии Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии кишвар дарку маърифат менамояд. Дар Паёми Сарвари

давлат нуктаҳои муҳиме ҳастанд, ки ба ин масъала ишорат менамоянд. Дар Паём вазъи кунунӣ рушди соҳаҳои асосии ҳаёти кишвар дар партави равандҳои муосири ҷаҳонӣ баррасӣ мешавад. Воқеан, паёмаҳои равандҳои ҷаҳонӣ ба рушди инкишофи ҷумҳурии мо, ки ҳамасола равобитаи иқтисодию иҷтимоӣ ва фарҳангию сиёсӣ бо кишварҳои хурду бузурги ҷаҳони муосир дар ҳолати рушди пайваста аст, бетаъсир нахоҳад буд.

Вазъияти кунунӣ ва рушди минбаъдаи соҳаҳои асосии ҳаёти ҷомеаи кишварро таҳлил намуда, Сарвари давлат ба масъалаи тарбияи кадрҳои бо дониши муосир мусаллаҳ ишора намуданд. Дар Паём масъалаи забонамӯзии ҷавонон ва махсусан, донишҷуони забони русӣ ва англисӣ махсус таъкид шуд: “Ҳанӯз соли 2013 фармони Президенти кишвар дар бораи тақмили таълим ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ қабул шуда буд. Вале таҳлилҳо нишон медиҳад, ки натиҷаҳо дар ин масъала чандон қонеъкунанда нестанд. Агар мо хоҳем, ки бо ҷомеаи пешрафта баробар қадам гузорем, бояд ба ин масъала эътибори ҷиддӣ диҳем”.

Ба хотири ислоҳи вазъи мазкур дар самти омӯзиши забонҳои хориҷӣ Сарвари давлат, ҳукумати мамлакат, Вазорати маориф ва илм, Вазорати рушди иқтисод ва савдо, Академияи илмҳо ва ниҳодҳои дигари дахлдорро вазифадор намуд, ки дар нимаи аввали соли 2019 барномаи нави тақмили таълими забонҳои русӣ ва англисиро барои давраи то соли 2030 таҳия ва пешниҳод намоянд. Чунин вазифагузори Сарвари давлат то чи андоза муҳим будани ин масъаларо дар ҳаёти ҷомеаи кишвар нишон медиҳад. Бояд гуфт, ки масъалаи тайёр кардани кадрҳои ба талаботи ҷомеа ҷавобгӯ, бомаърифат, забондон ва худшиносу ватанпарвараст, ҳамеша зери назорати Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон мебошад. Бо ибтикори Сарвари давлат ҳамасола садҳо нафар хатмкунандагони мактабҳои таҳсилоти умумӣ барои идомати таҳсил ба донишгоҳҳои бонуфузи кишварҳои тараққиқардаи дунё фиристода мешаванд. Ин ҷавонон дар баробари касбомӯзӣ, ба муҳити забонӣ ворид гардида, дониши забони худро тақмил медиҳанд. Аммо, ин талаботи афзояндаи кишварро қонеъ намегардонад.

Ба ҳамин хотир Сарвари давлат дар самти омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ таҳияи барномаи нав ва пиёда кардани босамарии онро тақозо намуданд, ки ин дар шароити кунунӣ амри воқеӣ мебошад.

Аз тарафи дигар, дар замони муосир донишҷуони забонҳои ҷаҳонӣ ниёзи муҳими ҳар як кишвари тараққиқбанда мебошад. Ба ҳамин хотир дастури Сарвари давлат ниҳодҳои дахлдори давлатӣ, ашхоси масъул, муаллимону омӯзгорони забонҳои русию англисӣ, падару модарон ва ҳаёти ҷомеаи кишварро вазифадор менамояд, ки дар амалӣ сохтани барномаи нави омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ саҳми худро гузоранд.

Бо мақсади ба таври фарогир, амиқу ҳамачониба аз худ кардани забонҳои хориҷӣ, Ҳукумат ва Давлат тадбирҳои зарурӣ меандешад, ки қабули «Барномаи давлатии тақмили таълим ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030» аз ин қабил махсуб меёбад. Зарурати омӯзишу аз худ кардани забонҳои англисӣ ва русиро Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти кишвар, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар маърузаю суханронии худ, хусусан, дар Рӯзи Дониш ва дарси Сулҳ, инчунин, ҳангоми мавриди баҳрабардорӣ қарор додани биноҳои нави муассисаҳои таълимӣ, донишқадаю донишгоҳ ва литсейю коллеҷу гимназияҳо баҳри дар оянда дар соҳаҳои мухталифи ҷомеаи кунунӣ аз рӯи касбу пешаҳои манфиатманд фаъолият кардан ба насли наврас ва ҷавонон ҳамасола таъкиду хотирнишон месозанд.

Воқеан, замони муосир бо дигаргуниҳои азиме, ки дар ҷаҳон ба амал меоянд, тақозо мекунад, ки тамоми кишрҳои ҷомеа баҳри аз худ кардани забонҳои хориҷӣ саъю талош намоянд. Ҳукумати ҷумҳурӣ қарордони идораю муассисаҳо, вазоратҳо, устодону омӯзгорон ва хонандагони муассисаҳои таълимӣ, донишқадаю донишгоҳҳо ва дигар сохторҳои давлатиро вазифадор намудааст, ки дар роҳи омӯзиши забонҳои хориҷӣ аз ҳамаи шароити имконият ва роҳи усулҳои осонтари аз худ кардани ин забонҳо истифода намоянд. Дар ин росто, Вазорати маориф ва илми ҷумҳурӣ нахустин шуда, иқдоми судманду муассирро дар самти забонамӯзӣ амалӣ намуд. Бо фармоиши вазири маориф ва илми кишвар аз 13.09.2022. №1337 омӯзиш ва азёд кардани 400 вожаи

серистеъмоли забонҳои тоҷикӣ, русӣ, англисӣ барои омӯзгорону хонандагони муассисаҳои тақсилоти миёнаи умумӣ (синфҳои 5-11), устодону донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ, миёна ва олии касбӣ ва кормандони соҳаи маориф ва илм ҳатмӣ доништа шудааст.

Паёми имсолаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон лабрез аз ҳидоятҳои дурандешона ва факту далелҳои ифтихорангез аст. Сарвари давлат дар ин дастури роҳнамо роҳи дар замони соҳибистиклолӣ тайкардаи Тоҷикистони азизро хеле равшан ва омӯзанда таҳлил карда, вазифаҳои ояндаи Ҳукумати ҷумҳурӣ ва ҳалқи ободгари моро нишон доданд. Яке аз таъкидҳои Сарвари давлат ин омӯзиши забонҳои хориҷӣ буд. Дар ҳақиқат барои ҳар миллати мутамаддин пеш бурдани тамоми илмҳои муосир зарур аст. Бахусус омӯхтани забонҳои хориҷӣ, аз ҷумла забони англисӣ ва русӣ барои имрӯз - дар замони ҷаҳонишавӣ ва пешрафти бесобиқаи илм ва техникаву технология заруру ниҳоят ҳатмист.

Хусусан забони англисӣ аз бузургтарин забонҳои дунё ва яке аз шаш забони кории Созмони Милали Муттаҳид мебошад. Имрӯз аксари маҳсулоти истеҳсолкардаи мамолики олам, ки дар бозорҳои ҷаҳон ба фурӯш бароварда мешаванд, албатта бо забони англисӣ нишондоду дастурамал доранд. Шахс агар ин забонро ба таври даркорӣ надонад, ашёи харидорӣ намудаашро ба таври лозимӣ истифода бурда наметавонад. Бинобар ин, забони англисиро забони илму техникаи ҷаҳонӣ меноманд.

Пешвои муаззами миллат дар ин хусус бо камоли дилсузӣ мефармоянд: «Дониستاني забонҳои дигар, махсусан забонҳои русӣ ва англисӣ барои наврасону ҷавонони мо зарурати воқеии рӯз аст. Аммо ин тамоюл набояд сабаби ба забони шевои тоҷикӣ роҳ ёфтани унсурҳои нозарури бегона гардад. Аз ин рӯ, мо дар оянда низ дар самти ҳифзу гиромидошт, тозагии забони давлатӣ ва рушди ҳамаҷонибаи он ҳамаи иқдомоти заруриро амалӣ хоҳем кард».

Дар робита ба гиромидошти забони модарӣ Аскар Ҳаким мегуяд, ки мо бояд ҳар як маънои калимаи тоҷикиро омӯзем. Лоик мегӯяд, ки касе онро надонад, шири модар бар ӯ ҳаром аст. Устод Айнӣ мегуфтанд, ки ин забони ноб ва ҷонгудоз аст. Муъмин Қаноат мегуянд, ки ин забон пур аз меҳру ҷавҳар аст. Фарзона забони модариро ба меҳан монанд мекунаду Гулрухсор ба ҳастии миллат шабоҳат медиҳад.

Дарвоқеъ, бо тақозои замон, имрӯз ҳар як фарди бедордил бояд барои ғанӣ гардидани забони модарӣ ва омӯхтани забонҳои хориҷӣ кӯшиш кунад, ба мутолиаи китоб диққати аввалиндараҷа диҳад ва ҷиҳати баланд бардоштани маърифатнокии худ саъю талош намояд. Бахусус, ба омӯзиши забонҳои англисӣ ва русӣ ҳамчун забонҳои муоширати байналмилалӣ низ эътибори аввалиндараҷа диҳад. Дар ҷаҳони техникаву технология имрӯз забонҳои англисӣ ва русӣ ҳамчун забонҳои ҳукмрон маҳсуб меёбанд. Ҷомеашиносон ба он ҳулосае омадаанд, ки на танҳо технологияи информатсионӣ, балки аксарияти маълумот ва адабиёти зарурии замони муосирро бо забонҳои англисӣ ва русӣ дастрас кардан мумкин аст. Аз 100 фоиз маълумот ва ё адабиёти лозимие, ки дар шабакаҳои интернетӣ ҷо карда шудаанд, 70 ҷисади он ба ин ду забон тааллуқ доранд.

Зеро омӯхтани ин забонҳои хориҷӣ дар замони муосир хеле муҳим буда, барои дастрас ва азхудкунии маълумоти зарурӣ оид ба самтҳои муҳталиф, аз ҷумла илму фарҳанг, тартиби самаранок истифодабарии техникаву таҷҳизотҳои навин ва бартараф кардани ягон нофаҳмоӣ дар раванди фаъолияти корӣ барои ҳар як шахс бисёр ҳам қулай ва муфид мебошанд. Ҳамчунин, ба ҳамагон маълум аст, ки рушди соҳаи сайёҳӣ самти афзалиятноки сиёсати давлатамон ба ҳисоб рафта, шумораи сайёҳони хориҷӣ сол то сол дар тамоми ғўшаву канори Тоҷикистони маҳбубамон зиёд гардида истодааст ва барои бо ин меҳмонони хориҷӣ муоширати хуб карда тавоништану ба саволҳои онҳо посух додан, додани маълумоти зарурӣ ба корафтодагон ва расонидани кӯмак ба сайёҳони ниёзманд дониستاني забонҳои муоширати байналмилалӣ барои ҳар як фард муҳим мебошад. Умуман инкишофи забон бо ҳаёти одамизод алоқаманд аст, инсон дар зиндагӣ чӣ қадар пеш равад, забон ҳамон қадар лозим мешавад.

*Агар сесад забон донӣ, фузун нест,
Ҳама рӯзе ба кор ояд, забун нест.*

Зимнан, дар шароити имрӯзаи бисёрзабонӣ, иқтисоди бозоргонӣ ва ривочи муносибатҳои байналхалқӣ, ки Ҷумҳурии Тоҷикистонро шумораи зиёди давлатҳои олам ба некӣ ва расмӣ шинохта, равуӣ ва робитаҳои хубро ба роҳ мондаанд, аз худ намудани забонҳои русӣ ва англисӣ ҳамчун забонҳои муоширати байналмилалӣ аз манфиатҳои ҳама намедонад. Мусаллам аст, ки ҳамаи забонҳо аз ҷиҳати барномаи иҷтимоӣ ва қаробати хеш ба ҳам алоқа доранд, вале ҳар як забон махсусияти худро дорад. Вай сарчашмаи нодири сухан аст, барои ҳамдигарфаҳмӣ, тасвир ва ифодаи ҳақиқат нақши асосӣ мебозад.

Ба ақидаи таҳлилгари масоили маркетинги байналхалқии даниягӣ Йеспер Кунде (Jesper Kunde) муайян намудааст, ВАОи байналхалқӣ ба монанди CNN, CBS Worldwide, MTV, NHK, BBC ва CNBC пайдоиши ақидаҳоро дар сатҳи ҷаҳонӣ идора менамояд. Дар натиҷа ин раванд боиси он мегардад, ки ширкатҳо бояд муттаҳасисони сатҳи олии забондон дошта бошанд, ки дар ВАО – и байналмиллалӣ тавонанд аз брендҳои машҳури худ ғимоят намоянд.

Муҳақиқ С.А. Карасёв қайд менамояд, ки дар асри 21 эҳтимоли пайдоиши падидаи бемисли лингвистӣ, яъне «забони англисӣ байналмиллалӣ» мавҷуд аст, ки он фарогири ҳамагуна лаҳҷаҳои миллии забони англисӣ мебошад. Ў инчунин қайд менамояд, ки густариши истифодаи забони англисӣ дар соҳаҳои ВАО, реклама, филмсозӣ, навъҳои мухталифи мусиқӣ, туризм, бизнеси байналхалқӣ, (ташкили системаи забони ягона – Seaspeak, Emergency Speak, Airspeak), маориф, муоширати байналмиллалӣ барои мавқеи хоса пайдо намудани забони англисӣ замина эҷод менамояд.

Чи тавре ки Н. А. Бағдасарова дар пажӯҳишҳои худ ишора менамояд, дар замони муосир зарурати забони ҷаҳонӣ (глобалӣ) пеш аз ҳама дар соҳаи илмӣ академӣ ва иқтисодӣ тичоратӣ ҳис карда мешавад. Олимони бисёре аз давлатҳои ғайри англисзабон забони англисиро забони модарии илмӣ барои ҷопи маводҳои илмӣ меҳисобанд. Агарчи дар даврони пас аз ҷангӣ 15 % корҳои илмӣ дар соҳаи илмҳои табиӣ бо забони англисӣ ҷоп шуда бошад, то солҳои 1990 ин рақам ба 57,6 % расид ва дар айни замон ин шумора ба 80 % омада расидааст.

Олимон ва муҳақиқони муосир кӯшиш менамоянд, ки дастовардҳои илмӣ худро дар маҷалаҳои англисӣ нашр намоянд, зеро ин амал ба онҳо имконияти медиҳад, ки ба индекси иқтибосии илмӣ амрикоӣ (SCI) роҳ ёбанд.

Забони англисӣ дорои вожаҳои зиёд ва сохтори грамматикӣ содда мебошад. Дар ин забон ибораҳои дароз ва хусусиятҳои мураккаби риторикӣ дида намешавад. Забони англисӣ бештар чун забони наср махсуб меёбад.

Чи тавре ки Д. Кристал (D. Crystal) қайд менамояд, забони англисӣ забони гуфтугӯи ҷаҳонӣ дар соҳаи муколамаҳои коргузори қабул гардидааст ва ин забон то ҳаде табодули ақидаҳоро байни гурӯҳҳои алоҳида дар саросари ҷаҳон осон гардонидаст. Бояд қайд намуд, ки дар Британияи Кабир ширкатҳои омӯзиши муттаҳасисонро барои омода намудани суханварӣ бо шеваи ноби англисӣ дар доираи ҷамъомадҳои корӣ бо шарикони хориҷӣ, барои баланд бардоштани мавқеи ширкати худ, омода менамоянд, зеро забони англисӣ чун забони расмӣ иттиҳодияҳои байналхалқӣ низ амал менамояд ва ширкатҳои машҳур (Philips, Bosch, Apple, Samsung, Toshiba ва ғ.) дар фаъолияти худ забони англисиро мавқеи авалиндарача додаанд. Анқариб 50 % ширкатҳо дар Аврупо, байни худ бо забони англисӣ суҳбат менамоянд. Барои мисол ширкати Philips ширкати байналмиллалӣ ҳоландӣ мебошад, ки дар он чун забони муоширатӣ забони англисӣ амал менамояд на забони ҳоландӣ.

Чунин мисолҳо зиёд овардан мумкин аст, ки ҳама аз балоғату фасоҳати забони бисёр ҳам муҳими олам – забони англисӣ дарак медиҳад.

Солҳои ахир Тоҷикистон бо чандин ташаббусҳои созанда баромад намуд, ки онҳо аз тарафи ҷомеаи ҷаҳонӣ дастгирӣ ёфтанд. Аз ҷумла, 22 марти соли 2018 дар Рӯзи байналмилалӣ захираҳои об аз тарафи СММ ташаббуси ҷоруми Тоҷикистон дар соҳаи об дастгирӣ ёфт ва Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои рушди устувор, солҳои 2018-2028» эълон гардид. Тоҷикистон ҳамчун ташаббускори ҳалли мушкилоти марбут ба об дар ҷаҳони имрӯз эътибору мақоми баланд пайдо намуд, ки ин боиси ифтихори мардуми мо аст.

Омӯзиши забони англисӣ дар замони муосир ба яке аз масъалаҳои муҳими соҳаи маорифи кишвар табдил ёфта, дар ин самт аз ҷониби Ҳукумати кишвар тадбирҳои муҳим андешида мешаванд. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба омӯзиши забонҳои хориҷӣ эътибори ҷиддӣ дода, дар паёму суҳанронихояшон пайваста омӯзиши забонҳои русиву англисиро таъкид медоранд. Сарвари давлат бунёди маорифи миллиро ҳадафи муҳимтарин ва самти афзалиятноки сиёсати иҷтимоии давлат ва Ҳукумат доништа, ғамхорӣ нисбат ба маорифро – сармоягузори барои рушди неруи инсонӣ ва ояндаи Ватан номиданд.

Президенти мамлакат, ҳамзамон, таъкид доштанд, ки бо вучуди ба низоми муайян даромадани раванди таълим, аз худ кардани забонҳои хориҷӣ, махсусан забони русиву англисӣ, таваҷҷуҳи аввалиндарачаро тақозо дорад. Бинобар ин, Пешвои миллат зарур донистанд, ки ба масъалаи баланд бардоштани сатҳи донишу касбияти омӯзгорон дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот эътибори аввалиндарача дода шавад.

Воқеан, имрӯз бе омӯзиши забонҳои хориҷӣ пешрафт тасаввурнопазир аст. Қариб дар тамоми соҳаҳо донишҷӯи забонҳои хориҷӣ, махсусан англисӣ, муҳим мебошад. Ин аст, ки талабот ба донишҷӯи забони англисӣ рӯз ба рӯз меафзояд. Мутаассифона, мушоҳида ва таҳлилҳои касбӣ нишон медиҳанд, ки омӯзиши забони англисӣ дар кишвар беҳбудӣ меҷӯяд. Аз ҷумла:

- аз ҳама, пеш бояд омӯзгорон савияи донишу маҳорати касбияти омӯзонандагӣро сайқал диҳанд;

- аз усулҳои муосири таълим дар фаъолияти кори худ истифода баранд, то шогирдони онҳо ҷавобгӯ ба талаботи ҷаҳонӣ ба воя расанд, ҷойгоҳи худро дар ҷомеа пайдо намоянд;

- таълими забони англисӣ дар асоси усули классикии омӯзиши забонҳои хориҷӣ сохта шавад;

- усулҳои таълими забони англисӣ, ки чандин сол боз идома дорад ва истифода мешуданд, бештар хусусияти репродуктивӣ доштанд: калимаҳоро омӯзед, матнро хонед, сабти аудиоиро гӯш кунед, мактуб нависед. Чунин буданд супоришҳои, ки мураббӣ медод. Шояд ба ин далел, аксари калонсолоне, ки солҳои тулонӣ ин забонро омӯхтаанд, бо забони англисӣ ҳонда ё навишта метавонанд, аммо дар гуфтугӯ мушкилӣ доранд;

- дар замони муосир дар таълими забони англисӣ усулҳои репродуктивиро ба усулҳои интерактивӣ иваз намудан лозим аст алҳол омӯзиш ба ҳамкориҳои мутақобилаи донишомӯзанда ва омӯзгор мубаддал ёфтааст;

- барномаи таълим, пеш аз ҳама, бояд бо хусусиятҳои синну солии хонандагон тартиб дода шавад;

- барои кӯдакони синни то мактабӣ ва хонандагони синфҳои поёни машғулиятҳои ба монанди бозӣ, сафар, тамошои видео, ташкили озмун ва ғайра мувофиқтар аст;

- барои донишҷӯи калонсол дарси классикиро афзалтар медонем. Барои онҳо вазифаҳои анъанавӣ низ мувофиқанд: эҷоди ҳикоя, иҷрои машқ, хондани матн, гӯш кардани аудио ва ғайра. Навиштани ҳикоя барои истифодаи дурусти луғати ҷаҳонӣ ва ғайриҷаҳонӣ, васеъ кардани захираи луғавӣ, такмил додани нутқи гуфтугӯи замина фароҳам меорад;

- иҷрои машқҳо ба омӯхтани донишҳои грамматикӣ ёрирасон;

- мутолиаи матнҳо на танҳо нутқро бурро мегардонад, балки ба фарҳанг ва

анъанаҳои забони омӯхташаванда ошно месозад;

- гӯш кардани аудио – фаҳмиши нутқи шифоҳиро бехтар мекунад;

- фаромӯш набояд кард, аз ҳама усулҳои самараноки омӯзиши забони англисӣ интерактивӣ мебошад. Аз ин рӯ, ҳоло усули фуруравӣ ба муҳити забон хеле маъмул аст. Ин техникаи «фикр кардан» бо забони англисиро меомӯзонад. Тибқи ин усул омӯзиши забони хориҷӣ қомилан бо забони англисӣ сурат мегирад. Ин на танҳо дар оилаи дузабона, балки дар синфи муқаррарӣ низ имконпазир аст. Ба омӯзгор кофӣ аст, ки дарсро пурра бо забони англисӣ гузарад, ағни ятро истифода барад.

Сатҳи баланди омодагии омӯзгор имкон медиҳад, ки чунин дарс барои хурдтаракон ҳам гузаронда шавад. Агар пештар волидони кӯдакони синни томақтабӣ ва хонандагони синфҳои поёни аз ин усул тарсида бошанд, ҳоло бо дидани ҷашмони пурҳаваси кӯдакон ва пешрафти онҳо, самаранокии ин усулро дарк кардаанд. Чунки бехтарин усули омӯзиши забони англисӣ ҳамоноест, ки шавқу ҳавасро барои омӯзиш бедор мекунад.

Бисёри омӯзгорон ин усулҳоро бо ҳам омехта карда, ҳам аз усули фуруравӣ ба муҳити забон ва ҳам аз усули классикӣ дар қори худ истифода мебаранд.

Донишони методикаи таълими забони англисӣ, психология ва педагогика ба онҳо имкон медиҳад, ки хусусиятҳои дарк ва тафаккурро муайян кунанд, усулу шаклҳои зарурии қорро интихоб намојанд.

Дар баробари дарси забони англисӣ, дигар шаклҳои ташкили дарсҳо низ маъмуланд: мизи гирд, қонсерт, маҳфили забонмӯзӣ, қонференсия, олимпиада ва ғайраҳо.

Ин усулҳо имкон медиҳанд, ки ба муҳити забонӣ шумораи ҳарчи бештари хонандагон ҷалб карда шаванд. Агар пештар омӯзондани забони ғуфтугӯии англисӣ масъалаи матраҳ буд, пас имрӯз ҳар шахс метавонад бо забони хориҷӣ сухан бигӯяд. Танҳо бояд кӯшиши бештар ба ҳарч дод. Албатта хонанда ҳар қадар қалонтар бошад, қор ҳамон қадар зиёдтар мешавад. Ва дар ин ҷо бисёр қиз на аз синну соли хонанда, балки аз дараҷаи ибтидоии дониш ва шавқу рағбат вобаста аст. Бинобар ин, усулҳои интерактивии омӯзиши забони англисӣ бояд дар муассисаҳои томақтабӣ ва таҳсилоти миёнаи умумӣ ҷолибу дуруст ба роҳ монда шаванд. Ин пеш аз ҳама, аз омӯзгор маҳорати баланду дониши мустаҳкамро тақозо менамояд. Аз ин рӯ, омӯзгорон бояд ҳамеша аз пайи тақмили донишу малақаҳои қорӣ буда, дар тарбияи насли забондону зирак саҳми босазои худро гузоранд.

Донишони забонҳои хориҷӣ ба муттаҳсис имқониятҳои зеринро медиҳад:

- ҳамгироии фаъолият бо низом ва анъанаҳои дигар мамолик;
- имқонияти фаъолият дар шароити бисёрфарҳангӣ;
- имқонияти пешбурди тичорат ва муносибат бо шарикони хориҷӣ; малакаи баргузори музоқирот, баҳусус дар фазои бисёрзабонӣ;
- имқонияти миёнаравӣ ва миёнқигарӣ дар ҳалли масъалаҳои баҳсбарангез ё қорӣ;
- имқонияти қор дар ташкилотҳои хориҷӣ;
- имқонияти ҷалби сармојаи хориҷӣ;
- имқонияти бо муваффақ муаррифии лоиҳа ва ё ширкати худ дар диллох намоишгоҳ ё қонфронсҳои сатҳи ғуногун;

- дар замони муосир мубрамияти бештарро муқоламаҳо дар шароити бисёрфарҳангӣ қасб намудааст, ки ҳангоми баргузори қонфронсҳои байналқалқӣ, симпозиумҳо ва ҷаласаҳо, иштирокчиён ба мушкилоти забонӣ бар меҳуранд, ки дар чунин мавридҳо нақши асоси бар дӯши забони англисӣ меафтад, зеро забони англисӣ забони ғуфтугӯи байни миллатҳо эътироф шудааст.

Бояд қайд намуд, ки барои 600 миллион инсон забони англисӣ ё забони модарӣ ва ё забони дуом дар ҷаҳон ба ҳисоб меравад. Яку ним миллиард, яъне 30 % аҳолии ҷаҳон бо забони англисӣ ғап мезананд. Бештар аз 75 % мактубҳои дипломатӣ (мактуб, почтаҳои электронӣ) ва беш аз 90 % ҳабарҳо дар сомонаҳои интернетӣ бо забони

англисӣ ба роҳ монда мешавад.

Бояд қайд намуд, ки шавқу рағбати донишҷӯён бобати омӯзиши забонҳои хориҷӣ (англисӣ ва русӣ) нисбати солҳои пеш даҳҳо маротиба афзудааст. Дар рушду инкишофи тамоми соҳаҳои иқтисодиву иҷтимоии хоҷагии халқи кишвар нақши дастони пурэҷозӣ ҷавонон назаррас аст.

Боварӣ дорем, ки ҷавонони саодатманди тоҷик суҳанҳои падаронаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро сармашқи қору ғайолияти худ намуда, мутахассисони варзида ва мувофику мутобиқ ба бозори рушдбандаи меҳнат ба камол мерасанд.

АДАБИЁТ:

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохили ва хориҷии ҷумҳурӣ» ки рӯзи 28.12.2023, ки ба Маҷлиси Миллӣ ва вакилони Маҷлиси намоёндагон

2. Багдасарова Н. А., Тарновская М. Л. Английский язык. Экспресс-курс для начинающих. Учебник" / Н. А. Багдасарова, М. Л.Тарновская // Москва - 2007. 368 с.

3. Голицынский Б.Б., Карасев А.А. Самоучитель английского языка №1. Методика подстановочных таблиц / Б.Б. Голицынский, А.А. Карасев // Издательство: Каро, 2019. 240 с.

Мирзоева С.Н.

кандидат педагогических наук, ТГУК
Таджикистан, г. Душанбе

МЕРЫ ПО ПОВЫШЕНИЮ УРОВНЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА УЧИТЕЛЕЙ РУССКОГО ЯЗЫКА

В своей статье, автор пишет, что освоение школьной дисциплины «Русский язык» должно предусматривать: усвоение необходимых знаний о языке как

знаковой системе и общественном явлении, его устройстве, развитии и функционировании; овладение всеми видами речевой деятельности; формирование нормативной грамотности устной и письменной речи. Общество требует видеть новых учителей с новыми знаниями и умениями, так как меняется взгляд на процесс обучения, идет поиск новых форм и методов обучения, которые бы наиболее полно и правильно помогали решать задачи, стоящие перед учителем.

Ключевые слова: общество, грамотность, учитель, устная речь, новые формы и методы.

Mirzoeva S.

Candidate of Pedagogical Sciences, TSUK
Tajikistan, Dushanbe

MEASURES TO INCREASE THE LEVEL OF PROFESSIONAL SKILLS OF RUSSIAN LANGUAGE TEACHERS

In his article, the author writes that mastering the school discipline “Russian language” should include: acquiring the necessary knowledge about language as

sign system and social phenomenon, its structure, development and functioning; mastery of all types of speech activity; formation of normative literacy of oral and written speech. Society demands to see new teachers with new knowledge and skills, as the view on the learning process is changing, there is a search for new forms and methods of teaching that would most fully and correctly help solve the problems facing the teacher.

Key words: society, literacy, teacher, oral speech, new forms and methods.

Муаллиф дар мақолаи худ менависад, ки азхуд кардани фанни “Забони русӣ” дар мактаб бояд инхоро дарбар гирад: гирифтани донишҳои зарурӣ” оид ба забон ҳамчун системаи аломат ва падидаи иҷтимоӣ, сохтор, инкишоф ва фаъолияти он; азхуд намудани ҳамаи намудҳои фаъолияти нутқ; ташаққули саводнокии меъёрии нутқи дахонӣ ва хаттӣ. Ҷомеа талаб мекунад, ки омӯзгорони ҳозиразамон бо донишу малақаҳои нав фаъолият намоянд, зеро дар баробари тағйир ёфтани назари он ба раванди таълим, ҷустуҷӯи шакли усулҳои нави таълим, ки ба ҳалли масъалаҳои дар назди муаллим истода, пурра ва дурусттар мусоидат мекунанд, вучуд дорад.

Калидвожаҳо: ҷомеа, савод, омӯзгор, сухани шифохӣ, шакли усулҳои нав.

Становление информационно-технологической цивилизации обусловило процесс информатизации и компьютеризации образования. В образовательных учреждениях внедряются новые информационные технологии, а также изменяется и само понятие обучения, так как продуктивное усвоение знаний сейчас невозможно без умения пользоваться информацией. Одним из компонентов функциональной грамотности современного человека-это умение получать информацию. Сегодня, в век информационных технологий, особое значение имеет приобретение знаний и умений в области новых информационных технологий при подготовке будущего специалиста.

В Таджикистане происходит модернизация образовательной системы - образовательная практика начинает требовать от педагогов обновления всего учебно-

воспитательного процесса, его стиля, изменения работы учителя и ученика. Развитие науки, общества и использование инновационных технологий в мире, в том числе и в Республике Таджикистан, продолжается быстрыми темпами, и эта ситуация обязывает нас идти в ногу со временем, изучать и осваивать современные технологии и эффективно применять их в образовании. К сожалению, не все преподаватели и специалисты правильно понимают проблему и применяют ее на практике.

Сегодня быть педагогически грамотным специалистом нельзя без изучения всего обширного спектра образовательных технологий. Современные педагогические технологии могут реализовываться только в инновационной школе. Инновации в современном мире в профессиональной деятельности человека играют важную роль, и поэтому являются предметом изучения и внедрения. В общеобразовательных учреждениях, передовые учителя смогли путём поисков достичь высоких результатов в научных исследованиях, результатом которых возникли новые инновации.

Современные общеобразовательные учреждения и общество требуют видеть новых учителей с новыми знаниями и умениями, так как меняется взгляд на процесс обучения, идет поиск новых форм и методов обучения, которые бы наиболее полно и правильно помогали решать задачи, стоящие перед учителем.

Компьютерные технологии развивают интеллектуальные способности учащихся, способствуют более глубокому пониманию материала, повышают мотивацию обучения [4, с.124].

Одна из серьезнейших проблем школы – резкое падение интереса учащихся к русскому языку, снижение грамотности, косноязычие, неумение правильно, логично выражать мысль. Но проблема качества изучения русского языка в таджикской общеобразовательной школе – это лишь часть другой, более крупной и сложной проблемы, проблемы нехватки учителей русского языка в дальних районах.

Существующие в современной системе образования проблемы зачастую затрагивают не только учащихся, но и педагогический состав. Сегодня осталось очень мало филологически образованных педагогов. Современные учителя зачастую не понимают, что русский язык и литература являются важнейшими школьными предметами, а педагогическое мастерство достигается с помощью постоянного самообразования, самосовершенствования и критичной оценки собственных достижений. Из-за низкого престижа профессии, профессионалы высокого уровня редко задерживаются в образовательных учреждениях. Некоторыми скептиками даже ставится под сомнение сама необходимость получения хорошего филологического образования. И эта тенденция представляется исключительно опасной для будущего нашей страны. Ведь без хорошего филологического образования не может быть обеспечено высокое качество образования вообще, ни гуманитарного, ни естественнонаучного.

Изменения, происходящие в стране, в обществе предъявляют новые требования к современному учителю. Какой он, современный учитель? В первую очередь современный учитель – это профессионал и его профессионализм определяется профессиональной пригодностью, профессиональным самоопределением, саморазвитием, т. е. целенаправленным формированием в себе тех качеств, которые необходимы для выполнения профессиональной деятельности.

Следующая проблема в некоторых общеобразовательных учреждениях заключается в устаревшем подходе к изучению русского языка. Русский язык, как язык межнационального общения становится в школе востребованным. Требования, предъявляемые к выпускнику средней школы, отвечают запросам времени. Поэтому современный урок русского языка должен строиться на основе развивающего обучения, которое способствует развитию у учащихся умственных способностей на основе элементов исследования, поисков внедрения приёмов умственной деятельности, (анализ и синтез, сопоставление и сравнение, выделение главного и классификации, установление и пояснение причинно-следственных связей, обобщения и систематизации). Компьютерные технологии развивают интеллектуальные

способности учащихся, способствуют более глубокому пониманию материала, повышают мотивацию обучения [6,с.78].

Как правило, инновации возникают в результате попыток решить традиционную проблему новым способом, в результате длительного процесса накопления и осмысления фактов, когда и рождается новое качество, несущее новаторский смысл. Большинство современных инноваций находятся в преемственной связи с историческим опытом и имеют аналоги в прошлом. Это дает основание утверждать, что инновационный процесс — это мотивированный, целенаправленный и сознательный процесс по созданию, освоению, использованию и распространению современных (или осовремененных) идей (теорий, методик, технологий и т.п.), актуальных и адаптированных для данных условий и соответствующих определенным критериям. Он направлен на качественное улучшение системы, в которую вносится новшество, и предполагает стимулирование его участников и изменение их взглядов с позиции нововведения.

Однако соотношение теоретических и прикладных элементов содержания предмета «русский язык» еще далеко от оптимального. Сами понятия «системности» и «научности» трактуются авторами разных учебников по-разному: во многих случаях научность в них оборачивается наукообразием, а системность — избыточностью формальных классификаций. Формирование коммуникативных способностей возможно лишь на базе прочных лингвистических знаний и сформированных речевых навыков. Однако именно здесь возникает главная трудность и одна из причин утраты интереса к учебному предмету «русский язык». Лингвистическая теория и практика формирования языковых умений во многих современных учебниках не даёт целостного представления о языке как средстве, орудии мысли, средстве выражения определённого смысла и отражения окружающего мира языковыми средствами и потому не развивает внутренней мотивации к изучению предмета. Школьник, изучающий русский язык должен понимать, зачем он изучает, например, морфологию или синтаксис русского языка.

Большой проблемой остается и низкий интерес школьника к чтению. Обвинять в этом исключительно школу нельзя. Семейное окружение школьника также оказывает влияние на то, что он читает и изучает. Почему дети не читают?! Как развить интерес к чтению? — вот актуальная проблема современной образовательной системы. Как развить у школьников интерес к чтению, чем вызвать мотивацию, способную заставить подростка взять в руки книгу — задача почти неразрешимая. В связи с развитием интернета появилась еще одна проблема — усвоение корявых выражений и «ломаного» языка через интернет. К сожалению, редко можно увидеть в сети тексты, написанные без ошибок, логично и понятно. Учащемуся трудно ориентироваться в этом ненормированном языковом пространстве, поэтому, воспринимая неправильно звучащую устную речь, наши выпускники зачастую даже не понимают, в чем заключается грамматическая ошибка или неточность в произносимых ими или написанных предложениях. Здесь учителю необходимы специальные уроки или фрагменты уроков, посвященные разбору грамматических ошибок, допускаемых учащимися. Проблема, вытекающая из предыдущей — недостаток навыков правильной устной речи у школьников. В связи с этим требуется введение в систему школьного образования обязательного обучения риторике, формированию инструментальной базы, необходимой для составления речи или текста, соответствующих целям и форме общения. Овладение речью, в свою очередь, не представляется возможным без понимания законов, по которым создается текст. Это значит, что особое внимание в процессе обучения родному языку должно уделяться именно работе с текстом. К актуальным вопросам и проблемам, связанным с обращением к тексту на уроках русского языка относятся следующие: а) отбор текстового материала для уроков с учетом его дидактического и воспитательного потенциала; б) методика работы с текстом на традиционном уроке русского языка; в) текст и развитие творческих способностей учащихся; г) изучение вопросов организации текста на уроках фонетики,

лексики, словообразования, грамматики; д) изучение средств речевой выразительности на уроках русского языка, межпредметные связи с литературой, уроки словесности как уроки интегрированного типа; е) лингвистический анализ текста в школе; ж) изучение речевых жанров и законов эффективного общения на уроках русского языка и риторики [1,с.90].

Главная задача нашей педагогической деятельности – не только дать определённую сумму знаний, но и, что не менее важно и ценно, показать их практическую ценность и необходимость в дальнейшей жизни. Другими словами, покидая школу, дети должны уметь грамотно говорить, обладать ораторскими навыками, уметь активно владеть богатством устной и письменной речи, мыслить, иметь желание к дальнейшему развитию своих творческих способностей.

Поэтому теоретическое изучение русского языка и формирование практических речевых навыков должно быть сбалансировано с учетом состава обучающихся и опираться на разные методические подходы. Освоение школьной дисциплины «Русский язык» должно предусматривать: усвоение необходимых знаний о языке как знаковой системе и общественном явлении, его устройстве, развитии и функционировании; овладение всеми видами речевой деятельности; формирование нормативной грамотности устной и письменной речи. Должны быть заново продуманы как внутрипредметные, так и межпредметные связи русского языка с другими предметами. Изучение русского языка должно охватывать все разнообразие текстов художественной литературы и нехудожественные тексты разных функциональных типов. Наряду с учебниками и учебными пособиями при изучении русского языка необходимо использовать интерактивные программы, направленные на развитие навыков устной и письменной речи, пополнения словарного запаса.

В то же время вузовская подготовка учителей русского языка должна не сокращать, а углублять предметную подготовку в области лингвистики и литературоведения с учетом современных научных достижений и научно-педагогических требований.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Абалуев Р.Н., Астафьева Н.Г., Баскакова Н.И. Интернет-технологии в образовании / Учебно-методическое пособие/ Тамбов: Изд-во ТГТУ, 2002.
2. Андреас Брейтер, Герберт Кубичек. Планирование информационных технологий в школе. Гютерсло.1999.-22с.
3. Инновационный подход в построении обучения (Концептуально – технологический аспект). Герасимов А.М., Логинов И.П. Учебное пособие. - МАПКиПРО, 2001.
4. Инновационные процессы в образовании. Слостенин В.А.,Исаев И.Ф., Мещенко А.И. –М.: Школа-Пресс.Педагогика.2000.-492-509с.
5. Инновация в высшей школе. Педагогика. - М.: Издат. дом «Питер»,2003, - С.163-174.

ИСТИФОДАИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ БОЗӢ ДАР ДАРСҲОИ ЗАБОНИ АНГЛИСӢ

Дар мақола роҳҳои дурусти истифодаи технологияҳои бозӣ дар дарсҳои забони англисӣ нишон дода шудааст.

Тавре ки ба шумо маълум аст, бозӣ барои донишҷӯён дастрастарин ва ҷолибтарин намуди фаъолият, роҳи азхудкунии таассуроти аз ҷаҳони атроф гирифташуда мебошад. Барои бозҳам шавқовар гузаронидани дарс омӯзгор метавонад ҳаргуна бозӣро, ки диққати донишҷӯёнро ба худ ҷалб менамояд дар дарс истифода барад. Баҷаҳоро мақсади умумӣ, саъю кушиши якҷоя барои ноил шудан ба он, таҷрибаи умумӣ муттаҳид менамояд. Бозӣ имкон медиҳад, ки маводи забонро оромона аз худ кунад ва ҳамзамон ҳисси қаноатмандӣ ба вуҷуд меояд, худбаҳодиҳӣ ва ҳавасмандӣ меафзояд. Таҷрибаи педагогӣ нишон медиҳад, ки бозии универсалӣ вуҷуд надорад, ки барои ҳамаи гурӯҳҳои донишҷӯён мувофиқ бошад. Як бозӣ дар гурӯҳҳои гуногун ба таври гуногун сурат мегирад ва бинобар ин онро ба шароити мушаххас мутобиқ кардан лозим аст. Бозиро набояд ба гардани донишҷӯён бор кард, балки танҳо бо дигар усули воситаҳои таълим, махсусан дар марҳилаи ибтидоӣ истифода бурда шавад. Аз нуқтаи назари маводи шифохӣ бозӣ ҷуз як машқи нутқ ҷизи дигаре нест. Бозӣ инчунин барои бартараф кардани ба истилоҳ « монеаи забонӣ » кӯмак мекунад, ки ин пеш аз ҳама мушкилоти равоӣ аст, на танҳо нарасидани луғат ё надонишани маводи грамматикӣ.

Муаллиф кушиш намудааст ақидаи олимони рус ва хориҷӣ Н. Галскова, М.Ф. Стронин, В.В.Сафонова, К.Д. Ушинский, дар мақолааш дарҷ намояд.

Калидвожаҳо: технологияҳо, бозӣ, маводи шифохӣ, худбаҳодиҳӣ, нутқ, ҳавасмандӣ, қаноатмандӣ.

Алиев Султон Махмадшарифович
старший преподаватель кафедры языков Таджикского государственного
университет коммерции

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

В статье показаны правильные способы использования игровых технологий на уроках английского языка.

Как известно, игра – это наиболее доступное и интересное занятие для школьников, способ впитывать впечатления от окружающего мира. Чтобы сделать урок более интересным, учитель может использовать любые игры, привлекающие внимание учащихся на уроке. Ребята объединены общей целью, совместными усилиями для ее достижения, общим опытом.

Игра дает возможность спокойно усваивать языковой материал, при этом возникает чувство удовлетворения, повышается самооценка и мотивация. Педагогический опыт показывает, что не существует универсальной игры, подходящей для всех групп учащихся. Одна и та же игра протекает по-разному в разных группах, и поэтому ее необходимо адаптировать к конкретным условиям. Игру не следует навязывать учащимся, а следует использовать только с другими методами и средствами обучения, особенно на начальном этапе. С точки зрения речевого материала игра представляет собой не что иное, как речевое упражнение. Игра также помогает преодолеть так называемый «языковой барьер», который является прежде всего

психологической проблемой, а не просто недостатком словарного запаса или незнанием грамматического материала.

Автор попытался разделить мнение российских и зарубежных учёных Н. Гальскова, М.Ф. Стронин, В.В. Сафонова, К.Д. Ушинский в его статье не упоминается.

Ключевые слова: технологии, игра, речевой материал, самооценка, речь, мотивация, удовлетворенность.

Aliev Sulton Mahmadsarifovich

Chief Executive Officer of the Department of Commerce of the Republic of Tajikistan

USING GAME TECHNOLOGIES IN ENGLISH LESSONS

The article shows the correct ways to use gaming technologies in English lessons.

As you know, playing is the most accessible and interesting activity for schoolchildren, a way to absorb impressions of the world around them. To make the lesson more interesting, the teacher can use any games that attract the attention of students during the lesson. The guys are united by a common goal, joint efforts to achieve it, and common experience.

The game makes it possible to calmly assimilate language material, which creates a feeling of satisfaction, increases self-esteem and motivation. Pedagogical experience shows that there is no universal game suitable for all groups of students. The same game plays out differently in different groups and therefore needs to be adapted to specific conditions. The game should not be forced on students, but should only be used with other teaching methods and means, especially at the initial stage.

From the point of view of speech material, the game is nothing more than a speech exercise. The game also helps to overcome the so-called “language barrier”, which is primarily a psychological problem, and not just a lack of vocabulary or ignorance of grammatical material.

The author tried to share the opinion of Russian and foreign scientists N. Galskov, M.F. Stronin, V.V. Safonova, K.D. Ushinsky is not mentioned in his article.

Key words: *technology, game, speech material, self-esteem, speech, motivation, satisfaction.*

Дигаргуниҳои амиқе, ки дар ҷамъият дар тамоми соҳаҳои ҳаёти моддию маънавӣ ба амал меоянд, масъалаи аз ҷиҳати сифатан нав, маълумоти олии, тафаккури эҷодӣ, соҳиби дониши фарҳангӣ, ки ба ҳаёти мустакилона ҷалб намудани психологию функционали қодиранд, ба миён гузоштанд.

Ҳангоми муайян кардани мақсадҳои дарсҳо бояд манфиатҳои шахсии донишҷӯён ва хусусиятҳои фардии онҳо ба назар гирифта шаванд. Барои самаранокӣ бештари таълим муносибати инфиродӣ ба донишҷӯён лозим аст, ки онҳоро ба мустакил ва ғайри таълимӣ таълим мекунад.

Ҳоло забони англисӣ мақоми забони муоширати ҷаҳониرو касб кардааст. Ва ман ҳамчун омӯзгори ин фан вазифаи худро дар мутобиқшавии забонӣ ва иҷтимоии донишҷӯён ба шароити муосир мебинам.

Ҳамин тариқ, ҳадафи асосии таълими забонҳои хориҷӣ аз ҷумла забони англисӣ таълиқи малакаҳои муошират мебошад. Аммо муошират дар навбати худ ба ҳавасмандкунӣ ниёз дорад. Маълум аст, ки шумо наметавонед шахсро маҷбур созед, ки ба таври расмӣ бо забонҳои хориҷӣ овозона муошират кунад.

Чунин шароитро муайян кардан лозим аст, ки муошират на барои гирифтани баҳо, балки барои он ки муоширати забонӣ барои у зарурат шуда бошад. Ва барои ин ҳар як донишҷӯ алоҳида аз тафаккури пасив ба иштирокчиӣ ғайри эҷодкорӣ процесси таълим таъдил додан лозим аст.

Тавре ки шумо медонед, бозӣ барои донишҷӯён дастрастарин ва ҷолибтарин намуди ғайри таълимӣ, роҳи азхудкунии таассуроти аз ҷаҳони атроф гирифташуда мебошад. Бозӣ як соҳаи ғайри таълимӣ донишҷӯ аст, ки дар он ӯ бо ҳамсолон муошират мекунад. Ба ҳама мақсади умумӣ, саъю кушиши ҳама барои ноил шудан ба он, таҷрибаи

умумӣ муттаҳид менамояд. Бозӣ имкон медиҳад, ки маводи забонро оромона аз худ кунад ва ҳамзамон ҳисси қаноатмандӣ ба вучуд меояд, худбаҳодиҳӣ ва ҳавасмандӣ меафзояд. Аз нуктаи назари маводи шифохӣ бозӣ чуз як машқи нутқ чизи дигаре нест. Бозӣ инчунин барои бартараф кардани ба истилоҳ «монеаи забонӣ» кӯмак мекунад, ки ин пеш аз ҳама мушкилоти равонӣ аст, на танҳо нарасидани луғат ё надониستاني маводи грамматикӣ.

Таҷрибаи педагогӣ нишон медиҳад, ки бозии универсалӣ вучуд надорад, ки барои ҳамаи гурӯҳҳои донишҷӯён мувофиқ бошад. Як бозӣ дар гурӯҳҳои гуногун ба таври гуногун сурат мегирад ва бинобар ин онро ба шароити мушаххас мутобиқ кардан лозим аст. Бозиро набояд ба гардани донишҷӯён бор кард, балки танҳо бо дигар усули воситаҳои таълим, махсусан дар марҳилаи ибтидоӣ истифода бурда шавад. Бешубҳа, бозии таълимӣ барои ташаккул ва ислоҳи дониш ва ғайри ин гардидани ғайрияти зеҳнии донишҷӯён мусоидат мекунад. Вале бояд кайд кард, ки ҳамаи муҳимтарин вазифаҳои бозӣ-функсияи муоширати байни миллатҳо, худғайрият, диагностикаи психологӣ танҳо дар сурати моҳирона ташкил кардани он бомуваффакият амал мекунад. Алгоритми хуб андешидашудаи ғайриятиҳои бозӣ барои рушди ҳамаҷонибаи донишҷӯён заминаҳои зарурии ҳосилхез фароҳам меорад, ки онро танҳо дар сурати мавҷуд будани омезиши мутаносиби намудҳои гуногуни бозӣҳо дар раванди таълим, ки аз ҷумла, мавзӯро дар бар мегирад, ба даст овардан мумкин аст, ки ин бозӣҳои асосӣ (забонӣ) мебошанд.

Албатта, ҳолатҳо ва машқҳои, ки барои ғайри гардонидани маводи нави забонӣ истифода мешаванд, бояд гуногун бошанд ва хусусияти муоширатӣ ва бозигарӣ дошта бошанд. Воситаҳои забонӣ бояд дар ҳолатҳои нави нутқ пайваста такрор шаванд, ки донишҷӯёнро ба истифодаи амалӣ ва бошууронаи ҳодисаҳои лексикӣ ва грамматикӣ водор мекунад.

Нақшбозӣ дар дарсҳо як воситаи хеле муассири таълим аст, зеро... муоширати пуршиддат байни донишҷӯён, омӯзгор ва донишҷӯ, мусоидат ба ташаккули ҳамкорӣҳои таълимӣ ва шарикӣ дар бар мегирад. Донишҷӯён ҳангоми бозӣ ба вазъияти бозишаванда «гард» мекунад, ки ин ба онҳо барои бартараф намудани монеаҳои психологӣ (шармгинӣ, номуайяни ва ғайра) ва тасдиқи худ ёрӣ мерасонад.

Дар вақти машғулиятҳо ман дар назди худ вазифаҳои зеринро гузоштам.

- такмил додани малакаҳои фонетикӣ;
- инкишоф додани малакаи нутқи монологӣ ва диалогӣ донишҷӯён;
- васеъ намудани захираи луғавӣи ғайри донишҷӯён тавассути коркарди маводи лексикӣи пасивӣ;
- огоҳии донишҷӯён аз моҳияти ҳодисаҳои забонии системаи мафҳумҳои гуногун;
- васеъ намудани дониш дар бораи фарҳанг, таърих, анъанаҳо ва урфу одатҳои кишвари забони омӯхташаванда.

Дар дарсҳои забони англисӣ аз рӯи эпизодҳои афсонаҳои гуногун бо иштироки 2-3 донишҷӯ намоишҳои кӯтоҳро машқ мекунам. Қайд кардан мумкин аст, ки дар ин гуна намоишҳо унсурҳои забони гуфторӣ ба таври назаррас беҳтар мешаванд. Донишҷӯён ибораҳои алоҳидаро бо гуш нағз аз худ мекунад ва дар дарсҳои минбаъда кор фармудани онҳоро ёд мегиранд.

Бачаҳо аз ҳунарнамоӣ баромад карда, донишҳои дар синф гирифтаашонро дар чорабиниҳои гуногуни факултетӣ ва донишгоҳӣ татбиқ менамоянд.

Марҳилаи муҳими кор ба рӯйдодҳои забонӣ ба низом даровардани донишу малакаҳои грамматикӣ ва лексикӣ мебошад, ки хусусияти онҳо бояд ба хусусиятҳои синну соли донишҷӯён мувофиқ бошад. Ҳодисаи нави забоншиносиро дар контекст (шеър, рубои, суруд ва ғайра) пешкаши донишҷӯён кардан мумкин аст. Бо такрори шеъри қофия аз паси муаллим донишҷӯён бо воситаҳои нави луғавӣ ошно мешаванд, муаллим бошад, донишҷӯёнро водор месозад, ки ба забони англисӣ бошуур ва бодикқат бошанд.

Масалан, аксар вақт дар дарс дар мавзӯи "Оилаи ман" шумо метавонед шеъри зеринро бо унсурҳои бозии нақш бозӣ кунед ва дар баробари он атрибутҳои иловагӣ: кортҳо бо номҳо, ҷавохирот барои модар ва биби, айнак барои бобо: This is my father

This is my mother

This is my brother Paul

How I love them all

Сипас донишҷӯён метавонанд такрори ҷумлаҳоро идома диҳанд, номи аъзои оилаи худро бигӯянд, бо истифода аз ҳолати соҳиби исмҳо ва ғайра.

Аз ин лиҳоз, истифодаи тахтаи интерактивӣ ё видеопроектор, ки самаранокии омӯзиши баъзе падидаҳои забонро баланд мебардорад, ҷолиб ба назар мерасад.

Машқҳое, ки дар раванди таълим истифода мешаванд, ки малакаҳои фонетикӣ донишҷӯёнро инкишоф медиҳанд, бояд бештар хусусияти бозигарӣ дошта, на танҳо барои муқаррар кардани талаффузи дуруст, балки ба ташаккули қобилияти фарқ кардани фонемаҳои пурмазмунӣ забони англисӣ ва шаклҳои асосии интонатсия нигаронида шаванд.

Масалан, дар ин маврид шумо метавонед аз бозии «Чӣ овозе дар хотир доштам»-ро истифода баред, ки дар рафти он муаллим як силсила калимаҳоро номбар мекунад, ки дар онҳо як овоз вомаҳурӯд ва донишҷӯён онро тахмин мекунад: love, but, nut, trunk.

Оид ба ин кор ҷанбаи луғавии нутқи шифохӣ ва хаттӣ бошад, он дар раванди таълим мавқеи калонро ишғол мекунад, аммо машқҳое, ки бо ин мақсадҳо барои ташаккули малакаҳои лексикӣ истифода мешаванд, бояд ба контексти коммуникативӣ дарс дохил карда шаванд. Донишҷӯён бо забон «бозӣ» карда, бо ёрии забон диққат додан ва калимаро ҳамчун барандаи асосии информатсия ёд мегиранд, аз қолабҳои калимасозӣ огоҳ мешаванд ва мувофиқи параметрҳои додашуда ба низом даровардани лексикаи луғавӣ ёд мегиранд (барои масалан, аз рӯи заминаи мавзӯӣ, аз рӯи унсурҳои калимасоз ва ғ.).

Масалан, бозии зерин барои азхуд кардани луғат дар асоси мавзӯӣ кӯмак мекунад: ҳар як донишҷӯ кортеро мегирад, ки дар он ашёҳо барои мавзӯи «Синфи мо» тасвир шудаанд, фарз мекунем, ки table, a blackboard, a window, a chair ва ғайра. Ва дигарон набояд он чизеро, ки дар кортҳо нишон дода шудаанд, набинанд. Баранда мавзӯёҳоро номбар мекунад, донишҷӯён кортро ба дигарон нишон медиҳанд, агар мавзӯёашон ном дошта бошад талаффуз мекунад.

Дар бораи тарафи грамматикӣ нутқ Н. Галскова қайд мекунад, ки донишҷӯён дар курси аввал шакл, маъно ва истифодаи ҳодисаҳои алоҳидаи грамматикӣ бошуурона меомӯзанд. Дар ин маврид ба он ҳодисаҳое, ки бо забони русӣ мувофиқат намекунад ва ё дар забони русӣ нестанд, диққати махсус дода мешавад. Кор оид ба грамматика бо роҳи «аз мисол ба қоида» мегузарад. Ин чунин маъно дорад, ки донишҷӯён ҳодисаҳои нави грамматикӣ дар контекст дарк намуда, дар нутқи худ амалан истифода бурдани онро ёд мегиранд ва баъд дониши гирифтаашро дар шакли ба синну соли худ мувофиқ ба низом меандозанд. Дар ин ҷо мо инчунин мисоли бозии ин намудро меорем: таҳкими сохтори грамматикӣ дар Imperative mood, бо ёрии ёрдамчии дидактикӣ Буратино дар дастаҳо бозӣ кардан:

Pinocchio says : “Stand up ! Sit down! Raise your hands! Clap your hands !”. Донишҷӯён бояд фармонҳоро иҷро кунанд. Пиноккио метавонад фармонҳои ин гунаро идома диҳад ё онҳоро мушкул кунад.¹

Таҳқиқоти мо инчунин ба фарқияти шаклҳои бозӣ дахл дорад. Бояд гуфт, ки дар адабиёти методӣ умуман шумораи хеле зиёди таснифҳо мавҷуд аст, ки навъҳои бозӣҳои таълимиро мувофиқи ин ё он меъёри таснифот ба низом даровардаанд. Биёед аз ҳама мувофиқро таъкид кунем. Пас, А.А. Деркач ва С.Ф. Щербак бозӣҳоро мувофиқи

¹ Галскова Н., Бегунов В.К. Школьный театр на английском языке: Методическое пособие. М.: Просвещение, 1993.

вазифаи иҷрошуда, намуди вазифа, мақсад ва мундариҷа, усул, хусусият ва шакли амалӣ, дараҷаи мураккабии фаъолияти зехнӣ, давомноқӣ, дараҷаи мураккабии он гурӯҳбандӣ мекунад, ки ин амали иҷрошуда (сюжет), аз рӯи шумораи иштирокчиён муаян мешавад.

Дар навбати худ М.Ф. Стронин бозихоро бо назардошти дараҷаи инкишофи маҳорат ва маҳорати нутқ гурӯҳбандӣ намуда, бозихоро ба ду қисм – омодагӣ ва эҷодӣ чудо мекунад. Ба гурӯҳи бозихои омодагӣ бозихои грамматикӣ, лексикӣ, мантикӣ, фонетикӣ ва имлоӣ дохил мешаванд, ки ба ташаккули малақаҳои нутқ мусоидат мекунанд. Аксари ин бозихо метавонанд ҳамчун машқҳои омӯзишӣ истифода шаванд. Бозихои эҷодӣ ба инкишофи минбаъдаи маҳорат ва маҳорати нутқ мусоидат мекунанд.²

Аз ҷумла ҷолиби таваҷҷӯҳ аст, ки аз рӯи мақсад ва вазифаҳои таълим бозихои таълимиро, ки дар дарсҳои забони англисӣ истифода мешаванд, метавон ба забоншиносӣ (ё ҷанбаӣ) ва гуфторӣ чудо кард. Бозихои забонӣ, ки барои азхудкунии ҷанбаҳои гуногуни забон мусоидат мекунанд, мувофиқан ба фонетикӣ, лексикӣ, грамматикӣ, синтаксисӣ ва услубӣ тақсим мешаванд. Бозихои нутқӣ барои ташаккул додани малақаҳо дар як ё якчанд намуди фаъолияти нутқ нигаронида шудаанд. Дар асоси шакли бозӣ бозихои предметӣ, бозихои мобилии дорои ҷузъи шифохӣ, бозихои сюжетӣ ё ситuali, бозихои нақшбозӣ, бозихои рақобатӣ, бозихои зехнӣ (пазлҳо, кроссвордҳо, чейнвордҳо, чарадҳо, викторинаҳо, коммуникатсионӣ, интерактивӣ ва ғ.), мавҷуданд.

Аз рӯи усули ташкил бозихо метавонанд компютерӣ ва ғайри компютерӣ, ҳаттӣ ва шифохӣ, бо тақяҳо ва бе тақяҳо, тақлидсозӣ ва эҷодӣ ва ғ. Аз рӯи дараҷаи мураккабии амалҳои иҷрошаванда ҳамаи бозихои таълимӣ ба «оддӣ» (моноситуационӣ) ва «мураккаб» (бисёр ҳолатӣ) ва аз рӯи давомноқӣ ба дароз ва кӯтоҳ чудо мешаванд. Аз рӯи шумораи иштирокчиён бозихо ба инфиродӣ ва ҷуфтӣ, гурӯҳӣ, коллективӣ ва дастаӣ тақсим мешаванд. Дар баробари ин мо қайд мекунем, ки масъалаи мавқеи бозихои таълимӣ дар синф барои илми методӣ муҳим аст. Ҷойи бозӣ дар давоми дарс, инчунин давомнокии он аз бисёр омилҳо вобаста аст, ки ҳангоми ба нақша гирифтани дарс бояд ба назар гирифта шаванд.

Ба омилҳои таъиншуда инҳо дохил мешаванд: сатҳи омодагии донишҷӯён, сатҳи қобилияти омӯзиши онҳо, дараҷаи мураккабии маводи забони англисӣ, ки омӯхта ё назорат карда мешавад, инчунин ҳадафҳо, вазифаҳо ва шароити мушаххаси дарси таълимӣ.

Бозихоро аз рӯи аҳамияташон барои раванди омӯзиши забони англисӣ ба ду синф чудо кардан мумкин аст:

Бозихои забонӣ ё аспектaлӣ, бинобар ин, фонетикӣ (FI), лексикӣ (LI), грамматикӣ (GI);

Аз ин рӯ, бозихои нутқӣ ё визуaлӣ-гуфторӣ бозихо барои таълими гӯш кардан, гуфтугӯ, хондан ва навиштан мебошанд.

Бозихои аспектӣ (забонӣ) барои ташаккули малақаҳои талаффуз, лексикӣ ва грамматикӣ пешбинӣ шудаанд. Барои азхуд кардани ҷанбаҳои забон, онҳо ба фонетикӣ, лексикӣ ва грамматикӣ тақсим мешаванд. Дар ин ҷо таъкид кардан лозим аст, ки тақсимои бозихои забонӣ худсарона аст, зеро бе фонетика лексика ва грамматикаро бе луғат омӯхтан мумкин нест.

Бозихои фонетика. Мақсади асосии бозихои фонетикӣ ин ба сахна гузоштан (ислоҳ кардани) талаффуз, омӯзонидани талаффузи овозҳо дар калимаҳо, ибораҳо ва машқ кардани интонатсия мебошад. Онҳо мунтазам, асосан дар марҳилаи ибтидоии таълими забони англисӣ ҳамчун тасвир ва машқ барои машқ кардани овозҳо ва интонатсияи душвортарин талаффуз истифода мешаванд. Дар баробари пеш рафтан бозихои фонетикӣ дар сатҳи калимаҳо, ҷумлаҳо, қофияҳо, забонҳо, шеърҳо ва сурудҳо амалӣ мешаванд.

² Трусова В.Р., Бегунов В.К. Школьный театр на английском языке: Методическое пособие. М.: Просвещение, 1993.

Бозиҳои лексикӣ таваҷҷӯҳи донишҷӯёнро танҳо ба маводи лексикӣ равона мекунад ва барои ба онҳо азхуд кардан ва васеъ кардани захираи луғат, тасвир ва амалияи истифодаи калимаҳо дар ҳолатҳои муошират кумак мерасонанд. Онҳо фаъолияти тафаккури нутқии донишҷӯёнро фаъол намуда, ҷавоби нутқи онҳоро инкишоф медиҳанд.

Бозиҳои грамматикӣ барои фароҳам овардани малакаи амалӣ намудани дониши грамматикаи забони англисӣ, фаъол кардани фаъолияти ақлии онҳо пешбинӣ шудаанд.

Бозиҳои визуалии нутқ (сухан) малакаи истифодабарии воситаҳои забонро дар раванди такмили амали нутқ (монологӣ, диалогӣ, хаттӣ ё даҳонӣ) меомузанд ва ба вазъияти мушаххасе, ки амали нутқ дар он сурат мегирад, асос меёбад. Ҳар як намуди фаъолияти нутқӣ ба намуди муайяни бозӣ мувофиқат мекунад: бозиҳо барои таълими хондан ва гӯш кардан, таълими нутқ, таълими навиштан, инчунин бозиҳои омехта. Бозиҳо барои таълими шунидан ва хондан барои кӯмак расонидан дар ҳалли масъалаҳои таълими ин намудҳои фаъолияти нутқ таъин гардида, ба ташаккул ва инкишофи малакаҳои дахлдори зехнӣ нигаронида шудаанд. Ин бозиҳо тавассути пешниҳоди донишҷӯён бо асбобҳо ва намунаҳои кор бо матн ба онҳо таълим медиҳанд, ки аз он маълумоти зарурӣ ва муҳимро гиранд. Бозиҳо барои таълими нутқ ва хат бо ташаккул ва инкишоф додани малакаҳое, ки барои амали намудани намудҳои истехсолии фаъолияти нутқ заруранд, алоқаманданд ва чун қоида, ин бозиҳо дар марҳилаи аввал пайрави намунаро дар бар мегиранд.³

Дар хусуси супоришҳои ҷустуҷӯӣ ва бозӣ мо дар ин ҷо таъкид менамоем, ки ба гуфтаи В.В.Сафонова, дар як қатор китобҳои дарсӣ ва воситаҳои таълимии ватанию хориҷӣ фаълоне ва бомуваффақият истифода мешаванд. Супоришҳои ҷустуҷӯӣ ва бозии забони англисӣ тавассути ҷамъ кардани системаи машқҳои забони англисӣ, ки бо ёрии онҳо малакаҳои нутқ ва малакаҳои муошират ташаккул меёбанд, ба системаи бозиҳои таълимӣ, ки ба рушди сифатҳои муайяни дарк, хотира, тафаккур мусоидат мекунад, эҷод карда мешаванд. Вазифаҳои ҷустуҷӯӣ-бозӣ дар заминаи дарси забони англисӣ, махсусан дар марҳилаи ибтидоӣ, имкон медиҳанд; аввалан, дар мактаббачагон ташаккул додани сифатҳои муайяни идрок, тафаккур, тасаввурот, диққат ва хотира; дуюм, машқ кардан ба иҷрои чунин амалиёти раванӣ, монанди муқоиса, гурӯҳбандӣ, системасозӣ, абстраксия ва ғайра; сеюм, автоматикунонии малакаи нутқи забони англисӣ ва такмил додани малакаи муошират ва нутқ. Бояд қайд кунем, ки супоришҳои ҷустуҷӯӣ ва бозӣ ба беҳтар шудани сифати иҷрои чунин амалиётҳои раванӣ аз ҷониби донишҷӯён, ба монанди муқоиса мусоидат мекунад.⁴

Роҳи хеле муассири рушди мушоҳида ва зехни донишҷӯён ин муаммоҳои шифоҳӣ мебошад. Ҳангоми истифодаи онҳо тасвири образҳои вазифаи мантиқӣ на танҳо барои мушоҳидаи фаълонеи объектҳои воқеияти атроф дар раванди муайян кардани он чизе, ки дар онҳо ҳос аст, инчунин барои фаҳмидани параллелҳои эҳтимолии ғайриҷашмдошт шароит фароҳам меорад, ки дар идеяҳо дар бораи ин объектҳо, ки яққол ба дарки бисёрҷанбаи ҳақон мусоидат мекунад.

Муаммоҳои шифоҳӣ ба таври зерин тасниф мешаванд:

- воқеии шифоҳӣ, ки дар таҷрибаи нутқии забони модарӣ сабт шудаанд;
- муаммоҳои шифоҳии тарбиявӣ, ки аз ҷониби омӯзгор махсус барои иҷрои вазифаҳои муайяни тарбиявӣ сохта шудаанд.

Дар асл муаммоҳои шифоҳӣ, дар навбати худ, чунин тақсим мешаванд:

- муаммоҳои тавсифӣ, ки рӯйхати аломатҳои предмети номаълумро дар бар мегиранд, дар ҳоле ки матн дар шакли қофиявӣ интиқол дода мешавад;
- муаммо-муқоисаҳо, ки дар асоси муқоисаҳои манфӣ сохта шудаанд; таҳмин кардани онҳо бо навбат муқоиса кардани ашёҳои гуногун ва дар айни замон ба ҳам монанд, нишон додани хусусиятҳои умумӣ дар онҳо ба амал меояд;

³ Стронин М.Ф. Обучающие игры на уроке английского языка / М.Ф. Стронин. – М., 1981. – С.118-131.

⁴ Сафонова В.В. Проблемные задания на уроках английского языка в школе / В.В.Сафонова. – М., 2001. – С.73.

- муаммо-маъноҳо дар асоси воридшавии маънои нисбати истиора, муқоиса, муқоисаи ҳодисаҳои мавзӯҳои гуногун, қўшиши дидани шабеҳият дар онҳо сохта мешаванд.

Дар хусуси муаммоҳои тарбиявӣ бошад, аз руи гуфтаҳои дурусти К.Д. Ушинский, муаммоҳо барои тафаккури донишҷӯён машқҳои муфид медиҳанд. Ба гуфтаи омӯзгорони муосир, “раванди тахминӣ” як навъ гимнастикаест, ки қувваи равонии донишҷӯро сафарбар ва машқ мекунад. Ҳалли муаммоҳо ақло тарбия мекунад, ба донишҷӯён мантиқи равшан, ақида ва далел меомӯзонад».

Компютер барои васеътар истифода бурдани бозиҳо ё супоришҳои ҷустуҷӯӣ-бозӣ дар дарси забони англисӣ ҳеле мусоид аст. Мақсади асосии педагогии таҳия ва таълими барномаҳои компютери бозӣ истифода бурдани онҳо ҳамчун воситаи ташаккули шахсияти эҷодӣ ва зехнии фаъоли донишҷӯён тавассути бозӣ мебошад.⁵

Пас, бозӣ эҷодкорӣ аст. Ба шарофати бозӣ эҳтиёҷоти фаъолияти эҷодӣ дар ҷустуҷӯи роҳу воситаҳои имконпазири навсозии дониш, маҳорат ва малакаҳои андӯхташуда меафзояд. Илова бар ин, бозиҳо ба шумо имкон медиҳанд, ки дар дарс заминаи мусоиди эмотсионалӣ ба вучуд оред, ки боиси аз байн рафтани монетаи забонӣ мегардад, ба рушди ҳавасмандии омӯзиш мусоидат мекунад ва таваҷҷуҳи худро ба фан зиёд мекунад.

Натиҷаи тадқиқоти гузаронидашуда оид ба проблемаи истифодаи усулҳои бозӣ дар системаи дарсҳои забони англисӣ ба мо имкон медиҳад, ки муқаррароти муҳими татбиқи технологияи бозӣ таҳия карда шаванд:

1) Анъанаҳои ҷараёни таълим бо фаъолияти бозии донишҷӯён зич алоқаманданд. Бозӣ дар ҳаёти донишҷӯён ҷои муҳимро ишғол мекунад ва барои ӯ воситаи дарки воқеият мебошад. Бозӣ инчунин ба хотираи ғайриихтиёрӣ мусоидат мекунад, ки дар донишҷӯён бартарият дорад, дарки синтетикиро, ки дар давраи донишҷӯӣ бартарӣ дорад, мусоидат мекунад;

2) Муваффақияти асосии ба даст овардани муваффақият дар таълими забони англисӣ ин истифодаи мунтазами бозиҳои таълимӣ вобаста ба ҳадафи дарс мебошад;

3) Рушди идрок, тафаккур, таҳайюли эҷодӣ ва хотираи донишҷӯён курсҳои якум тавассути ворид намудани вазифаҳои ҷустуҷӯӣ ва бозӣ ба методологияи анъанавӣ мусоидат намуда, имкон медиҳад, ки барои донишҷӯён дар дарсҳои забони англисӣ бо унсурҳои гуногун машғулиятҳои гуногуни забони англисӣ эҷод карда шаванд; омӯзиши проблемавӣ.

Намунаҳои гуногуни супоришҳои ҷустуҷӯиву бозӣ ва бозиҳои дар замиаи ин асар овардашуда имкон медиҳанд, ки масъалаи навсозии фаъолияти ақлӣ ва гуфтории донишҷӯён дар дарси забони англисӣ ҳал карда шуда, барои рушди зехни донишҷӯён шароити мусоид фароҳам оварда шавад.

АДАБИЁТ:

1. Бойцова Е.И. Урок-соревнование / У.И.Бойцова // ИЯШ. – 2005. – №1. – С.43.
2. Деркач А.А., Щербак С.Ф. Педагогическая эвристика: учебное пособие / А.А. Деркач, С.Ф.Щербак. – М., 1991 – С. 19.
3. Галскова Н., Бегунов В.К. Школьный театр на английском языке: Методическое пособие. М.: Просвещение, 1993.
4. Кукушкин В.С. Современные педагогические технологии в начальной школе: пособие для учителя / В.С.Кукушкин.- Ростов – на – Дону., 2004. – С.77.
5. Лукьянова Н.В. Игра – источник познавательной деятельности ребенка / Н.В.Лукьянова // ИЯШ. – 2001. – №11. – С.11.
6. Михайленко Н.Я., Короткова Н.А. Как играть с ребенком / Н.Я. Михайленко, Н.А. Короткова. – М., 1990. – С.133-137.
7. Стронин М.Ф. Обучающие игры на уроке английского языка / М.Ф. Стронин. – М., 1981. – С.118-131.

⁵ Кукушкин В.С. Современные педагогические технологии в начальной школе: пособие для учителя / В.С.Кукушкин.- Ростов – на – Дону., 2004. – С.77.

8. Сафонова В.В. Проблемные задания на уроках английского языка в школе / В.В.Сафонова. – М., 2001. – С.73.
9. Бим И.Л. Личностно-ориентированный подход – основная стратегия обновления школы // Иностранные языки в школе. – 2002. № 2.
10. Трусова В.Р., Бегунов В.К. Школьный театр на английском языке: Методическое пособие. М.: Просвещение, 1993.
11. В помощь школьному английскому театру / Автор-составитель Л.М. Шамаева. Новокузнецк: ИПК, 2001. 60 с.

Алиева З.И.
муаллими калони кафедраи забонҳои ДДТТ

ИСТИФОДАИ ТИК ВА САЛОҲИЯТМАНДИИ ОМУЌЗГОР ДАР ДАРСИ ЗАБОНИ АНГЛИСӢ

Омузгор ва нақши ӯ ҳамчун “ҷавҳар” дар додани дониш ва тарбия дар вучуди ҳар як фард ба ҳисоб рафта, дар мукамалгардонии савод, барои муҳайё кардани муҳити солим дар ҳаёт, омӯхтани касб ва мутахассиси хуб ба воя расонидан ба ӯ бараъло мушоҳида мегардад.

Аз ин рӯ, дар ҳар ҳама давраи замон мақом ва манзалати омузгор новобаста ба ҳолат ва авзои ҷомеа нигоҳ дошта мешавад. Ба хотири он, ки ӯ на танҳо донишро аз насл ба насл мерасонад, балки ҳамзамон дар тарбияи ахлоқии шахс низ таъсири беандоза расонида метавонад.

Калидвожаҳо: омузгор, манбаъ, файл, веб-саҳифа, слайдҳо, иттилоот, донишҷӯ, нақш, фаъолият, салоҳият.

Alieva Z.I.
Senior Lecturer, Department of Languages, TSUC

USE OF ICT AND COMPETENCIES TEACHER IN ENGLISH CLASSES

The teacher and his role as a "material" in imparting knowledge and education is considered in the life of every individual, it is clearly observed in the improvement of literacy, to create a healthy environment in life, to learn a profession and to raise a good specialist.

Therefore, at all times, the status and position of the teacher is preserved regardless of the state and status of the society. Because he not only transmits knowledge from generation to generation, but at the same time, he can have an immense influence on the moral education of a person.

Key words: teacher, resource, file, web page, slides, information, student, role, activity, competence.

Алиева З.И.
старший преподаватель кафедры языков ТГУК

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТИК И КОМПЕТЕНЦИИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Преподаватель и его роль как «воспитание души» в передаче знаний и образования учитываются в жизни каждого человека, это отчетливо наблюдается в повышении грамотности, создании здоровой среды в жизни, освоении профессии и воспитании хороших специалистов. Поэтому во все времена статус и положение преподавателя сохраняется независимо от состояния и статуса общества. Потому что он не только передает знания из поколения в поколение, но в то же время может оказать огромное влияние на нравственное воспитание человека.

Ключевые слова: преподаватель, ресурс, файл, веб-страница, слайды, информация, ученик, роль, деятельность, компетентность.

Омузгор ва нақши ӯ ҳамчун “ҷавҳар” дар додани дониш ва тарбия дар вучуди ҳар

як фард ба ҳисоб рафта, дар мукамалгардони савод, барои муҳайё кардани муҳити солим дар ҳаёт, омӯхтани касб ва мутахассиси хуб ба воя расонидан ба ӯ бараъло мушоҳида мегардад.

Аз ин рӯ, дар ҳар ҳама давраи замон мақом ва манзалати омӯзгор новобаста ба ҳолат ва авзои ҷомеа нигоҳ дошта мешавад. Ба хотири он, ки ӯ на танҳо донишро аз насл ба насл мерасонад, балки ҳамзамон дар тарбияи ахлоқии шахс низ таъсири беандоза расонида метавонад.

Бояд тазакурр дод, ки дар макотиби олии касбӣ довталабоне, ворид мешаванд, ки дониши мукамал доранд. Омӯзгор дар баробари доштани маҳорати касбӣ, на бояд фаромӯш созад, ки то ин муддат донишҷӯ донишу малака ва ҷаҳонбинии комилу ташаккулифта дошт.

Нақши омӯзгор дар раванди таълим махсусан, дар мактаби олий назаррас аст. Омӯзгор барои азхудкунии пурраи маводи таълимӣ шароит фароҳам меорад, корхоро анҷом медиҳад, ки ба рушди қобилияти зехнии донишҷӯён равона карда шудаанд, эҷодкориро ташвиқ мекунад. Омӯзгор самтеро муайян мекунад, ки дар он донишҷӯ бояд барои азхудкунии маводи таълимӣ кор кунад, ҷаҳонбинӣ, меъёрҳои иҷтимоӣ, идеологӣ ва ахлоқиро ташаккул диҳад.

Оғози асри 21 бо рушди босуръати технологияҳои иттилоотӣ, суръати беназири тағиребии фазои иттилоотӣ қайд карда шудааст.

Маҳорати омӯзгори касбӣ ба донишу малакаҳои хеле рушдёфта, ки ба сатҳи рушди илми муосир, таҷҳизотҳои техникӣ ва технологияҳои компютерӣ мувофиқат мекунад, асос меёбад. Омӯзгор бо мақсади дар сатҳи сатҳи зарурӣ баргузор намудани дарс малакаву дониши худро бо истифода аз маводу воситаҳои техникӣ: истифодаи тахтаи электронӣ, тарзи интиқоли мавзӯ, коркарди иттилоот, намоиши слайдҳо ва ғайраҳо ба донишҷӯён ҳангоми дарс таъмин мекунад.

Донишҷӯи асосҳои методология дар самти мазкур ин аз ҷорӣ намудани захираҳои рақамии таълимӣ ба раванди таълими фанни забони англисӣ дар гурӯҳҳои академӣ иборат мебошад. Усулҳои ташкили фазои иттилоотии шахсӣ, интерфейси системаи амалиётӣ, усулҳои иҷрои амалиёти файлӣ, ташкили фазои иттилоотӣ ва таълимӣ ҳамчун системаи файлӣ, усулҳои асосии вуруду баромади иттилоот, аз ҷумла насб ва нест кардани барномаҳо ва захираҳои электронии мавзӯҳо фарогир аст.

Усулҳои омодакунии маводҳои дидактикӣ ва ҳуҷҷатҳои корӣ тибқи фанҳои тахассусӣ бо воситаҳои техникӣ офисӣ-идорӣ (маводҳои тақсимоӣ, презентатсияҳо ва ғайра) бароҳ монда мешаванд, ки аз инҳо иборатанд:

- а) бо ворид кардани матн аз клавиатура ва усулҳои форматкунии он;
- б) омодакунии маводҳои тақсимоӣ, ки унсурҳои графикро дар бар мегиранд, усулҳои намунавии кор бо асбобҳои графיקӣ векторӣ; бо усулҳои кор бо маълумоти ҷадвалӣ (таҳияи рӯйхатҳо, харитаҳои иттилоотӣ, гузаронидани ҳисобҳои оддӣ);
- в) бо усули сохтани графикҳо ва диаграммаҳо; [7, 117-119].

ТИК ва имкониятҳои дохил кардани онҳо дар раванди таълими фанни забони англисӣ, ки дар фаъолияти омӯзгорӣ заруранд;

а) мавҷудияти тасаввурот дар бораи таъинот, сохтор, воситаҳои навигатсия ва тарроҳии сайти дастгирии фаъолияти таълимӣ;

б) доштани тасаввурот дар бораи сохтори веб саҳифа; донишҷӯи усулҳои оддии сохтани сайтҳо, ки имконияти пешниҳоди маълумоти таълимиро дар шакли сайти системаи файлӣ таъмин мекунад;

Нуктаи калидии ташаккули салоҳияти асосии ТИК аз ҷониби омӯзгор

азхудкунии технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионии таъиноти умумӣ дар дарс, алалхусус, дар дар забони англисӣ, мебошад, ки таҷрибаи истифодаи онҳо бояд дар ҷараёни моделсозии омодагии воситаҳои дидактикӣ ва тарҳрезии мавод ғайрияти таълимӣ амалӣ карда мешавад. Технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ истифодаи компютерро барои ҷустуҷӯ, интиқол, нигоҳдорӣ, сохтор ва коркарди иттилоот дар бар мегиранд. Мафҳуми "коркарди иттилоот" инчунин эҷоди маълумоти навро дар асоси маълумоти мавҷуда дар бар мегирад [6,3-21]. Масалан, омӯзгор хангоми таҳия кардани мавзӯ бо истифода аз компютер ӯ оид ба ин мавзӯ маълумоти муаллифони гуногунро, ки қаблан аз шабакаи интернетӣ дарҷ ёфтаанд, ҷустуҷӯ карда пайдо менамояд. Бо мақсади исботи фикри худ омӯзгор имкон дорад, ки маълумоти пайдокардари коркард намуда, ҳамчун иқтибос дар алоқамандӣ бо матн додасуда ҷойгир карда фикри худро дар матн мавзӯ баён намояд. Қайд кардан ҷои аст, барои он ки истифодаи ТИК дар дарси забони англисӣ самаранок бошад, талаботҳои зеринро бояд риоя кард: дуруст муайян кардани нақша ва маводҳои дидактикӣ дар дарс; ташкили дарс; омезиши оқилонаи шаклҳо ва усулҳои гуногуни истифодаи ТИК аз ҷониби омӯзгор, бахисобгирии хусусиятҳои синну сол ва риояи меъёрҳои санитарӣ хангоми кор дар компютер.

Дар сатҳи баланди методӣ баргузор намудани машғулиятҳои забони англисӣ аз малакаву дониши ҷамаҷонибаи омӯзгор ва истифодаи босамари ТИК вобастагӣ дорад.

Аз ин ҷуфтаҳо ба хулосае омадан мумкин аст, ки дар айни замон истифодаи ТИК он ҳамчун ҷузъи ҷудонашавандаи раванди таълим мактабу макобити олӣ ба ташаккули саводнокии функционалии донишҷӯён имконоти зиёд фароҳам меоварад.

АДАБИЁТ:

1. Владимирова Л. П. Интернет на уроках иностранного языка. ИЯШ, №3, 2002. с 33-41.
2. Донцов Д. Английский на компьютере. Изучаем, переводим, говорим. М., 2007.
3. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам М., 2000.
5. Карамышева Т. В. Изучение иностранных языков с помощью компьютера. (в вопросах и ответах). СПб., 2001.
6. Карпов А.С. Интернет в подготовке будущих учителей иностранного языка. ИЯШ, №4, 2002. с. 73-78.
7. Лебедев О. Е. Компетентностный подход в образовании // Школьные технологии. — 2004. — № 5. — С.3–21
7. Нигай Л. С. Использование ИКТ для формирования коммуникативной компетентности на уроках английского языка [Текст] / Л. С. Нигай // Педагогическое мастерство: материалы III междунар. науч. конф. (г. Москва, июнь 2013 г.). — М.: Буки-Веди, 2013. — С. 117-119.

Имаева М.А.

муаллими калони кафедраи забонҳо ДДТТ

УСУЛҲОИ ИННОВАТСИОНИИ ТАЪЛИМИ ЗАБОНИ РУСӢ

Дар мақолаи мазкур усулҳо ва технологияҳои гуногуни пешрафтаи омӯзиши забони русӣ ва роҳҳои босамари истифодаи он ба мақсади рушди сифату малакаи маҳорати корбурди он дар раванди ҷаҳолияти меҳнатӣ баҳси илмӣ сурат гирифтааст.

Калидвожа: тақозо пазири, рақобатпазирӣ (тобоварӣ ба рақобат), гуногунандешӣ, стратегия, концепсия.

Имаева М.А.

старший преподаватель кафедры языков ТГУК

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА

В статье исследуются различные инновационные технологии обучения русскому языку и целесообразность их использования с целью повышения качества знаний учащихся, развития их интеллектуальных и речевых способностей.

Ключевые слова: востребованность, конкурентоспособность, мышление, стратегия, концепция.

Imaeva M.

Senior Lecturer, Department of Languages, TSUC

INNOVATIVE METHODS OF TEACHING THE RUSSIAN LANGUAGE

The article examines various innovative technologies for teaching English and the effectiveness of their use in order to improve the quality of students' knowledge and develop their intellectual and speech abilities.

Key words: demand, competitiveness, thinking, strategy, concept.

В настоящее время сложились условия, когда востребованность специалиста на рынке труда, его конкурентоспособность в значительной степени зависят от наличия грамотной речи (устной и письменной), умения эффективно общаться, от знания приемов речевого воздействия, убеждения. По словам К.Д. Ушинского, «дитя входит в духовную жизнь окружающих его людей единственно через посредство отечественного языка ...». Русский язык – учебный предмет, познавательная ценность которого чрезвычайно высока: на таких уроках формируется мышление, прививается чувство любви к родному языку, через язык осмысливаются общечеловеческие ценности, воспитывается личность, с помощью языка происходит интеллектуальное развитие учащегося, усвоение всех других учебных дисциплин. Гуманность общества, выражаемая через обучение языка, состоит в стремлении расширить рамки познания, поднять планку интеллектуального развития студента. Традиционная система обучения несколько отстает от потребностей общества. Концепция современного образования определила цель профессиональной деятельности учителя – сформировать у учащихся способность к успешной социализации в обществе, активной адаптации на рынке труда. Следствием этого становится разработка инновационных технологий в обучении. Инновационные методики характеризуются новым стилем организации учебно-познавательной деятельности учеников. Современные педагоги признают, что в развитии творческих способностей, интеллектуальной деятельности максимальные

возможности представляет технология проблемного обучения. Значительный вклад в раскрытие проблемы интеллектуального развития, проблемного и развивающего обучения внесли Н.А.Менчинская, П.Я.Гальперин, Н.Ф.Талызина, Т.В.Кудрявцев, Ю.К.Бабанский, И.Я.Лернер, М.И.Махмудов, А.М.Матюшкин, И.С.Якиманская, А.К.Мынбаева, З.М.Садвакасова.

В целом можно говорить о двух группах стратегий: непосредственно влияющих на учение и способствующих учению.

К числу первых могут быть отнесены:

- когнитивные стратегии, которые используются студентами для осмысления материала, стратегии запоминания – для его сохранения в памяти, компенсаторные стратегии – помогают справиться с затруднениями, возникающими в процессе общения.

К числу вторых – стратегии, связанные с созданием условий для обучения и способствующие преодолению психологических трудностей в овладении языком.

Особенностями инновационного обучения являются:

- работа на опережение, предвосхищение развития;
- открытость к будущему;
- направленность на личность, её развитие;
- обязательное присутствие элементов творчества;
- партнёрский тип отношений: сотрудничество, сотворчество, взаимопомощь и др.

Инновациями в образовании называют новшества, нововведения в содержании образования, в формах и методах обучения, в отношениях «преподаватель – студент», использовании информационных технологий обучения, внедрение нового оборудования, в организации учебно- воспитательного процесса, его управлении и др. На уроке следует применять перспективные методические приёмы для развития креативных способностей учащихся: кластеры, инсерт (при самостоятельном изучении теоретического материала), заполнение таблиц, совместный поиск, перекрёстную дискуссию, круглый стол; применять элементы ТРИЗ (технологии решения изобретательских задач). Для развития интереса к русскому языку следует включать в урок исторические, этимологические справки, которые могут заинтересовать детей, проводить игровые формы работы: «Составь слово», «Третий лишний», «Переводчик», «Эрудит», «Собери пословицу», «Шеренга», «Перевёртыш», «Паутина слов» и др., использовать творческие эксперименты, метод проектов, нестандартные уроки, конкурсы, олимпиады. В современном (—информационном||) обществе одним из быстро развивающихся методик и вызывающий огромный интерес со стороны учащихся является применение интернет ресурсов как инновационный подход к обучению. Идея использования Интернета в образовании не нова. Уже с начала 1990-х годов национальные и интернациональные компьютерные сети стали широко использоваться в учебных целях в рамках разных образовательных подходов. И студенты, и преподаватели смогли обмениваться информацией в режиме, не зависящем от времени и места. Новые технологии освободили человеческий разум для более креативных задач, что способствует развитию личности. Это позволяет студентам творчески взаимодействовать друг с другом, и с преподавателем. Интернет можно рассматривать как «средство производства», в том числе и в учебном процессе. Он используется и как неиссякаемый источник информации, и как новая коммуникативная среда, в которой можно по-новому организовать учебную работу. Интернет позволяет организовать

реальную, мобильную информационную среду, в которой можно не только черпать информацию, но и решать множество других коммуникативных задач. Его использование помогает повысить мотивацию, поскольку в случае применения Интернета во время аудиторных и индивидуальных занятий молодёжь получает возможность погружаться в привычную для них информационную среду. В Интернете в учебных целях используются самые разные по масштабам ресурсы — от веб-страничек с интересными учебными материалами (часто тестовыми) до объёмных проектов для полноценного, с точки зрения составителей, дистанционного обучения.

Преподаватель, используя Интернет, может актуализировать материал собственных учебников;

- найти дополнительную информацию;
- самоконтроля;
- материалы;
- поместить учебную информацию;
- разработать интерактивные обучающие задания, применить различные формы контроля и организовать обратную связь;
- осуществлять контакты между разными членами группы; работать с гипертекстами, аудио- и видеофайлами и блогами.

Особенно хорошо использовать интернет-общение с учащимися вузов зарубежных стран при изучении русского языка, вызывающего большой интерес у зарубежной молодежи. Интернет позволяет реализовать различные приёмы, предоставляет методические разработки, позволяет разнообразить учебный процесс, делает его более привлекательным, принимает во внимание потребности и интересы субъекта обучения, уровень его подготовки, оперативно и целенаправленно контролирует работу учащихся, эффективно управляет ею. Говоря о недостатках работы с применением Интернета, исследователи упоминают в качестве основного замкнутость учебных материалов на себя (невозможность выйти в живую сеть). Преодолеть этот недостаток можно, направив учащихся к конкретным сегментам Интернета, связанным с изучаемыми темами. Даже Александр Адамский утверждал, что: «Только наивный или заблуждающийся человек может полагать, что инновационная педагогика является универсальной заменой традиционных методов обучения». Эту проблему можно решить следующим способом. Нужно, чтобы традиционные и инновационные методы обучения были в постоянной взаимосвязи и дополняли друг друга. Эти два понятия должны существовать на одном уровне.

Дискуссия - одна из весьма сложных форм речи, для овладения которой необходима предварительная подготовка с речевыми штампами, помогающими выражать свои мысли. Групповая дискуссия может использоваться как на стадии вызова, так и на стадии рефлексии. При этом в первом случае ее задача: обмен первичной информацией, выявление противоречий, а во втором — это возможность переосмысления полученных сведений, сравнение собственного видения проблемы с другими взглядами и позициями. Форма групповой дискуссии способствует развитию диалогичности общения, становлению самостоятельности мышления. Развитию критического мышления способствуют и нетрадиционные уроки, которые позволяют повысить интерес ученика как к предмету, так и к обучению в целом. Творчество на таких уроках я вижу не в развлекательности, а в подборе таких заданий, такого дидактического материала, который своей новизной, необычностью подачи (путешествие, заседание, конкурс, игра и т.д.), вызывая удивление, активизирует внимание, мышление ученика. Этому способствует создание на нестандартных уроках

условий для мобилизации творческих резервов и преподавателя, и ученика. Подготовка к нетрадиционным урокам проводится очень тщательно, а это, как правило, требует много сил и времени и со стороны учителя, и со стороны ученика. В своей практике я наиболее удачно использую несколько нетрадиционных форм урока: практикум, викторина, исследование, путешествие, диалог на основе проблемной ситуации, деловая игра, зачет. Выбор зависит от нескольких условий: во-первых, учитываю возрастные особенности учащихся, во-вторых, задачи, цели, содержание обучения в связи с изучаемой темой.

Например, урок-семинар имеет повторительно-обобщающий характер. В соответствии с задачами повторения разделов семинарские занятия можно организовать по следующим темам: «Состав слова и словообразование», «Морфология. Самостоятельные и служебные части речи», «Пунктуация простого предложения» и т.д. Одним из современных требований к уроку русского языка является работа с текстом. В связи с этим я использую в своей работе такую форму урока, как исследование. В самом названии «урок - исследование» просматривается основная задача - исследование языкового материала на основе текстов. Особое внимание при подготовке к такому уроку следует обратить на выбор текста. Текст должен быть высокохудожественным, при этом необходимо учитывать и возрастные особенности студентов, и объём исследуемого материала. Целесообразно использовать для анализа тексты разных авторов, объединённых общей темой, тексты разных стилей и типов речи, чтобы впоследствии провести сравнительный и сопоставительный анализ.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Канарская О. В. Инновационное обучение. СПб,
2. Логвина И., Мальцева-Замковая Н., Рождественская Л. Есть «Надежда»! Итоги сетевого образовательного проекта. Русский язык за рубежом, 4,
3. Мировые образовательные технологии: основные тенденции, проблемы адаптации и эффективность. Материалы республиканской научно- методической конференции, 25-26 апреля, Алматы,
4. Мынбаева А.К., Садвакасова З.М. Инновационные методы обучения или как интересно преподавать: Учебное пособие. А, 2009
5. Никитин А.Ф. Педагогика прав человека. М.,
6. Патаракин Е. Стайные сетевые взаимодействия, Educational Technology & Society, 8 (2),
7. Педагогические мастерские: теория и практика. Сост. Н. И. Белова, И. А. Мухина. СПб, 1998.
8. Соосар Н., Замковая Н. Интерактивные методы преподавания и учения. СПб, 2004.
9. Johnson D. W., Johnson R. T., Youtube E. I. Circles of Learning: Cooperation in the Classroom. Minnesota

Одилова Индира Комиловна

муаллими калони кафедраи забонҳои Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон,

ХУСУСИЯТҲОИ ТАРЧУМАИ БАДЕӢ

Дар ин мақола мафҳуми тарҷумаи адабӣ ҳамчун як соҳаи махсуси фаъолияти тарҷума, яъне тарҷумаи осори бадеӣ, аз як забон ба забони дигар оварда шудааст. Инчунин душвории асосии тарҷумаи бадеиро, ки на дар интишори маъно, балки дар интишори услуби муаллифи асар, ки ба боигарии воситаҳои забонӣ ва мазҳакаҳои характери матн хос аст, ошкор мекунад.

Калидвожаҳо: мафҳумҳо, тарҷумаи адабӣ, забоншиносӣ, осори бадеӣ, тарҷума, фаъолият.

Одилова Индира Комиловна

старший преподаватель кафедры языков, Таджикский государственный коммерческий университет

ОСОБЕННОСТИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПЕРЕВОДА

В данной статье дается понятия художественного перевода, как особое направление переводческой деятельности, которое представляет собой перевод художественных произведений с одного языка на другой. Так же раскрывает основную сложность художественного перевода, который заключается не в передаче смысла, а в передаче авторского стиля произведения, богатства языковых средств, юмора, характера и настроения, заложенных в тексте.

Ключевые слова: *понятия, художественный перевод, языковедение, художественные произведения, переводческий, деятельность.*

Odilova Indira Komilovna

senior instructor of the chair of English language'sTajik

THE FEATURE ROLE OF THE LITERARY TRANSLATION INTERPRETATION

In this article, the concept of artistic translation is given as a special direction of translation activity, which is the translation of works of art from one language to another. It also reveals the main difficulty of the artistic translation, which consists in the fact that it cannot be misleading, and also because of the author's style of the work, the wealth of linguistic means, humor, character and mood laid down in the text.

Key words: *concepts, literary translation, linguistics, artistic works.*

A literary translation is considered as a specific and complicated professional activity. An artistic translator at least must be a good writer. If you exaggerate, you can say that the fate of the author of the work is in the hands of artistic/literary translators.

So what is so special in literary texts and why is it considered as an extremely difficult to translate them?

The concept of literary translation is considered as the one of the special direction of translation, which is the translation of works of art from one language to another. The main difficulty of literary translation is that it has nothing to do with what is not in it.

The literary translation is radically different from legal or scientific and technical translations, which is required extreme accuracy, almost "literalness" when reproducing texts.

The literary translation is not limited only by the field of linguistics and philology, it can be said that is border on art.

According to the opinions of many experts, a literary translation is the most complex kind of translation activity. It will be very difficult to learn such a translation, but in most cases it is impossible. After all, in order to qualitatively translate the artistic works one must have a special innate talent, which should be developed and improved throughout the life.

To overestimate the importance and role of literary translation is extremely difficult. The indisputable fact is that the world literature itself has arisen, exists and develops and exists precisely because of the artistic translation of various works of literary art. Thanks to him, the names of great writers became known all over the world and their works are accessible to the bearers of different languages and cultures.

The need for gifted literary translators is extremely high today. This is due to the fact that artistic translation is not limited to working exclusively with works of art. The translation of journalistic and advertising texts is also in the competence of artistic translators. At the moment there are many sites, magazines, newspapers, news, various articles that need to be translated into various foreign languages.

With the advent of the Internet the dissemination of information has accelerated at times, so the translation must also take place as soon as possible. The task, as you can see, is not easy.

In a word, today translation of art is also in demand in advertising, in journalism, theater, cinema and etc.

It should be noted that artistic texts, as a rule, contain a large number of means of expressiveness and imagery. The transfer of which from an interpreter will require remarkable ingenuity, imagination and high professionalism. The examples expressions of artistic texts are: metaphors, comparative word combinations, repetitions (lexical, phonetic, morphemic and so on); neologisms, dialectic, professionalism, place names, speaking title, names and surnames and others.

Having translated such things into another language is difficult. It is appeared because of the lack of direct equivalents, the presence of certain cultural and other differences. This is a great opportunity for an interpreter to demonstrate his professional skills. The translator must have a broad spare of vocabulary, including idiomatic expressions and proverbs, be able to correctly select and use special reference books and dictionaries. He must possess as well as a large scope of cultural information regarding the country and the native speakers of the given language- adequate demand that must have any professional artistic translator.

An important feature and complexity of the artistic translation is also the transfer of the game of words, humor. Very rarely a literal translation allows you to transfer the play of words in the target language. Therefore, the translator has to connect his imagination in order to preserve the humorous component of the text.

The research of the peculiarities and difficulties of translation is conducted in philology in various directions it is: phraseological, idiomatic, word-formative, lexicological, stylistic, etc. Translation is an important auxiliary tool that ensures the performance of the language of its communicative function in cases where people express their thoughts in different languages.

The importance of translation in our life cannot be overestimated. One way or another, we come across a translation or its issue every day, without attaching importance to it. Translation is considered the most important and ancient source cultural mutual enrichment of peoples, and the translation of literary texts is considered the first international mass communication medium.

Any translation from ancient times is based on dialectical contradiction. It permeates the relationship of a work of art. And its translation is learnt the identity of the creator of the original text and the translator overcome the possibility translation of a work and the impossibility of creating a perfect translation.

Requirements to literary translation only become more difficult with time, since the object of translation is a special kind of text, filled not only inner meaning, content, ideas, thoughts, but also peculiar, unique style of the author in which reflecting his vision of the world, the image thoughts - to find ways to convey all this through the means of another language.

The object of the study is the problems arising from the translation of the artwork from English into Russian. The subject of research is the lexical, grammatical and stylistic features of the translating of the majority novels into another language.

Any translation from ancient times is based on dialectical contradiction. It permeates the relationship of a work of art. As well its translation has the identity of the creator of the original and the translator along with his possibility translation of a work and the impossibility of creating a perfect translation is able to implement a various linguistic pictures of the world as a cultural and historical traditions and language systems. A great contribution to the theory of translation the development of theoretical concepts has contributed by the national school of translation. It is in translation process that the translation process began to be regarded as a special kind of art.

Great contribution of the theory of translation and the development of theoretical concepts has been contributed by the national school of translation.

In a whole the translation is an important auxiliary tool, ensuring the performance of the language of its communicative function in cases where people express their thoughts in different languages. The possibilities of translation are reflected in the peculiarities of translating artistic texts with their expressiveness and specific functions.

LIST OF LITERATURE:

1. Alimov V.V. Theory of translation. Translation in the professional spheres, Vol. 10. - №2. - 44 p.
2. Baker, M. In Other Words: a course book on translation / M. Baker.
3. C. Upton, D. Parry, J. D. A. Widdowson. - London : Routledge, 1994. - 516 p.
4. Golubkova O.N. Modelirovaniya processa perevoda. - 2015.
5. Komisarov V.N. Teoria perevoda (lingvisticheskie aspekty); textbook. M.: High sch., 1990.253p.
6. London; New York: Rutledge, 2003. - 304 p.
7. Magazine. - New York, 1960. - P. 319.
8. Nabokov, V. The Art of Translation / V. Nabokov // Lectures on Russian
9. Tekhov T.T. O nekotorykh osobenostyakh khudozhestvennogo perevoda Naf Jusoit. 2015
10. Trudgill, P. The Dialects of England / P. Trudgill. - Oxford : Blackwell, 1990. - 168 p.
11. Upton, C. Survey of English Dialects: The Dictionary and the Grammar /
12. Vlahov, S. Neperevodimoe v perevode. M.: Mezhdunarodniye otnesheniya, 1980.342 s.

Самадов М.А.
муаллими калони кафедраи забонҳо ДДТТ

АҲАМИЯТИ ЗАБОНҲОИ ХОРИҶӢ ДАР МУНОСИБАТҲОИ ИҚТИСОДИ

Раванди ҷаҳонишавӣ ба рушди муносибатҳои байни ҳамаи кишварҳои ҷаҳон таъсири назаррас расонд, бинобар ин дар даҳсолаҳои охир нақши забони англисӣ дар иқтисоди ҷаҳонӣ ба таври назаррас афзоиш ёфт. Дар мақола сабабҳои асосии маъмул шудани забони англисӣ баррасӣ карда мешавад ва инчунин маълум мешавад, ки чаро мутахассиси соҳаи иқтисод бояд забони хориҷиро омӯзад.

Калидвожаҳо: англисӣ, иқтисод, мутахассис, технологияҳои иттилоотӣ, тиҷорат, молия.

Самадов М.А.
старший преподаватель кафедры языков ТГУК

ЗНАЧЕНИЕ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЯХ

Процесс глобализации значительно повлиял на развитие отношений между всеми странами мира, поэтому в последнее время существенно возросла роль английского языка в мировой экономике. В статье рассматриваются основные причины по которым английский язык стал популярен, а также выясняется для чего специалисту в области экономики необходимо изучение иностранного языка.

Ключевые слова: английский язык, экономика, специалист, информационные технологии, бизнес, финансы.

Samadov M.
Senior Lecturer, Department of Languages, TSUC

THE IMPORTANCE OF FOREIGN LANGUAGES IN ECONOMIC RELATIONS

The process of globalization has significantly influenced the development of relations between all countries of the world, so the role of the English language in the world economy has recently increased significantly. The article discusses the main reasons why English has become popular, and also finds out why a specialist in the field of economics needs to study a foreign language.

Key words: English, economics, specialist, information technology, business, finance.

Дар замони имрӯза, ғайри имкон аст, ки соҳаи ҳаёти инсон дар он забони хориҷӣ истифода нашавад. Бале, зеро ҳоло ҳама кишварҳо бо ҳам муошират мекунад ва таҷрибаи андӯхтаи худро мубодила мекунад. Ин мубодила самараноктар аст, вақте ки ҳарду кишвар бо як забон гап мезананд, ки аксар вақт англисӣ аст.

Забони англисӣ то имрӯз дар ҷаҳон маъмултарин забон аст.^{1} Дар саросари ҷаҳон, шумораи зиёди забони модарии забони англисӣ бо он ҳамчун забони якум ё дуюм ҳарф мезананд. Бешубҳа, ҳеҷ як забони дигар дар ҷаҳон аз лиҳози маъруфияти беандозааш бо забони англисӣ муқоиса карда наметавонад.

Забони англисӣ забони байналмилалӣ муошират аст. Аксар вақт мегӯянд, ки забони англисӣ забони ҷаҳон аст. Ин аз он сабаб аст, ки бисёриҳо онро медонанд ва ин забонест, ки дар муоширати байналмилалӣ бештар истифода мешавад.

Зиёда аз 400 миллион нафар ба забони англисӣ ҳамчун забони аввалини худ ҳарф мезананд, 300 миллион нафар бо забони дуюм ҳарф мезананд ва 500 миллион нафари дигар то андозае бозабони англисӣ ҳарф мезананд.

Забони англисӣ забони муҳимест барои омӯхтани якчанд сабабҳо. Яке аз сабабҳо он аст, ки он забони тиҷорат аст. Агар шумо хоҳед, ки бо одамони дигар кишварҳо тиҷорат кунед, шумо бояд бо забони англисӣ ҳарф занед. Сабаби дигар он аст, ки забони илм аст.

Забони англисӣ аз ҳама маъмултарин дар ҷаҳон аст. Ҳоло он забони расмӣ бисёр кишварҳост. Роҳҳои зиёди омӯзиши забони англисӣ мавҷуданд, бинобар ин одамон метавонанд интихоб кунанд, ки кадом усул ба онҳо мувофиқ аст.

Таҳсил: Забони англисӣ дар бисёре аз мактабҳо ва донишгоҳҳои ҷаҳон забони таълимӣ мебошад. Забони англисӣ муҳимтарин забони ҷаҳон доништа мешавад. Ин як воситаи таълим дар бисёре аз мактабҳо ва коллеҷҳои саросари ҷаҳон аст. Ғайр аз он, он инчунин барои пешбурди тиҷорат, муошират бо одамон аз қисматҳои гуногуни ҷаҳон ва бо мақсадҳои гуногун истифода мешавад.

Омӯзиши забони англисӣ ҳоло барои донишҷӯён хеле муҳим шудааст, зеро он ба онҳо кӯмак мекунад, ки ҷойҳои кори бехтар пайдо кунанд ва бо одамони аз онҳо муошират осон кунанд.

Илова бар ин, дар айни замон технологияҳои иттилоотӣ ва интернетӣ ҷаҳонӣ босуръат рушд мекунад, ки рушди он низ дар бисёр мавридҳо ба забони “ҷаҳонӣ” – англисӣ таъки мекунад, ки он ба дараҷае тақозо шудааст, ки ҳоло услуби глобалии муошират аст.

Сабабҳои асосии ин қадар маъмул гаштани забони англисӣ инҳоянд:

Нахуст, ин забони расмӣ Созмони Милали Муттаҳид аст ва дар он дар саросари олам бисёр шартномаҳо ва муомилотҳо баста мешаванд, ки онро ба забони дипломатӣ табдил медиҳанд. Илова бар ин, гуфтушунид оид ба мубодилаи молиявӣ низ ба забони англисӣ сурат мегирад.

Сониян, ин яке аз забонҳои аз ҳама омӯзонидашуда дар тамоми ҷаҳон аст, зеро 70% мактаббачагон онро меомӯзанд ва ҳама донишгоҳҳои бонуфузи ҷаҳон забони англисӣ мебошанд.

Сеюм, дар вақти ба кишварҳои гуногун рафтан ва донишҷӯи забони англисӣ, шумо набояд дар бораи мавҷудияти монеаи забон хавотир шавед, зеро шумо ҳамеша метавонед дар он муошират кунед.

Чаҳорум, дар айни замон на танҳо забони англисӣ дар ҳама дастурҳои технология пайдо кардан мумкин аст, балки асосан дар он гузоришҳои илмӣ нашр мешаванд. {2}

Бо рушди муносибатҳои иқтисодӣ байни кишварҳо, ширкатҳо талаботро ба кормандоне, ки забони хориҷиро медонанд, зиёд карданд. Барои мутахассисони соҳаҳои молиявӣ ва иқтисодӣ, дониши касбии забони англисӣ на танҳо ба кори муваффақ, балки ба болоравии мансаб ва баланд бардоштани музди меҳнат мусоидат мекунад. Зеро донишҷӯи забони хориҷӣ барои баҳодиҳии объективӣ вазъи иқтисодӣ ҷаҳонӣ ва таҳияи стратегияи баланд бардоштани самаранокии иқтисодии корхонаи онҳо мусоидат мекунад.

Ҷаҳонӣ касбии иқтисодчиён ва молиячиён ба зарурати донишҷӯи забони англисӣ бо мақсади:

1) Омӯзиши назария ва амалияи тиҷорати байналмилалӣ;

2) Сохиби луғати иқтисодии истилоҳот бо мақсади васеъ намудани дониши худ дар соҳаи иқтисод, инчунин мутолиаи адабиёти иқтисодӣ ва коркарди маводҳо ҳангоми гирифтани маълумоти зарурӣ;

3) Бо ҳамкорон озодона муошират кунад, мукотибаи корӣ ва ҳуҷҷатгузорӣ кунад;

4) Фарҳанги халқҳои дигарро омӯzed ва ба ин васила муоширати байнифарҳангӣ ва ҷаҳонбинии худро васеъ намоед. {3}

Сатҳи баланди дониши забони хориҷӣ барои бисёре аз мутахассисони соҳаи молия ва иқтисод зарур аст, биёнд онҳоро дида бароем.

1. Зарурати омӯзиши забони хориҷӣ барои мутахассисони гуногуни соҳаи иқтисод.

Мутахассис: Корманди бонк ва мудири молиявӣ.

Қобилияти нигоҳ доштани ҳисоботи молиявӣ , назорат равандҳои бизнес, таҳлили фаъолияти идоракунии ва муошират бо сармоягузoron барои ҷалби маблағ ба ташкилот

Таҳлилгари молиявӣ: Мониторинг ва таҳлили бозорҳои молиявии ҷаҳонӣ, бозори коғазҳои қиматнок, инчунин тафтиши фаъолияти молиявии ширкатҳое, ки сахмияҳо мебароранд, таҳияи тавсияҳо оид ба хариду фурӯши сахмияҳо ва тартиб додани ҳисоботҳо

Брокер: Барои таҳлили маълумот дар бораи бозорҳои асъор ва савдо, маълумоти дасти аввал дошта бошед ва ба истиснои хатоҳои тарҷума, қарорҳои зуд ва дуруст қабул кунед ва аҳдҳои ғоидаовар ба даст оред, варақаҳои бақайдгирӣ пур кунед, бо хидматҳои дастгирӣ тамос гиред ва сатҳи касбии забони англисиро беҳтар кунед.

Суғуртакуанда: Донишҷӯи намудҳои шаклҳои асосии суғуртаи байналмилалӣ, гуфтушунӣ бо агентҳо, кор бо ҳуҷҷатҳои хориҷӣ, истифодаи дониши касбии худ барои ҳифзи манфиатҳои давлат, ташкилотҳо ва шаҳрвандон дар арсаи байналмилалӣ

Ҳамин тариқ, бо раванди босуръати ҷаҳонишавӣ аҳамияти забони хориҷӣ дар соҳаи иқтисод низ меафзояд, аз ин рӯ, барои мутахассисони ин соҳа дониши забони англисӣ барои баланд бардоштани рақобатпазирӣ, пешравии мансаб ва худшиносии умумии онҳо муҳим мегардад.

АДАБИЁТ:

1. Латыпова Э.Р. Аҳамияти технологияҳои инноватсионӣ дар таълими забонҳои хориҷӣ. Вестник Донишгоҳи давлатии омӯзгории Челябинск , 2012, № 9. 65-74 - с.

2. Поддубная, Е.В., Белоусов А.С. Нақши забони англисӣ дар соҳаҳои гуногун: савдо, иқтисод, саноат, тиҷорат, варзиш // Олими ҷавон. - 2017. - №7. 585-587 - с. URL <https://moluch.ru/archive/141/39752/> (дастрасшуда: 20/05/2018).

3. Федорина Н.Д., Кузьмина Е.А. Аҳамияти забони англисӣ дар ҷаҳони муосир // Ҷамъияти илмӣи донишҷӯён: ТАДҚИҚИ БАЙНИФАҲИ: маҷмӯа. Моддаи. мувофиқи мат. XXXV байналмилалӣ студ. илмӣ-амалӣ конф. № 24(35). URL: [https://sibac.info/archive/meghdis/24\(35\).pdf](https://sibac.info/archive/meghdis/24(35).pdf) (санаи дастрасӣ: 05/20/2018).

Насриддинов Т.Н.
муаллими калони кафедраи
забонҳои ДДТТ

**ИСТИФОДАИ УСУЛҲОИ МУОСИР ОИД БА ТАЪЛИМИ ЗАМОНҲОИ
НОМУАЙЯН ДАР ДАРСҲОИ ЗАБОНИ АНГЛИСӢ**
(барои донишҷуёни зинаи оғозӣ)

Ма қола таълими амали такроршаванда ё доимиро дар мисоли як дарси таълимӣ дар гурӯҳҳои зинаи оғозӣ (English for Beginners) баррасӣ менамояд. Қайд мегардад, ки он донишҷуёни маҳз ягон ихтисос, факултет ё курсро дар назар надорад. Он чун асос танҳо дониши англисдонии донишҷӯи - зинаи оғозиро (Beginner) ба эътибор гирифта, навишта шудааст.

Тазаккур меравад, ки азбаски донишҷуёни ин зина заминаи фарогирии забони англисиро надоранд ё ин ки таҳкурсиашон заиф аст, дар аввал қолаби феълҳои to do ва to be чун асос баррасӣ шудааст. Ин ба он хотир аст, ки феълҳои мазкур заминаи омӯзиши замони номуайян ҳастанд. Дар мақола роҳи усулҳои шавқовар ва замонавии омӯзиши замонҳои номуайяни феъли англисӣ нишон дода шудааст, ки ба омӯзгорон дар таълими ин мавзӯ кӯмак менамояд.

Вожаҳои калидӣ: замон, номуайян, зина, оғозӣ, усул, равиш, таълим

Насриддинов Т.Н.
старший преподаватель кафедры языков ТГУК

**ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫЕ МЕТОДЫ О ПРЕПОДАВАНИИ
АНГЛИЙСКИХ НЕОПРЕДЕЛЕННЫХ ВРЕМЕН**
(для начинающих)

В статье рассматривается преподавание повторяющихся и привычных действий на примере одного академического урока для начинающих на основе достижений современных методов преподавания английского языка. Отмечается, что статья не имеет ввиду учащихся каких-то специальностей, факультетов или академических курсов. Она учитывает только уровень знания английского языка у учащихся, т.е. уровень начинающих.

По мнению автора, поскольку учащиеся этого уровня не имеют базового знания английского языка или имеют низкий уровень, используются глаголы «делать» и «быть» в качестве основы преподавания этой временной формы. Именно с этой целью данные глаголы являются основами обучения неопределенным временам.

Ключевые слова: время, неопределенный, уровень, начинающий, метод, подход, преподавание

Nasriddinov T.
Senior Lecturer, Department of Languages, TSUC

**USING INTERACTIVE METHODS ON TEACHING ENGLISH INDEFINITE
TENSES**
(FOR BEGINNERS)

The paper deals with teaching repeated and habitual actions in the example of one academic lesson for beginners based on achievements of modern methods of teaching of English language. It does not mean students of any specialties, faculties or academic years of 1, 2 or 3. It takes into account just the level of English of knowledge of the learners, the Beginners level.

As the learners of this level do not have English background or have poor background, the paper applies the models of “to do” and “to be” verbs as a basis. It is for the purpose that these verbs are the starting point of learning indefinite tenses.

Key words: tense, indefinite, level, beginner, method, approach, teaching

Таълими забонҳои хориҷӣ, аз ҷумла, забони англисӣ, дар вазъияти имрӯзаи тараққиёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, рушди таълиму тарбия ва воридшавии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба бозори байналмилалӣ таҳсилоти рӯз то рӯз муҳимияти бештар пайдо намуда, барои кормандони соҳаи илму маорифи кишвар, бавижа омӯзгорони забонҳои хориҷӣ талаботи нав ба нав ва ҷиддиро ба миён оварда истодааст.

Бинобар он, масъалаҳои марбут ба таълиму омӯзиши забонҳои хориҷӣ, аз ҷумла забони англисӣ, мавриди аҳамияти ҷиддии ҳукумат ва роҳбарияти кишвар гардида, ҳатто дар ҷандин баромадҳои сарвари кишвар, муҳтарам Э. Раҳмон махсус таъкид карда шудааст. Аз аввали солҳои духазорум таваҷҷӯҳи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон билхоса, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба тақмили таълим ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ басо афзуд, зеро дар даврони соҳибистиқлол гардидани Ватанамон, аз ҷониби зиёда аз 150 давлати ҷаҳон эътироф шудани он ва бар қарор шудани муносибатҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, тиҷоратӣ ва мадании кишварамон ба мамлакатҳои мухталифи пешрафта, инчунин раванди ҷаҳонишавӣ тақозо намуд, ки ҳарчӣ бештар аҳолии диёрамон забони муқаддиртарини муоширати байналмиллалӣ – англисиро омӯзанд. Вобаста ба ин моҳи апрели соли 2003 фармони Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти кишвар ва моҳи декабри ҳамон сол Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии роҷеъ ба ҷораҳои тақомули таълим ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ ба тасвиб расиданд. Зимнан, дар ин ҷода як қатор ҷораҳои ташкилӣ, таълимӣ ва илмӣ ба сомон расонида шуда, таваҷҷӯҳи сокинони Ватанамон ба омӯзиши забони англисӣ хеле афзуд, таълими он дар макотиби миёнаву олӣ ва кӯдакистонҳо ҷорӣ карда шуд, китобҳои дарсӣ, дастурҳои таълимӣ ва аз ҷама муҳимаш омӯзгорони соҳибкасб тайёр карда шуданд. Барои иҷрои боз ҳам пурсамару натиҷабахш он супоришот тадқиқу омӯзиши низом ва ҳодисаҳои забони англисӣ аҳамияти илмиву маърифатӣ ва таълимӣ доранд.

Мақолаи мазкур як саҳми кучаке ҷиҳати иҷрои ин амру супоришоти раҳбарияти кишвар дар ҷодаи тадқиқу омӯзиш ва таълими забони англисӣ буда, ба яке аз масъалаҳои муҳими илмиву назарии усули таълими забони англисӣ, ки ба категорияҳои замон ва намуди феъл иртибот дорад, роҳро усулҳои таълими амали тақриршавандаву доимӣ дар забони англисӣ, бахшида шудааст.

Ифодаи амал дар забон бо истилоҳи феъл аст. Амал аз нигоҳи забон дорони хусусиятҳои мухталиф аст, ки онро аз дигар ҷузъиёти ҳастиву олами фарогирандаи инсон фарқ менамояд. Масалан:

- амал аз ҷониби касе ё чизе иҷро мешавад ва он нисбият ба миқдор дорад;
- амал дар ягон вақте ё нуқтаи вақте воқеъ мешавад;
- амал дар ягон намуде ё дар ҳудуди вақте ҷараён мегирад;
- амал ба тарзу тариқате сурат мегирад;
- амал нисбият ба воқеият дорад.

Ин хусусиятҳои амалро дар забоншиносӣ бо истилоҳи категорияҳои феъл номбар мекунанд. Гарчанде намуду вақти амал аз хусусиятҳои алоҳидаи амаланд, ба ҳар ҳол намуди давомдор ё мутлақ, тақрор ва ё доимӣ доштани амал дар партав ё дар нисбати вақте равшан карда мешавад. Бинобар он, ин ду хусусияти амал ба ҳам хеле робитаи ногустастанӣ доранд. Аммо афкори олимони дар ин маврид гуногун аст. Вобаста ба ин гуфтаҳо тазаққур намудани андешаҳои олими рус М. Блох, ва олими тоҷик К. Усмонов, дар мавриди вобастагӣ ва тафриқаи намуду вақти амал ба фаҳмиши ин масъала равшанӣ мебахшад. Ба ақидаи олими рус М.Я. Блох (1, 238) тариқи ҷараёни амал ба вақти иҷрои он новобаста аст. Ин ақидаи ӯро олими тоҷик К. Усмонов (2, 91) дастгирӣ намуда, ибрози назар намудааст, ки андешаи ҷудонопазир будани маъноҳои замонӣ ва ҳудудии амал дар забони англисӣ ғалат аст, зеро маънои тақрорёбиву доимияти амал,

ки тавассути шаклҳои номуайян (indefinite) ифода мегардад, дар ҳар се замони феълӣ ба назар мерасад.

Ин назарияҳо ва дигар ихтилофи андешаҳо ба эътибор гирифта, барои баррасии таълиму омӯзиши замонҳои гуруҳи номуайян кӯшиш карда шуда шудааст, ки сарчашмаҳои мухталофи нашри ватанӣ, шуравӣ ва хориҷӣ дар ҷодаи таълими забони англисӣ омӯхта шуда, муаммоҳои марбути мавзӯи мазкур ҳарчи беҳтар ва пурратар инъикос гарданд.

Мубрамияти мавзӯи мақолаи мазкур ғайр аз гуфтаҳои болоӣ боз дар он аст, ки он таълими замонҳои гуруҳи номуайянро вобаста ба талаботи муосири таълими зинавии забони англисӣ баррасӣ менамояд. Имрӯзҳо низомии зинавии таълими забони хориҷӣ дар тамоми дунё чун як усули пурсамар васеъ паҳн шуда дар кишвари мо низ ин равишро дар баъзе марказҳои забонамӯзӣ ба роҳ мондаанд.

Мақсади мақола аз он иборат аст, ки дастовардҳои усулҳои муосири зинавии таълими забони англисиро омӯхта, таълими амали такроршаванда ё доимиро дар мисоли як дарс дар гуруҳҳои зинаи оғозӣ (English for Beginners) баррасӣ намояд. Он донишҷӯёни ягон ихтисос, факултет ё курсеро дар назар надорад, балки чун асос танҳо дониши забони англисии донишҷӯ-зинаи оғозиро (Beginner) ба эътибор гирифта, навишта шудааст.

Азбаски донишҷӯёни ин зина заминаи забони англисӣ надоранд ё ин ки заминашон заиф аст, дар аввал қолаби феълҳои *to do* ва *to be*–ро дар намуди зерин овардан лозим аст: *to do – does; to be- was, were*. Ин феълҳо заминаи омӯзиши замони номуайян ҳастанд. Аммо то ин лаҳза дар тахтаи синф бояд ҷонишинҳои омӯзонида шуда бошанд, вагарна ва қти пур қимати омӯзгор барои таълим бисёртар сарф мешавад. Чун яке аз роҳҳои осон метавон аз имову ишора ва расмҳои истифода бурд, то ки дониши грамматикӣ пайдо ё такрор карда шавад. Одатан истифодаи ҷонишини ифодакунандаи чинси мардона (*he*) ва занона (*she*) омехта карда мешаванд. Барои ин ба худ нишон дода ё ишора карда, *I am. You are (singular). He/she/it is. We are. You are. They are (plurals)* гуфтан лозим. Шакли мухтасари онро *I'm. You're. He's. She's. It's. You're. We're. They're*. низ бояд нишон дод. Баъдан дар тахта танҳо номи худ, танҳо номро нависта, аз донишҷӯён пурсидан лозим *What's my name?* Ва такроран *What is my name?* Ҷавобҳои зиёди зеринро гирифтани мумкин: *Aisha/You are Aisha/You're Aisha/Your name is Aisha/Mrs.Aisha/Teacher Aisha etc.* Ин тариқ, аз ҳама донишҷӯён номашон пурсида мешавад. Дар ин ҷараён ба ҳар тараф ҳаракат карда, имову ишораҳо истифода бояд бурд, то ҳаваси (мотиватсия) донишҷӯён ангехта шавад. Таъкид кунед, ки танҳо номашонро гӯянд басанда аст, ки ин ҳамдигарро ошнотар ва дӯст мегардонад. Баъдан насабро низ ҳамроҳ кардан мумкин аст. Насабатонро дар тахта нависед – *Ahmadzada*. Акнун жумлаи пурраро такрор бояд намуд: *My name is Aisha Ahmadzada*. Таъкид бояд намуд, ки ин намуди ному насаб вобаста ба меъёрҳои забони англисӣ аст, зеро маданияти ҳал қҳо гуногун аст. Масалан, дар Ҷопон аввал насабу баъд ном меояд – *Ahmadzada Aisha*. Ин машқ бо донишҷӯён борҳо такрор карда шавад. *What's my name?* Инро низ такрор бояд намуд.

What's his name? What's her name? Ин саволҳо донишҷӯён такрор ба такрор байни ҳам машқ мекунанд ва баъдан аз онҳо пурсида мешавад, ки ба омӯзгор номҳои шунидаашонро гӯянд. Ин шавқовару дар ҳақиқат амалӣ-коммуникативӣ буда, ҳамаро ба ҳаракат меорад. Оё онҳо он одамонро, ки бо онҳо шинос шудаан метавонанд муаррифӣ кунанд? Ин лаҳза метавон инро тафтиш кард ва мувофиқи қи зарурат боз машқ кард. Ба он мутмаин шудан лозим нест, ки ин зинаро донишҷӯён хеле тезу осон аз худ карда шудаанд, чунки каме баътар дар дарсҳои оянда доим ба мушоҳида расида меистад, ки дарсҳои зинаи оғозӣ аз хотири донишҷӯён тез фаромӯш мешудааст.

Аз ин лиҳоз, бо роҳҳои гуногун дониши андӯختаро мустаҳкам намудан лозим аст. Яке аз ин роҳҳо такрори маводи омӯхташуда ба таври хаттӣ аст. Машқҳои даҳони иҷрошударо бо мисолҳои хаттӣ амалӣ намудан лозим. Бо ин фаҳмиши донишҷӯёнро тафтиш намудан мумкин: *What's his name?* Шакли мухтасари онро низ бояд дод: *His*

name is... ё He's ... Ба донишчӯён супориш бояд дод, ки бо як овоз ба саволҳо ҷавоб диҳанд ва ҳамзамон байн давр зада аз баъзе интихобан саволҳоро алоҳида пурсидан лозим.

Аз донишчӯён саволи зеринро оиди касбу кор пурсидан лозим: *What do I do? What's my job?* Ҷавобро дар тахта барои баътар истифода бурдан навиштан лозим: You are an English teacher. Бигзор маш қро такрор кунанд ва артиклро махсус ба таъкид нишон диҳед, агар онро партофта бошанд. Аз ҳар як донишчӯ ин саволро пурсидан даркор: *What do you do?* Шояд баъзеҳо ҷавоб надиханд ва барои ин луғати заруриро бояд пешниҳод кард ё ки беҳтараш аз расми касбу корҳои гуногуни қоғазиву наворшуда истифода бурд. Раҳнамоӣ кунед, донишчӯён дуруст ҷавоб диҳанд ва ҷойҳояшонро дар ин ҷараён иваз карда истед, ки ҳама гурӯҳ кор кунад. Аз донишчӯён саволро пурсед ва ҷавобашонро ба ҳамаашон гӯед. Масалан, метавон ҳамаро пурсида истода, яке аз онҳоро махсус қайд карда, аз ҳама пурсид: *What does Michael do?* Ҷавоб: *He's an artist.* Дар ин ҷараён истифодаи артикли *a* ва *an*-ро маш қ намудан лозим.

Сипас, саволи зеринро пурсед: *Where do I live?* Аз имову ишора ё расм истифода карда, суроғи хонаатонро нишон диҳед. Шояд донишчӯён онро надонанд. Аммо ма қсади шумо низ он аст, ки онҳоро водор кунед саволи зеринро пурсанд: *Where do you live?* Тартиби дурусти гуфтани суроғаро дар тахта нависед: аввалан кӯча, деҳа/шаҳрак/шаҳр, вилоят, кишвар. Бигзор донишчӯён инро аз ҳамдигар пурсида маш қ кунанд, ки инро намуди маш қи «миллинг» (*milling activity*) меноманд. Ҷавобҳоро гӯш кунед, ки онҳо оид ба суроғи зисти ҳамдигар хабар медиҳанд: *He/she lives in...* Хушёр бошед, ки аксаран пешояндро ё намегуянд ё мепартоянд.

Бо таъя ба саволи болоӣ метавон оид ба шӯғли донишчӯ пурсид: *What do you do in your free time?* Шӯғли онҳоро дар тахта нависед. Метавон аз расм ва имову ишора васеъ истифода бурда, равиши дарсро шав қовар кард. Дар ин лаҳза феълҳои *like/enjoy* пасиҳам дар фикри онҳо пайдо мешаванд. Ди қ қат бояд дод, ки маҳз дар ин лаҳза феъли *to be* зарур мешавад ва қолабҳои истифодаи онро додан даркор. *My hobby is football. My hobby is jogging. My hobby is dancing etc.* Бигзор донишчӯён инро аз ҳам пурсанд. Хушёр бошед, ки барои саволу ҷавоби байни омӯзгор ва донишчӯён ва қти зарурӣ боқӣ монад.

Барои ин саволҳоро дар якҷоягӣ истифода бурда, мустаҳкам намудан, ҳамаи 4 саволро бо ҷавобҳои намунавӣ дар тахта нависед:

1. *What's your name?*
2. *What do you do?*
3. *Where do you live?*
4. *What do you do in your free time?*

Донишчӯёнро якҷоягӣ ва маш қ кунонед. Савол дода, ҷавоб гиред ва баръакс ҷой иваз карда, ба саволи онҳо ҷавоб гуед ва баъзеашонро интихобан бипурсед. Бояд мутмаин шуд, ки донишчӯён 4 саволро фаҳмидаанд ва беҳато ҷавоб медиҳанд. То он дараҷае, ки лозим аст маш қу такрор идома диҳед. Ба онҳо ҷавобҳо дода истода, тавассути мисолҳои дар тахта навишта, хатоҳояшонро дар сари вақт ислоҳ намоед.

Донишчӯён бояд акнун бо ҳамдигар шинос шаванд. Лаҳзаеро бо имову ишора фаҳмонед: «тасаввур кунед, ки якумин бор дар як шабнишинии шиносӣ ҳастед. Дар он бо ҳамаи ҳамсаба қонатон суҳбат қарданатон лозим аст». Омӯзгор дар ин ҷараён байни донишчӯён давр зада истода, назорат ва агар лозим шавад кӯмак менамояд, хатоҳоро қайд ё ислоҳ мекунад. Бояд асосан ба равонии нутқ ди қ қат дод, на ин ки ба дуруст суҳан гуфтан. Қушиш кунед дар ин марҳила донишчӯён озод бошанд, озодона ба ҳам муошират кунанд, садди суҳан гуфтан ё ҳарф задани онҳо нашавед, танҳо истисно ҳамон вақт аст, ки хатоӣ хеле қиддӣ бошад. Боз як маротиба хатоиву мисолҳо дар тахта оварда шуда, баъд донишчӯён муста қилона бо истифодаи 4 саволи омӯхтаву маш қ қ кардаашон дар синф шинос мешаванд: *Hello. My name is... I'm ... a/an... I live in My hobby is*

Таъкид карда мешавад, ки равон суҳан гуфтан меҳвари асосӣ бошад, на беҳато

гуфтан. Чунки ин барои гурӯҳи оғозӣ як қадами бузург ва дастоварди назаррас аст.

Интихобан аз донишҷӯён яке аз 4 саволро пурсед. Вазифаи хонагӣ дода, таъкид кунед, ки дарси оянда бо шиносӣ сар мешавад. Ва қти рафтан дар назди дар истода, аз донишҷӯён ҳангоми баромадан яке аз 4 саволро як ба як пурсед, ки ин ба онҳо эҳсоси боварӣ мебахшад.

Н.Хомский (3, 58) забони модарӣ дар майнашон ҷойгир аст ва онро барои ҷумласозӣ истифода мебаранд. Хамин тари қ, таълими замон ин таълими грамматикаи забони омукташаванда аст. Донишҷӯён онро дар заминаи грамматикаи забони модариашон аз худ мекунанд, ки ба гуфти забоншиноси амрикоӣ Дар ин ҷараён малакаи забони модарӣ бо забони хориҷӣ иртибот пайдо мекунад. Аммо омӯзиш танҳо иртибот додан ба забони хориҷӣ нест ва омӯзанда шояд роҳгум мезанад, хато мекунад, оғози нодуруст ё дигар падидаҳои ғайриграмматикӣ намуданаш мумкин. (11, 75) грамматикаро чун воситае мешуморад, ки тавассути он калимаҳо ба ҳам омада, ҷумлаҳои дуруст месозанд. А. Радфорд (9, 123) бошад, грамматикаро омӯзиши асосҳои медонад, ки эҷод ва ташреҳи калимаҳо, ибораҳо ва ҷумлаҳо ро идора мекунанд. Ба андешаи Д. Кристал (4, 158) грамматика таҳлили муназзами забон аст. Замон низ ҷузъи ин низом маҳсуб мешавад. Замон бо анҷомаҳо (флексияҳо) сомон меёбад, яъне он тағйир додани шакли феъл бо илова кардан ё илова накардани ягон морфема аст. Дар ҷараёни таълим ҳамеша дар хотир бояд дошт, ки замон ва ва қт дар забони англисӣ синоними ҳамдигар нестанд. Истилоҳи замон ба шакли феъл сарукор дорад, на ин ки ба ва қти табиӣ ё доимӣ (5, 50).

Адабиёт:

1. Блох, М.Я. Теоретическая грамматика английского языка./ М.Я. Блох.- М.: «Высшая школа», 1983. С. 283.
2. Усмонов, К. Грамматикаи назарии забони англисӣ./ К.Усмонов.- “Нури маърифат”. Хучанд. 2009.С.91
3. Chomsky N. Review of Skinner's Verbal Behavior./ N. Chomsky.- Language, 26-58. 1959.
4. Crystal, D. An Encyclopedic Dictionary of Language and Languages. Oxford: Blackwell Publishers. 1992. P.158
5. Graver, B.D. Advanced English Practice. Oxford: Oxford University Press. 1986.P.50
6. Leech, G. and Svartvik, J. A Communicative Grammar of English. New York: Longman. 1994.
7. Maris, A., Soars L. and J. New Headway Beginner. Teacher's Book. Oxford: Oxford University Press. P.6-11.
8. Maris, A., Soars L. and J. New Headway Beginner. Student's Book. Oxford: Oxford University Press. P.6-11.
9. Radford, A. Syntax. Cambridge: Cambridge University Press. 2003.P.123
10. Rivers, M. W. Teaching Foreign-Language Skills. Chicago: The University of Chicago Press. 1981.
11. Ur Penny. A Course in Language Teaching: Practice and Theory. Cambridge: Cambridge University Press. 1996. P.75

Турди-аханова И.А.
кандидат филологических наук, докторант второго года, Национальная академия наук
Таджикистан,

КОНЦЕПТ « HUMAN - ЧЕЛОВЕК» ВО ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ СРАЩЕНИЯХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

В работе рассматриваются средства репрезентации концепта «Человек». Основной лексемой, представляющее данное понятие в английском языке, является «Human - Человек».

Человек определяется как существо, воплощающее высшую стадию развития жизни на земле, обладающее сложно организованным мозгом, сознанием. В своей работе в обществе он представляет собой систему, в которой формируются его жизненные способности, как способный, опытный, культурный человек. Концепт «Human - Человек» относится к полю, значение который имеет когнитивный признак. Человек характеризуется высокоразвитым интеллектом, способностью к творческой, продуктивной деятельности.

Каждый язык старается выразить и описать любые феномены в жизни человека, и естественно, его особенности (внешность, отношение к окружению, состояния физические, психологические и эмоциональные), опираясь на культуру, традиции которые сложились в обществе.

“Концепт - это как бы сгусток культуры в сознании человека; то, в виде чего культура входит в ментальный мир человека. И, с другой стороны, концепт - это то, посредством чего человек рядовой, обычный человек, не “творец культурных ценностей» – сам входит в культуру, а в некоторых случаях и влияет на нее».

Ключевые слова: репрезентация, обладатель, жизненные способности, когнитивный признак, высокоразвитый интеллект, продуктивная деятельность, феномен, сознание человека, культурные ценности.

Турди-аханова И.А.
номзади илмҳои филологӣ, докторанти соли 2-юми анъанавии Академияи миллии
илмҳои Тоҷикистон

МАЪЛУМОТИ “ИНСОН” ДАР КОММУНИЯИ ФРАЗЕОЛОГИ ЗАБОНИ АНГЛИСИ

Дар мақола воситаҳои ифодаи мафҳуми «Инсон» баррасӣ шудааст. Лексемаи асосии ифодакунандаи ин мафҳум дар забони англисӣ «Human» мебошад.

Шахс ҳамаҷун мавҷудоте муайян карда мешавад, ки марҳилаи олии инкишофи ҳаёт дар рӯи заминро таҷассум мекунад, майна ва шуури муташаккили мураккаб дорад. Вай дар фаъолияти худ дар ҷамъият системаеро ифода мекунад, ки дар он қобилияти даётии у ҳамаҷун одами қобилиятнок, ботачриба, меҳнатдуст ташаккул меёбад. Мафҳуми «Инсон» ба соҳае дахл дорад, ки маънояш як хусусияти маърифатӣ мебошад. Ба шахс интеллектӣ баланд инкишофёфта ва қобилияти фаъолияти эҷодӣ, истеҳсолӣ ҳос аст.

Ҳар як забон кӯшиш мекунад, ки ҳар як падидаи ҳаёти инсон ва табиист, ки ҳислатҳои ӯро (зоҳир, муносибат ба муҳити зист, ҳолати ҷисмонӣ, раванӣ ва эмотсионалӣ) дар асоси фарҳангу анъанаҳои дар ҷомеа ташаккулёфта ифода ва тавсиф намояд.

«Мафҳум мисли лахтаи фарҳанг дар зехни инсон аст; ки дар шакле, ки маданият ба олами равонии одам дохил мешавад. Ва аз тарафи дигар, мафҳум ҷизест, ки тавассути он шахси оддӣ, як одами оддӣ, на «офаринандаи арзишҳои фарҳангӣ» ба фарҳанг ворид мешавад ва дар баъзе мавридҳо ба он таъсир мерасонад».

Калидвожаҳо: намояндагӣ, соҳиб, қобилиятҳои ҳаёӣ, ҳислатҳои маърифатӣ, зехнии баланд инкишофёфта, ғаъолияти истехсолӣ, падида, шуури инсонӣ, арзишҳои фарҳангӣ.

Turdi-akhanova I.
candidate of philological sciences, doctoral student of the 2nd year, National academy of sciences of Tajikistan

THE CONCEPT OF “HUMAN” IN PHRASEOLOGICAL COMBINATIONS OF THE ENGLISH LANGUAGE

The article examines the means of representing the concept “Human”. The main lexeme representing this concept in the English language is “Human”.

A person is defined as a being who embodies the highest stage of development of life on earth, possessing a complexly organized brain and consciousness. In his work in society, he represents a system in which his life abilities are formed as a capable, experienced, cultured person. The concept “Human” refers to a field whose meaning is a cognitive attribute. A person is characterized by a highly developed intellect and the ability for creative, productive activity.

Each language tries to express and describe any phenomena in a person’s life, and naturally, his characteristics (appearance, attitude to the environment, physical, psychological and emotional states), based on the culture and traditions that have developed in society.

“A concept is like a clot of culture in the human mind; that in the form of which culture enters the mental world of a person. And, on the other hand, a concept is something through which an ordinary person, an ordinary person, not a “creator of cultural values,” himself enters into culture, and in some cases influences it.”

Key words: representation, owner, vital abilities, cognitive trait, highly developed intelligence, productive activity, phenomenon, human consciousness, cultural values.

Каждый язык старается выразить и описать любые феномены в жизни человека, и естественно, его особенности (внешность, отношение к окружению, состояния физические, психологические и эмоциональные), опираясь на культуру, традиции которые сложились в обществе.

«Концепт - это как бы сгусток культуры в сознании человека; то, в виде чего культура входит в ментальный мир человека. И, с другой стороны, концепт - это то, посредством чего человек рядовой, обычный человек, не “творец культурных ценностей» – сам входит в культуру, а в некоторых случаях и влияет на нее» [Степанов, 1997: 40].

В работе рассматриваются средства репрезентации концепта «Человек» Основной лексемой, представляющее данное понятие в английском языке, является «Human - Человек».

Семантическое явления концепта «Human - Человек» описывается пояснительными толковыми словарями английского языка и материалы из художественных произведений и Национального корпуса английского языка (BNC), где рассматривается структура понятия «Человек» и синонимов этой лексемы на различных текстах и художественных произведениях. Анализ языкового материала показывает, что всеми словарями выделяются следующее значение понятия «Human - Человек» в английском языке:

Англо-русский словарь под редакцией А. Мюллера даёт следующую дефиницию слову «Human - Человек»:

Human adj. (прилагательное) человеческий, людской в своём первом значении, the human race - человеческий род, во втором значении свойственный человеку it's human to err - человеку свойственно ошибаться, синонимами являются: humane noun (существительное) человек, смертный, human beings люди, human kind человеческий род.

Humane adj. (прилагательное) гуманный, человеческий, синонимами являются: benign, charitable, compassionate, human, humanitarian, philanthropic, sympathetic. Антонимами

являются: cruel, hardhearted, parsimonious, selfish, unkind. Humane Society общество спасение утопающих, humaneness доброта, человечность, humanism гуманизм, humanist гуманист, специалист в области гуманитарных наук, humanistic гуманистический, humanitarian гуманист, гуманный, гуманитарный; humanity человечество, человеческая природа, человеколюбие, гуманность, человечность, людская масса, толпа, (the humanities) гуманитарные науки, (the humanities) классические языки; классическая литература syn: mankind; humanize v.(глагол) очеловечивать, смягчать, облагораживать, становиться гуманным, humankind человечество syn: mankind; humanly adv. по-человечески; с человеческой точки зрения, в пределах человеческих сил, all that is humanly possible - все, что в человеческих силах [Мюллер, 1995, 898]

The «Oxford Encyclopedic English Dictionary» под редакцией Joyce M. Hawkins and Robert Allen (Clarendon Press, Oxford 1991) даёт следующую интерпретацию слово «Human - Человек»: human

1. adj. relating 1.to or characteristic of humankind the human body the complex nature of the human mind;

(связано с человечеством или характерно для него, с человеческим телом, со сложной природой человеческого разума)

2.of or characteristic of people as opposed to God or animals or machines, especially in being susceptible to weaknesses they are only human and therefore mistakes do occur the risk of human error; showing the better qualities of humankind, such as kindness the human side of politics is getting stronger;

(или характеристика людей в отличие от Бога, животных или машин, особенно в том, что они подвержены слабостям, они всего лишь люди, так как человеку свойственно ошибаться, демонстрируя лучшие качества человечества, такие как доброта, человеческая сторона политики становится сильнее)

3.of or belonging to the genus Homo, a human being; (принадлежащие к роду Homo)

4. Derivatives: humanness. (Производные: гуманность)

5. Origin: late Middle English humaine, from Old French humain(e), from Latin humanus, from homo 'man, human being'. The present spelling became usual in the 18th cent.; compare with humane.

Происхождение: позднее - среднеанглийское humaine, от старофранцузского humain(e), от латинского humanus, от homo "человек, человеческое существо". Современное написание стало обычным в XVIII в. [OEED, 1991, 693]

Словарь «Dictionary of synonyms and antonyms (Синонимов и антонимов английского языка) Джозефа Девлина [Девлин, 2005, 253] определяет следующие атрибутивные сочетания к лексеме «Human - Человек»:

Джозеф Девлин. Словарь синонимов и антонимов английского языка. – Москва: - Центрполиграф.- 2005.-235с.

humane — kind, benevolent, sympathetic, merciful, pitying, compassionate, kind-hearted, human, tender-hearted, forgiving, gracious, charitable, benignant, gentle, clement, benign, indulgent, lenient.

Антонимами являются: barbarous, atrocious, uncivilized, savage, pitiless, inhuman, cruel, brutal, merciless, barbaric, barbarian, rude, uncouth, untamed, ferocious, brutish, wild, fierce, murderous, unmerciful.

Англо - русский словарь под редакцией В. Д. Аракина [АРС, 2006, 559] определяет следующие синонимы: human being, person, individual, man, actor, someone, subject, people;

Аракин В. Д., Выгодская З. С.Ильина Н. Н. Англо-Русский словарь.- Москва.- Русский язык.- Медиа.- 2006.- 870с

В национальных корпусах мы нашли следующие примеры на лексемы, входящие в поле «Human - Человек» в английском языке и их переводы на русский язык:

Лексема «Human - Человек» имеет 6 287 вхождений, обнаружено в 1189 предложений, найдено в 1 014 документах.

1."I'm talking about the great deed that will make you world - famous, and give you happiness beyond human measure."

(– Я говорю о великом подвиге, который прославит тебя на весь мир, а ты будешь безмерно счастлив, больше, чем любой другой человек на свете).

Рассмотренный пример, показывает, что человек - один из видов животного царства с высокоразвитым мозгом, который требует уважения к окружающим его людям. Существо, способное совершить подвиг. Это действие, которое человек совершает для того, чтобы помочь другому человеку. Когнитивной особенностью концепта является разумное существо и существо, обладающее духом, то есть сознанием.

2. And take it from me, somebody who has had 16 years of human resource experience, that the Joneses are perfectly nice, normal, everyday people.

(И поверь мне, человеку с 16-летним опытом работы с персоналом, что Джонсы — просто очень приятные, нормальные, обычные люди).

В приведенном примере человек определяется как существо, воплощающее высшую стадию развития жизни на земле, обладающее сложно организованным мозгом, сознанием. В своей работе в обществе он представляет собой систему, в которой формируются его жизненные способности, как способный, опытный, культурный человек. Концепт «Human - Человек» относится к полю, значение который имеет когнитивный признак. Человек характеризуется высокоразвитым интеллектом, способностью к творческой, продуктивной деятельности.

3. Animals played key roles in many creation myths. They were viewed as equals by the humans.

(Животные сыграли ключевую роль в создании мифов. Люди смотрели на них как на равных)

Изученный материал по корпусу выявляет когнитивные признаки данного концепта - человек это биосоциальное существо, генетически связанное с другими формами жизни, человеческое существо (обычно в шутливой форме или при противопоставлении животным).

4. Today's understanding of Earth's climate and the human - induced component of climate change is the result of extremely difficult scientific work involving many thousands of scientists in all parts of the world.

(Сегодняшнее понимание климата Земли и того воздействия, которое оказывает на него человек, является результатом крайне сложной научной работы многих тысяч учёных по всему миру).

При исследовании понятия «Human-Человек» основополагающими являются представления о творце своей истории. Человек как субъект - это высшая целостность всех его сложных и противоречивых свойств, которая формируется в ходе исторического и индивидуального развития.

Для выявления когнитивных признаков синонимов лексемы «Human - Человек» обратимся к словарным дефинициям. В словаре Oxford Dictionary of English даётся следующее значение концепта «Human being»:

«Human being» noun a man, woman, or child of the species Homo sapiens, distinguished from other animals by superior mental development, power of articulate speech, and capable of producing and using tools.

(мужчина, женщина или ребенок рода Homo sapiens, отличающийся от других животных превосходным умственным развитием, способностью к членораздельной речи и способный производить и использовать орудия труда); human being человек, человеческое существо (представитель рода "человек") синонимом является: human

Лексема human being имеет в корпусе 213 вхождений и обнаружено в 102 документах. В примерах на русский язык переведено как «человеческий род».

5. "But now that I know you are a human being," he would say, "I can take the trouble to explain myself.

— Но теперь, когда я убедился, что вы настоящий человек, — говорил он, — теперь я попытаюсь вам кое-что объяснить.

В пояснение следует сказать, семантическая особенность данного концепта заключается в том, что современный человек принадлежит к роду *Homo* (человек) и к виду *sapiens* (разумный) и рассматривается как разумное существо и человеческий род.

6. Concern for the human being, both as an individual and as a member of a social group, stood at the heart of social development.

(В центре любого процесса социального развития находится человек, как индивидум и как член общества).

При анализе концепта «Human being» в качестве основополагающих выступают понятия человек как индивид как биологическое существо, представитель биологического вида *Homo sapiens*. В этом плане он представляет собой биологическую основу личностных и профессиональных качеств человека.

Лексема «Person» - natural or legal, a subject with property and other civil rights and obligations лицо (физическое или юридическое, субъект, обладающий имущественными и другими гражданскими правами и обязанностями). Лексема person, grantor – лицо. Это слово многозначно и используется в следующих значениях: face часть головы человека; features черты лица; to change countenance перемениться в лице; to know sb by sight знать кого-л. в лицо; official должностное лицо; clergyman духовное лицо; juridical person юридическое лицо; the right side лицевая сторона;

person лицо - грамматическая категория, выражающая отношения участников описываемой ситуации и участников речевого акта (говорящего и слушающего), in the face of danger перед лицом опасности; face to face лицом к лицу;

грамматическая категория, показывающая отношение действия к говорящему и выражаемая изменением глаголов в соответствующих формах спряжения, а также особой группой местоимений: first person первое лицо; характерный облик кого – л., чего-л., отличающий его от аналогичных предметов, явлений. Отличительная черта, особенность, составляющая сущность кого - л, чего-л., отчетливо проявляющиеся черты каких-л. грядущих, наступающих явлений жизни.

Лексема «Person» в корпусе имеет 741 вхождений и найдено 365 документах, на русский язык переводится как «лицо».

6. Helen's mother sat with folded hands, looking from one of us to the other with an expression of great patience, but I thought I detected a flush of excitement in her face.

(Мать Элен между тем сидела, сложив руки и глядя на нас с величайшим терпением, но мне показалось, что ее лицо чуть разгорелось от волнения).

В данном примере концепт «face» имеет значение часть головы человека, т.е. лицо.

7. Possibly there is some mistake. I heard through a second person that Professor Presbury of Camford had need of my services.

(Возможно, произошла какая-то ошибка, но мне передали через третье лицо, что профессор Пресбери из Кэмфорда нуждается в моих услугах).

Исследуемый пример показывает, что лексема " person " - это субъект с отличительным признаком, существо, в котором отчетливо проявляются черты будущих, жизненных явлений.

Лексема Individual индивидум, каждый. 1.самостоятельно существующий живой организм, особь, индивид. 2. Человек как отдельная личность в среде других людей.

Лексема «Individual» в корпусе имеет 16 вхождений и найдено 123 предложений. В русских примерах переводится как индивид.

8. Any individual is free to join an association. (Любой индивидум может вступать в то или иное объединение).

9. And on the other hand society exercises pressure on the individual by religious, moral and legal sanctions, sometimes with the object of quickening, and sometimes with that of retarding, the growth of population.

(А с другой стороны, общество оказывает на индивидума давление религиозными, нравственными и правовыми предписаниями, иногда с целью ускорения, а иногда и с целью замедления роста населения).

В пояснении следует сказать, что человек как природное существо выступает как неидеальное существо, обладающее слабостями, существо, находящееся в подчинении.

Лексема «man» человек, мужчина, fat man толстый человек, straight man честный человек, простак, wise man мудрый человек, grown man взрослый человек;

представитель какой-л. профессии, мужчина, man of law адвокат, юрист, postman почтальон, обладатель определённых качеств, мужчина - man of ideas - man of character;

мужчина, divorced man — разведённый мужчина, single man — одинокий, неженатый мужчина;

Лексема «man» в корпусе имеет 739 вхождений и найдено 284 документах. В русских примерах переводится как мужчина.

10. A man and a woman were far below on a roof space to the southward enjoying the freshness of the morning air.

(Внизу, на городской кровле, стояли мужчина и женщина, наслаждаясь свежестью утреннего воздуха)

Анализируемый пример раскрывает человека как обладателя характеристик субъекта социально-исторической деятельности.

11. They develop and elaborate themselves as scarcely any man would ever do.

(Они ухаживают за собой и украшают себя, как, вероятно, не смог бы ни один мужчина на свете).

В данных примерах человек понимается как существо, обладающее индивидуальностью.

Концепт “Man” в произведении Шекспира и в поэтике имеет широкое употребление:

Hamlet. ... What is a man,
If his chief good and market of his time
Be but to sleep and feed? a beast, no more
Sure, He that made us with such large discourse.
Looking before and after, gave us not
That capability and godlike reason
To fust in us unusd... (W. Shake speare, Hamlet)

Гамлет. ... Что человек, когда он занят только
Сном и едой? Животное, не больше.
Тот, кто нас создал с мыслью столь обширной,
Глядящей и вперед и вспять, вложил в нас
Не для того богоподобный разум,
Чтоб праздно плесневел он... (перевод М. Лозинского)
[шекспировское выражение]

Лексема “Man” приведенная в приведенных выше примерах, показывает, что характерными чертами этого понятия является существо, обладающее сознанием. Понятие, включающее в себя признаки, отличающие человека как биологический вид от видов других живых существ. Человек отличается от животного тем, что он разумен. У. Шекспир в своем произведении сравнивает человека с животными.

Лексема «actor» - актёр, деятель, личность, субъект, действующее лицо;

профессиональный исполнитель ролей в театральных спектаклях, кинофильмах;

тот, кто, искусно притворяясь, старается казаться не таким, каков в действительности;

скрывает истинные чувства, настроение, отношение к кому - либо или к чему – либо; притворщик, лицедей, артист. Синонимами слова являются social actor, individual , person , human being.

Лексема «actor» обнаружена в 213 вхождений. Этот концепт относится к полю, имеющий семантический признак. В русских примерах переводится как актёр, деятель.

12. There was a waste of empty seats, then, and at the back a group of solid, prosperous, scowling burghers, with a leonine man who was an actor, a congressman, or a popular clergyman.

(Затем пустые ряды, а дальше, в глубине зала, группа солидных, состоятельных и злобно ощерившихся горожан во главе с величественного вида мужчиной - либо актером, либо конгрессменом, либо популярным проповедником).

Семантический признак этого слова - существо, которое раскрывает себя в проявлении своих потребностей в процессе жизнедеятельности. Активный человек.

13. "I think," answered Inez, "that you must copy the example of that wonderful actor, the Senor Peter, and play a part as well as you saw him do, or even better, if possible."

Я думаю, – продолжала Инесса, – что вы должны последовать примеру изумительного актера, сеньора Питера, и сыграть свою роль так же хорошо, как сыграл ее он, или даже лучше, если сумеете.

Проанализированный пример показывает, что по своей природе человек является уникальным целостным биосоциальным существом, которое, унаследовав биологические механизмы жизнедеятельности от своих эволюционных предков, приобрело социальный статус феномена, т.е. биологического существа.

Лексема «Someone» - неизвестно какой человек, некто. Кто-то тебе звонил утром. Кто-то из почитателей прислал цветы. Перед дорогой все присели: кто-то на стулья, кто-то на чемоданы (без указания, кто именно);

какой-л. человек, безразлично кто, кто-нибудь. Кто-то должен взять на себя ответственность, кто-то someone, somebody кто – то, некий человек, некое существо, некто;

Местоимение someone относится только к людям, someone употребляется как существительное в контекстах, в которых возможно употребление местоимения some . Someone took my book — Кто-то взял мою книгу.

Лексема «Someone» имеет 961 вхождение, в 492 документах. В русских примерах переводится как кто-то, кто-нибудь

14. All of a sudden the lightning let go a perfect sluice of white glare, and somebody sings out: «By the living jingo, here's the bag of gold on his breast!"

Вдруг молния залила все ярко - белым светом, и кто - то крикнул:

- Ей-богу, вот он, мешок с золотом, у него на груди!

Выявленный когнитивный признак: существо, обладающее связной речью.

15. Then I realized that it was as if I were looking at them through a glass window while somebody was throwing water on the glass.

(Затем я осознал, что было так, словно я гляжу на них через оконное стекло, в то время, как кто-то поливает стекло водой).

Семантическое значение этого контекста является человек деятельный.

Subject - 1. субъект, человек 2. подданный, гражданин subject of the crown — подданный какого-л. королевства 3. субъект logical subject — логический субъект 4. вассал 5. подчинённый, находящийся в подчинении. 6. подлежащее - complex subject - compound subject - grammatical subject Gram: -Complex subject Empty subject: "it" and "there" 7. сцена, сюжет (которые разыгрываются) 8. предмет собственности 9. дело, занятие, сфера профессиональных интересов.

Лексема «Subject» имеет 126 вхождений и найдено в 214 документах.

16. If the person is really hypnotized, you won't be able to push the arm down; regardless of the force applied-even if the subject is a physically weak person.

(Если человек загипнотизирован по-настоящему, вы не сможете опустить его руку вниз, какую бы силу ни прилагали — даже если субъект является физически слабым человеком).

Когнитивный признак: социально подчиненное существо

17. The term “party” will refer to any subject from following list: user, mobile operator, aggregator, service provider, content provider, applications provider, while the term “parties” will refer to any combinations thereof.

(Под термином «участник» будем понимать любой субъект из следующего списка: абонент, оператор мобильной связи, агрегатор, сервис-провайдер, контент-провайдер, провайдер приложений, а под термином «участники» - любую их совокупность).

Когнитивный признак: носители некой социальной нормы.

“People - Люди” совокупность многих или нескольких лиц, лица, принадлежащие к какой-л. среде и характеризующиеся наличием каких-л. общих признаков; при обозначении неопределенного действующего лица; лица, используемые в каком-л. деле;

Лексема «People» был найден в 952 документах, имеет 4 472 вхождения. В русских примерах переводится как люди, народ.

18. Such people are always of limited intelligence, for they are always ready to display all that is precious in their hearts to every newcomer.

(Такие люди всегда ограничены, ибо готовы выложить из сердца всё самое драгоценное пред первым встречным)

Когнитивный признак: идеальные существа, обладающие положительными качествами.

Следовательно, в понятийную составляющую концепта “Human - Человек” входит понятие, которое относится не к отдельно взятому человеку, а ко всему человеческому роду. Богатство языка определяется не только богатством словарного запаса и грамматическими возможностями, но и богатством концептуального мира, концепт сферой, в которой, формируется национальная языковая личность.

Проведенный анализ по материалам национального корпуса английского языка, наглядно выявляет структуру исследуемого концепта в английском языке, и выделяет ядро данного концепта, ближнюю и дальнюю периферию. Ядром концепта “Human - Человек” в английском языке являются лексемы “Human - Человек”.

Ближнюю и дальнюю периферию составляют лексемы: human being, person, individual, man, actor, someone, people.

Ближняя периферия: human being, person, man, actor, someone, people.

Дальняя периферия: individual, subject

Частотность употребления синонимического ряда лексемы “Human - Человек” в английском языке на материале данных Национального корпуса английского языка.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Степанов Ю.С. Альтернативный мир, Дискурс, Факт и принцип Причинности // Язык и наука конца 20 века: Сб. статей. М.: Рос.гос. гуманитар. ун-т, 1995. С. 35-73.
2. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. 824 с.
3. Степанов Ю.С. Характеры народов в зеркале их собственных языков (Юбилейные заметки к 70-летию факультета иностранных языков Харьковского национального университета) // В.Н. Каразша. № 471. 2000. С. 250-254.
4. Oxford Advanced Learners Dictionary of Current English A. S Hornby Eighth edition. - p1130 1820c
5. Кунин А. В. Англо - русский фразеологический словарь/Лит. ред. М. Д. Литвинова.- 4-е изд., перераб. и доп.- М. Рус. яз., 1984 - 944 с.
6. Марузо Ж. Словарь лингвистических терминов / Марузо Ж.- М.: Издательство иностранной литературы, 1960. - 436 с.
7. Краткий словарь когнитивных терминов / Под Кубрякова Е. Краткий словарь когнитивных терминов/ Издательство Московского государственного университета Москва, 1996. 245 с.
8. Кубрякова Е. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира /Рос.академия наук. Ин-т языкознания. - М.: Языки славянской культуры, 2004. - 560 с. - (Язык. Семиотика. Культура)
9. Foris, 1981. Croft W. Some contributions of typology to cognitive linguistics and vice versa. In: Cognitive Linguistics... (см. №8), p.p. 61-94.
10. George A. Miller & Philip N. Johnson-Laird Language and perception. Cambridge: Cambridge University Press, 1995. Pp. VIII + 760.

Гафурова Ч.М.
муаллими калони кафедраи забонҳои ДДТТ

ВАЗЪИ ФАРҲАНГ ВА РУШДИ ЗАБОНИ ФОРСИИ ТОЧИКӢ ДАР НИМАИ ДУВУМИ АСРИ XVIII ВА АВВАЛИ АСРИ XIX

Макола ба таҳлили фарҳанг, анъана ва рушди забони тоҷикӣ-форсӣ дар нимаи дуюми асри XVIII ва аввали асри XIX бахшида шудааст.

Хулосагирӣ бар авзои гуногунпахлӯи ҷомеа, ба баррасии вазъи фарҳангӣ ва адабии он саҳт алоқаманд буда, аз қадимулайём ин ду омил боиси муаррифӣ кардани ҷанбаҳои хоси ҳастӣ ва усули зисти мардумони ҳар макону қаламрави хос ба шумор мерафтааст.

Фарҳанг ва адабиёт аз дидгоҳи дигар, метавонад муайянкунандаи урфу одат ва тарзу равиши зиндагии инсоният ва ҷомеа бошад, чунон ки ба тариқи ин ду омил танзимгари расмӣ, урф ва нишондихандаи ҳувиёт, қавме ё миллате метавонад хусусияти фарқкунандаи маданияи мардумони маҳаллу маконро ба намоиш бигзорад.

Бо вучуди ин ҳама, дар нимаи дуюми асри XVIII ва аввали асри XIX санъатҳои ҳаттотӣ, нақошӣ, рассомӣ, саҳҳофӣ, қошикорӣ, оҳангарӣ, заргарӣ, сӯзангарӣ, пинадӯзӣ, зардӯзӣ, ҳаёӣ, қамонгарӣ, қулолӣ ба мисли инҳо, ки ҳанӯз дар асрҳои пешин ривож ёфта буданд, ба дараҷаи баланди тараққӣ мерасанд. Соҳаҳои мазкури санъату ҳунармандӣ дар байни ҳама табақоти ҷомеа намояндаҳо доштанд, ки дар байни онҳо суҳанварон ҳам кам набуданд.

Тавлиди нахҳои абрешимию пахтагӣ ва ҳунари бофандагӣ, зардӯзии дастмолу ҷомаҳои гуногунранг Мовароуннахрро на танҳо дар қаламрави худ, балки берун аз он шуҳратёр гардониданд.

Қалидвожаҳо: ҷомеа, фарҳанг, Мовароуннахр, таърих, ҳаттотӣ, Истаравшан, зарбулмасал, рассомӣ, мадраса, заргарӣ, мусиқӣ, ҳувиёт.

Гафурова Дж.М.
старший преподаватель кафедры языков ТГУК

КУЛЬТУРЫ И РАЗВИТИЯ ТАДЖИКСКО-ПЕРСИДСКОГО ЯЗЫКА ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ И НАЧАЛЕ XIX ВЕКА

Статья посвящена анализу культуры, традиции и развития таджикско-персидского языка во второй половине XVIII и начале XIX веков.

Вывод о многогранности общества, тесно связанный с рассмотрением его культурной и литературной ситуации, с незапамятных времен эти два фактора приводили к представлению специфических аспектов бытия и образа жизни народов каждого отдельного места и территории.

Культура и язык, с другой точки зрения, могут быть определяющими обычаями и образом жизни человечества и общества, так же как эти два фактора, регулирующие процедуры, обычаи и показатель идентичности, народ или нация могут продемонстрировать отличительные культурные особенности местных народов.

Несмотря на все это, во второй половине XVIII и начале XIX веков рисование, живопись, кузнечное, ювелирное, рукоделие, вышивка, резьба по дереву, гончарное искусство, как это было развито еще в прежние века, достигают высокой степени развития.

Указанные отрасли декоративно-прикладного искусства имели представителей среди всех слоев общества, среди которых также было немало ораторов. Производство шелковых и хлопковых волокон, ткачество и прядение, вышивка полотенец и разноцветных одежд сделали Мовароуннахр популярным не только на своей территории, но и за ее пределами.

Ключевые слова: общество, культура, Мовароуннахр, история, каллиграфия,

Истаравшан, пословица, живопись, медресе, ювелирные изделия, музыка, идентичность.

Gafurova J.M.
senior lecturer at the Department of Languages of TSUK

CULTURE AND DEVELOPMENT OF THE TAJIK-PERSIAN LANGUAGE IN THE HALF XVIII AND EARLY XIX CENTURY

The article is devoted to the analysis of the culture, tradition and development of the Tajik-Persian language in the second half of the XVIII and early XIX centuries. The conclusion about the versatility of society, closely related to the consideration of its cultural and literary situation, since time immemorial, these two factors have led to the presentation of specific aspects of the existence and lifestyle of the peoples of each individual place and territory. Culture and language, from another point of view, can be the defining customs and way of life of humanity and society, just as these two factors regulating procedures, customs and an indicator of identity, a people or a nation can demonstrate the distinctive cultural characteristics of local peoples.

Despite all this, in the second half of the XVIII and early XIX centuries, calligraphy, drawing, painting, blacksmithing, jewelry, needlework, embroidery, wood carving, pottery, as it was developed in previous centuries, reach a high degree of development. These branches of decorative and applied arts had representatives from all walks of life, among whom there were also many speakers. The production of silk and cotton fibers, weaving and spinning, embroidery of towels and colorful clothes have made Movarounnahr popular not only in its territory, but also abroad.

Keywords: society, culture, Movarounnahr, history, calligraphy, Istaravshan, proverb, painting, madrasah, jewelry, music, identity.

Хулосагирӣ бар авзои гуногунпахлӯи ҷомеа, ба баррасии вазъи фарҳангӣ ва адабии он саҳт алоқаманд буда, аз қадимулайём ин ду омил боиси муаррифӣ кардани ҷанбаҳои ҳоси ҳастӣ ва усули зисти мардумони ҳар макону қаламрави хос ба шумор меравад.

Фарҳанг ва ҳунар аз дидгоҳи дигар, метавонад муайянкунандаи урфу одат ва тарзу равиши зиндагии инсоният ва ҷомеа бошад, чунон ки ба тариқи ин ду омил танзимгари расмият, урф ва нишондихандаи ҳувиёт, қавме ё миллате метавонад хусусияти фарқкунандаи маданияи мардумони маҳаллу маконero ба намоиш бигзорад.

Агар, фаҳмиши дурусти таърихи ҷомеа ба ошноӣ бар воқеот, таҳаввулот, дигаргуншавиҳои сиёсӣ иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва руҳдодҳои таърихӣ иртибот дошта бошанд, пас, дарёфтани ҳулосаҳои дуруст бар ҳасту буд ва ҳувиёти миллии он, метавонад ба омилҳои фарҳангӣ, адабӣ ва ҷос доштани урфу одат ва расмияти мардумони он алоқамандии ногӯсастанӣ дошта бошад, ки асосии бунёди давлати мустақил ва соҳиби мардумони давлатсоз низ бар ин ду рукни тамаддунсоз ва пояи мустаҳками маданӣ ҳамбастагии қавӣ дорад.

Ба таърихи фарҳангу адаби сарзамини Мовароуннаҳр, баҳусус дар давраи таърихии нимаи дувуми асри XVIII ва аввали асри XIX, назар андозем, маълум мегардад, ки аҷдодони мо аз қадимулайём ба фарҳанги ғанию воло бархурдор буда, дар ин давраи пуртаҳаввули сиёсӣ иҷтимоӣ низ самтҳои фарҳангиву маданӣ ва ҳунарии ҳешро то ҳадди зарурӣ рушду тақвият ва тақомул бахшидаанд. Аз ин ҷост, ки тадқиқоти илмӣ таърихи Мовароуннаҳр бо арзёбии дурусти он ва истифодаи эҷодии таҷрибаи ҷамъшуда дар рушди иҷтимоӣ, сиёсӣ ва фарҳангии ин сарзамин аҳамияти муҳим дорад. Аз ин рӯ, имрӯзҳо иқдоми ҷамаҷонибаи масъалаи муносибати дақиқ ва ҳақиқии таърихӣ ба омӯзиши як қатор масъалаҳои мубрами таърихию адабӣ ва фарҳангии ин сарзамин мавриди назар қарор гирифтааст, ки аз ҳар ҷиҳат муфид ва муҳим мебошад.

Дар даврае, ки ҷамъият ба вазъияти таназзули иқтисодӣ ва то ҳадди охир фишор

овардану инкор кардани шахсияти инсон афтода, тамоми ҷанбаҳои зиндагиро таассуби динӣ фаро гирифта буд, ба рушди фарҳанг ва ҳунари мардум низ бетаъсир намонд.

Мардуми оддии заҳматкаш аз имконияти гирифтани савод ва умуман илму адаб маҳрум буданд. Илмҳои дунявӣ бештар характери схоластикӣ гирифта, дар мактабу мадрасаҳо асосан илмҳои динӣ таълим дода мешуданд. Бо вучуди ин, ҳаёти илмӣ дар шаҳрҳо каму беш давом мекард. Дар ин давра як силсила асарҳои таърихӣ аз қабилӣ «Таърихи Раҳимхонӣ»-и Муҳаммад Вафоӣ Карминағӣ, «Гулшан-ул-мулк»-и Муҳаммад Яъқуб, «Мунтахаб-ут-таворих»-и Муҳаммад Ҳаким таълиф ёфтаанд. Муаллифони ин асарҳо шоҳиди бисёр воқеаҳои он давра буда, дар китобхонашон маводи гаронбаҳои таърихиеро ҷой додаанд, ки барои омӯхтани масъалаҳои гуногуни ҳаёти он давра, аз ҷумла ҷанбаҳои таърихӣ сиёсӣ иҷтимоӣ ва фарҳангӣ адабии он метавонанд мусоид бошанд.

Дар шароите, ки мамлакат аз ҷиҳати иқтисодӣ хеле ақиб монда, нуфуз ва эътибори руҳонӣ иртиҷоӣ беҳад пурқувват мегардид, дар бораи тараққиёти бомуваффақияти ҳаёти илмӣ, фарҳангӣ ва ҳунарии мамлакат ё қаламрав ҷои ҳарф задан ҳам набуд. Хусусан, замони ҳукмронии амирони манғитӣ, бавижа давраи зулму истибдоди ворисони амир Шохмурод аз тирратарин давраҳои таърихӣ адабиёт, илму фарҳанг ва ҳунарии халқи тоҷик ба шумор мерафт.

Бо вучуди ин ҳама, дар нимаи дууми асри XVIII ва аввали асри XIX санъатҳои хаттотӣ, нақошӣ, рассомӣ, саҳҳофӣ, қошиқорӣ, оҳангарӣ, заргарӣ, сӯзангарӣ, пинадӯзӣ, зардӯзӣ, ҳаёти, қамонгарӣ, қуллобӣ ба мисли инҳо, ки ҳанӯз дар асрҳои пешин ривҷ ёфта буданд, ба дараҷаи баланди тараққӣ мерасанд. Соҳаҳои маъмури санъату ҳунармандӣ дар байни ҳама табақоти ҷомеа намоёндоҳо доштанд, ки дар байни онҳо суҳанварон ҳам кам набуданд.

Тавлиди нахҳои абрешимию пахтагӣ ва ҳунари бофандагӣ ресандагӣ, зардӯзии дастмолу ҷомҳои гуногунранг Мовароуннаҳрро на танҳо дар қаламрави худ, балки берун аз он шуҳратёр гардониданд.

Дар ин сада соҳаи санъати халқи тоҷик баъзе қомебоҳо ва дастовардҳои ҳунари ба мушоҳида мерасанд. Масалан, дар ин давра ду навъи намоишномаҳо - намоишҳои қўчагии ҳунармандони масҳарабоз, дорбоз ва намоишномаи лухтакбозон мавҷуд буданд, ки ба тариқи намоиши онҳо ҳунари пешагон қору қирдорҳои нодурусти амалдорони давлатӣ, қозӣ, рӯҳонӣ зери тозиёнаи танқид мегирифтанд.

Дар байни аҳолии асбобҳои мусиқӣ най, сурнай, танбӯр, дутор, сатор, ғижжак ва дойраву нағора паҳн шуда буданд. Оҳангсозону мурибон ба воситаи чунин асбобҳои мусиқӣ оҳангҳои мураккаб ванаъамотро эҷод карда, ҳофизону машшоқон дар рӯзҳои иду тӯйҳо ҳунари овозхонӣ ва санъати худро ба мардум муаррифӣ менамуданд.

Санъати меъморӣ дар Осиёи Миёна, аз ҷумла Мовароуннаҳр, нисбатан кам тараққӣ карда буд. Алалхусус, дар бобати сохтмони биноҳои бошукӯҳ дар давраи мавриди тадқиқ назар ба асри гузашта хеле поён рафт. «Дар нимаи асри XVIII бинокориҳои азими Бухоро аз ҳаракат бозмонд, гӯё ки мавҷудияти худро қатъ карда бошад: дар шаҳри валангор биное сохта намешуд. Ҳатто дар лаҳзаҳои, ки аз охири аср қори сохтмон дубора ба роҳ даромад, тараққиёти он ҳамоно дар савияи нисбатан паст қараён меёфт»[10].

Биноҳои, ки аз охири асри XVIII то миёнаҳои асри XIX дар Хева ва баъзе дигар шаҳрҳои хонигарии Хева бо вусъати тамом сохта шудаанд, аз ҷиҳати меъморию таърихӣ гуногунранг ва ҷолибтаранд. Дар ин ҷо қасрҳо, қорвонсаройҳо, дарвозаҳои шаҳр, мадрасау масҷидҳо, макбара ва манораҳо ба вучуд омада буданд.

Дар хонигарии Хўқанд низ бинокорӣ вусъати зиёде пайдо карда буд. Дар ин давра, дар мавзеҳои гуногуни ин хонигарӣ бисёр иморатҳои муҳташам: қасрҳо, қорвонсаройҳо, ҳаммомҳо, қалъаву манораҳо, инчунин масҷиду мадраса ва макбараҳо сохта шудаанд.

Соли 1841 яке аз сайёҳони рус Писарчик А.К. навишта буд: «Қасри хони ҳозира бинои дуошёнаи ҳаштӣ ва хеле зебоест, ки дар маркази шаҳр воқеъ гардида, атрофаш

бо боғхову иморатҳои ба он тааллуқ дошта ва деворҳои баланди гилӣ ихота гардидааст» [9,124]. Чунон ки аз хотираҳои таърихӣ маълум гардидааст, новобаста аз гирудори ҷоҳталабӣ ва зулму истибдоди амалдорони вақт, дар ин сарзамин устодони сафолсозии Андиҷон, Ҷӯст, Намангон, Ёротеппа, Риштон маҳорати хубе нишон дода бошанд ҳам, макбараи Модари хон ва Даҳмаи Шоҳонро дар Хӯқанд тақлидкорона сохта, рӯйкашии ин биноҳоро аз ҳад зиёд рангоранг офарида, ба таносуби онҳо риоя накардаанд. Дар ин давра аз ёдгориҳои меъмории Бухоро масҷиди Болои Ҳавз, маҷмуи иморатҳои қисми ғарбии шаҳр - масҷид, мадраса, мазорҳои Халифаю Худойдод ва аз ёдгориҳои Ёротеппа мадраси Рустамбек ҷолиби диққат мебошанд.

Дар ин давра, заргарон ва мисгарон низ осори бисёр нафиси ҳунарии офаридаанд. Асарҳои шоистаи кандакорону ҳаққокон, бофандагону дӯзандагон, кулолон ва соири ҳунармандони забардаст аз он башорат медиҳанд, ки санъат ва ҳунари халқ дар ин давра ҳам мавҷудияти худро давом дода, қомеъҳои муҳимро ноил гардидааст.

Этнографҳо ва мутахассисони таърихи меъмории, алаҳхусус А.К. Писарчик [8, 25], В.Л. Воронина [3,82] ва П. Ш. Зоҳидов [4,175] мактаби меъмории Хоразм, Бухоро ва Фарғонаро бо тамоми навҳои маҳаллиаш, инчунин манзилҳои аз онҳо тамоман фарқкунандаи тоҷикони кӯҳистонро мавриди тадқиқи ҳамаҷониба ва ҳеле дақиқ қарор дода бошанд ҳам, аммо баррасии ҳунари меъмории ва наққошиву кандакорӣ дар ҷӯб, ки як ҷузъи фарҳангу ҳунари мардумони Истаравшанро ташаккул медиҳад, низ қобили таваҷҷуҳи олимону донишмандони зиёде қарор гирифтааст.

Дар ҳамин давра, дар Хучанд, Ёротеппа, Ҳисор, Панҷакент ва дигар шаҳрҳо низ иморатҳои зиёд сохта шудаанд. Саҳми муаррихон, ҳоваршиносон, бостоншиносон ва муҳаққиқони таърихи меъмории дар таҳқику омӯзиши санъати бинокорӣ меъмории, рассомӣ, ҳунари наққошии бадеию ороишии рӯи ҷӯб, қошиқорӣ дар девор ва зарфи рӯзгор, ороишоти занона ва дигар фарҳанги модии Истаравшан бузург аст.

Маҳорати шаҳрсозӣ меъмории ва бинокорӣ Ёротеппа, пеш аз ҳама, дар сарчашмаҳои таърихӣ, ҷуғрофии таърихӣ инъикос ёфта, ва бояд қайд кард, ки ахбори овардаи муаррихон доир ба Ёротеппа ба ҳамдигар шабоҳат дошта, маълумотҳо тақрири якдигар буда, доир ба санъати шаҳрсозӣ меъмории он дар сарчашмаҳои таърихӣ ҳеле кам баҳс менамоянд.

Ёдгориҳои меъмории Ёротеппа бинои мадраси Рустамбек, ки мутаассифона то замони мо боқӣ намондааст, қобили тавсиф будааст. Ҳамчунон, аз сохтмонҳои калони онвақтаи Ёротеппа мадраси Намозгоҳ, айвони тиллокорӣ пойгаҳои қароргоҳи ҳоким дар болои Муғтеппа, ҳаммом ва қорвонсаройро, ки аз хишти пухта бино ёфта будаанд, метавон зикр кард.

Бояд зикр намуд, ки дар ин давра омӯхтани барномаи таҳсил дар мактабу мадорис бо омӯзиши илмҳои назарӣ ва амалии динӣ, аз қабилӣ фикҳ, тафсири «китобҳои муқаддас» ва шарҳи кутуби дарсии динии асрҳои вусто ривочу раванги ҷавулодае ёфта буд. Муҳлати таҳсили мадраса ниҳоят дароз шуда, боиси аз донишҳои дунявӣ маҳрум мондани фарзандони омма ва суҳанварони боистеъдод дар ин давра гардид.

Дар мадрасаҳо духтаронро қабул намекарданд ва, агар қабул ҳам мекарданд, бо ҳатми мактаб таълимгирии онҳо қатъ мегардид. Мактабҳои духтарон ҷудо буданд ва дар онҳо бибихалифаҳо, ки одатан занҳои муллоёну мударрисон буданд, дарс мегуфтанд. Дар Бухоро таҳсил бо забони форсии тоҷикӣ, дар Қӯқанд бо ду забон – тоҷикӣ ва ўзбекӣ, дар Ҳева бошад, бештар забони ўзбекӣ ва туркӣ густариш меёфт.

“Забони тоҷикӣ дар ин давра ҳамоно аҳамияти аввалияи худро дар дастгоҳи давлатӣ нигоҳ дошта, чун даврҳои пешин ҳам дар риштаи адабиёт ва ҳам дар қорҳои идоравӣ мавқеи асосиро ишғол мекард. Дар мактабҳо таълиму тадрис бо ин забон ба амал меомад. Вале дар мадрасаҳо қариб тамоми дарсҳо ба забони арабӣ гузаронида шуда, забони тоҷикӣ танҳо барои шарҳ ва тарҷумаи баъзе дарсҳо хизмат менамуд» [9,40].

Сокинони шаҳрҳои Мовароуннаҳр дар ин даврҳои таърихӣ ҳам бо забони тоҷикӣ

гуфтугӯ мекарданд ва дар мактабҳо низ дарсҳо бо забони тоҷикӣ мегузашт. Вале дар баробари ин таълимоти динӣ бо забони арабӣ низ гузаронида мешуд. Мадрасаҳо дар Самарқанд, Бухоро, Панҷакент, Конибодом, Қаршӣ, Кӯлоб, Хучанд, Ёротеппа ва Ҳисор мавҷуд буданд, ки дар ҳар кадоми онҳо 40-50 нафар муллобача таҳсил мекард. Муҳлати таҳсил муайян набуд.

Муҳтавои барномаҳои таълимии мадрасаро омӯхтани илмҳои динӣ, инчунин донишҳои умумӣ ташкил медод. Бештар толибилмон вақти худро ба фарогирии масъалаҳои баҳсовари нозарур сарф карда, ҳатто тафсири Қуръону ҳадис барин асосҳои шариатро намеомӯхтанд. Дар баробари қоидаҳои қонунҳои дини ислому шариат, дар мадрасаҳо, ки аслан фарзандони руҳониёну одамони доро таълим мегирифтанд, чор амали риёзӣ низ омӯхта мешуданд.

Мардуми оддии заҳматкаш аз имконияти гирифтани савод ва умуман илму адаб маҳрум буданд. Омӯхтани адабиёти бадеӣ, илми баён, ҳаттотӣ, риёзиёт ва ҳунари ҳаттотӣ, ки ниҳоят барои омӯзиш зарурият доштанд, аз барномаи таҳсили мадрасаҳо берун монда, аслан, ба назар гирифта намешуданд. Танҳо қисме аз ҳавасмандону талабгорон имкон доштанд, ки бо ин шуғлҳо ба тариқи худомӯзӣ воқиф шаванд.

Боиси зикр аст, ки дар ин давра мақсади сайқал бахшидани ҳунари хушхатӣ ва мақомҳои мактабҳо ба мисли бедилҳои, лавоҳӣ, саҳҳофӣ ва ҳаттотӣ дар маҳфили доираҳои адабӣ мисли доираи адабии Истаравшани ин давра роҳандозӣ шуда буд. Шоирон-ҳаттотон ба мисли Охунди Мирҳусайн, Мирзо Шарифи Дабир, Сайид Авлиёхони Уроқи Ёротеппагӣ, Юнусхочаи Ҳичлат, Муҳаммадназар Ибни Боқимуҳаммади Истаравшанӣ, Мавлавӣ Абдулло ибни Неъматуллои Ёротеппагӣ, Ҳасанхӯча ибни Абдулвадуд, Муҳаммад Юсуф, Мирзо Бобокалон, Охунҷони Истаравшанӣ, Тӯрахоҷаи Истаравшанӣ, Мирсолех, Мирзикриё Маҳдуми, Ёротеппагӣ, Пошоҳӯчаи Истаравшанӣ, Раҳимкулбек, Мулло Садриддин, Мирзо Сиддиқи Фано, Миряқуб ва Қорӣ Охунҷон, ки ба навиштани 36 навъи хати арабӣ ҳамчун дастпарварони мактаби ҳаттотии ҳавзаи адабии Истаравшан ба ҳисоб мерафтанд, дар замони худ машҳур гардида буданд [11].

Халқияти адабиёти ин давра дар пайвастагии талаботи руҳию маънавӣ ва завқи адабию эстетикӣ табақаи поёни иҷтимоӣ оҳангҳои фолклорӣ, банду бастҳои фолклорӣ ва воқеаҳои таърихӣ ривоятҳои халқӣ мурочиат кардани шоирони замон яке аз хусусиятҳои намоёни адабиёт мебошад.

Мазмун ва сюжетҳои аксари ҳикоятҳои низ ба эътибори ривояту қиссаҳои омиёнаи халқӣ таълиф ёфтаанд ва ин хусусияти халқӣ дар маснавиҳои номбурда ба ҳуҷи нигоҳ дошта шудаанд.

Маснавии «Ҳайратангез»-и Носеҳи Хатлонӣ [7], «Рубоёти ирсол –ул – масал»-и Нозили Хӯҷандӣ [6] ва «Зарбулмасал»-и Гулҳанӣ ҳам дар ҳамин давраи адабиёт ба эътибори мақолу зарбурмасал ва нақлу ривоятҳои латифи халқӣ бузургони гузашта эҷод шудаанд. Дар ин асарҳо мақолу зарбулмасал қиссаҳои ҳикоятҳои зарифи ибратбахш бо ҳамдигар ба таври ҳосаи бадеӣ табақабанд шудаанд. Нозили Хӯҷандӣ [6] дар мисраҳои сеюм ва чоруми 33 рубойӣ («Рубоёти ирсол –ул – масал») бадоҳатан мақол ё зарбулмасалеро истифода бурдааст.

Чунончи:

Хуш гуфт Тирозӣ ин суҳанро бишнавар,

«К-овозаи Рустам бувад аз Рустам бех» [6,152а].

Дар феҳристи захираи зарбулмасалҳои фолклори тоҷик ин зарбулмасал дар шаш вариант бо андаке тағйир омадааст.

Зарбулмасал ва мақолҳои халқӣ дар маснавиёти Носеҳи Хатлонӣ низ хеле зиёд истифода шудаанд. Чунончи дар яке аз ҳикояҳои маснавии «Ҳайратангез» зарбумасали зеро овардааст:

Чавонро гуфт, эй фархунданоме,

Хӯрем аввал таом, он гоҳ каломе [7,466].

Ҳамаи ин далелҳо аз робитаи бо эҷодиёти халқ ва рӯҳияву мароми халқ хеле наздик будани эҷодиёти шоирони ин марҳила гувоҳӣ медиҳанд.

Бояд тазаккур дод, ки дар ин давраи таърихӣ, новобаста ба таҳаввулотӣ пайваستاи сиёсату иҷтимоӣ, вазъи фарҳанг ва адаб дар ҳолати афзоиш ва рушду такомул қарор доштааст ва нуктаҳои дар боло зикргардида метавонанд шаҳодат бар гуфтаҳои мо бошанд.

АДАБИЁТ:

1. Айнӣ, Садриддин. Таърихи хонадони Манғитияи Бухоро. Тошканд: 1923 . с. 10-14.
2. Бабаджанов Б. М. Власть и религия в кокандском ханстве (по сочинениям местных историков). - Автореферат дис. на соискание ученой степени док.ист.наук.- Тошкент, 2011.- 40 с.
3. Воронина В.Л. Народная архитектура Северного Таджикистана Москва, 1959.
4. Ғафуров Б. Тоҷикон. Ибрат аз ду мучаллад. - Ҷилди 2. / Бобочон Ғафуров. – Душанбе: Ирфон, 1989.
5. Зоҳидов П. Ш . Самаркандская школа зодчих. XIX - начало XX века. Издательство: Ташкент: Наука, Узбекской ССР. Переплет: твердый; 175 страниц; 1965 г.
6. Нозил Авазмуҳаммад. Девон. №1033. Дш.вв.11а, 152 б, 172 а.
7. Носеҳи Хатлонӣ. Ҳайратангез. Нусхаи фонди дастхатҳои шар қии Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ра қами 837
8. Писарчик А.К. Народная архитектура Самарканда. Душанбе. 1975.
9. Улмасова Замира. Двухязычие как важнейшая форма таджикскоузбекских литературных взаимосвязей. Автореферат дис. на соискание ученой степени канд. фил. наук. – Худжанд, 2008 – 24с.

Манбаи электронӣ:

10. <https://donishju.net/so-ai-i-timoi-ajotiamijat/>
11. <https://donishju.net/so-ai-i-timoi-ajotiamijat/>

Чураева Х.Ч.
муаллими калони кафедраи забонҳои ДДТТ

МАВҚЕИ КОРҲОИ МУСТАҚИЛОНА ДАР БАЛАНД БАРДОШТАНИ ШАВҚМАНДИИ ДОНИШЧҶҶҢ БА ОМҶЗИШИ ЗАБОНИ АНГЛИСӢ

Дар ма кола дар бораи мав кеи корҳои муста қилона дар баланд бардлштани шав қмандии донишчҶҢ ба омҶзиши забони англисӢ суҳан меравад.

Истифоди корҳои муста қилона ба андозаи инкишофи муста қилият, инкишофи имкониятҳои во кеи эҷодии донишчҶҢ, дар таҷрибаи фаъолияти эҷодӢ, ташаккул меёбад.

Кори муста қилона ба инкишофи чунин хусусиятҳои он, ба мисли мутамараказият, устуворӢ, шиддатнокӢ, мусоидат мекунад, ки идрок, фаҳмишии ани қ ва мукаммали маводи таълимӢ, инчунин дар хотиргирии нисбатан тез, устувор ва муддати дароз дар хотира нигоҳ доштани онро, таъмин менамояд.

Дар натиҷаи иҷроиши босамари кори муста қилона, маҳорати таҷдидкунии донишчҶҢ, малакаи дарк намудани вазифаи таълимӢ, ани қ намудани пайдарҳамии иҷрои вазифа, ғун кадани далелҳои асосӢ ва усулҳои амал, бо усули о қилона иҷро намудани вазифа, ба таври мувофи қ баҳо додан ба натиҷаҳои фаъолияти худ, ба миён меояд.

Калидвожаҳо: шав қмандӢ, инкишофи муста қилият, фаъолияти эҷодӢ, мутамараказият, устуворӢ, шиддатнокӢ, таҷдидкунӢ, хотиргирӢ.

Джураева Х.Ж.
старший преподаватель кафедры языков ДДТТ

ПОЗИЦИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В ПОВЫШЕНИИ ИНТЕРЕСА СТУДЕНТОВ К ИЗУЧЕНИЮ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

В статье рассматривается роль самостоятельной работы в повышении интереса студентов к изучению английского языка.

Использование самостоятельной работы формируется как развитие самостоятельности так развитие реального творческого потенциала студентов, в практике творческой деятельности.

Самостоятельная работа, способствует развитию таких особенностей как концентрация, стабильность, интенсивность, которые обеспечивают ясное и полное понимание материала, а также, его относительно быстрой, стабильной и долговременной памяти.

В результате эффективного выполнения самостоятельной работы, навыки самостоятельности студентов, умение понимать учебное задание, уточнить последовательность задач, собрать основные факты и методы действий, выполнять задачи рациональным образом, правильно оценить результаты своей работы, развиваются.

Ключевые слова: интерес, развитие независимости, творческая активность, концентрация, устойчивость, интенсивность, обновление, память

Juraeva Kh.
Senior Lecturer at the Department of Languages of DDTT

POSITION OF INDEPENDENT WORK IN INCREASING STUDENTS' INTEREST IN STUDYING ENGLISH LANGUAGE

The article examines the role of independent work in increasing students' interest in learning English.

The use of independent work is formed both by the development of independence and the development of the real creative potential of students in the practice of creative activity.

Independent work contributes to the development of such features as concentration, stability, intensity, which provide a clear and complete understanding of the material, as well as its relatively fast, stable and long-term memory.

As a result of effective implementation of independent work, students' independence skills, the ability to understand an educational task, clarify the sequence of tasks, collect basic facts and methods of action, perform tasks in a rational manner, correctly evaluate the results of their work, develop.

Key words: *interest, development of independence, creative activity, concentration, stability, intensity, renewal, memory*

Бозсозии маориф ва воридшавӣ ба фазои ягонаи таҳсилот нишондиҳандаи онанд, ки донишҷӯён асосҳои илмро хуб омӯзанд, дар рӯҳияи ватандӯстӣ тарбия ёбанду ба камол расанд, меҳнатдӯст, поквичдон, ростгӯ, рост қавл ватанпарвар бошанд.

Вазифаи ҳар як фанни таълимӣ барои амалӣ гардонидани талаботи замон-тарбияи мутахассисони забондону баландхтисос равона карда шудааст, зеро оянда бар души онҳост, ки имрӯз дар паси мизи донишгоҳ нишастаанд.

Барои таълиму тарбияи мутахассисони давраи иқтисодиёти бозоргонӣ, омӯзгорон бояд худафрӯз бошанд. Танҳо омӯзгоре, ки устои касби худ аст, ҳамаи нозукиҳои касбиро сарфаҳм меорад, дар дили донишҷӯён меҳри донишомӯзиро бедор карда метавонад. Омӯзгор бояд ҳамеша дар ҷустуҷӯ бошад аз усулҳои навини таълимӣ самаранок истифода намояд [8, с.27-42].

Яке аз усулҳои тарбияи мутахассисони дараҷаи баланд, ин инкишофи мустақилияти донишҷӯён, ташаккули маҳорати иҷроӣ корҳои мустақилона дар ҷараёни дарс ва берун аз дарс мебошад.

Ташкили мақсаднокӣ фаъолияти таълимӣ – ин раванди ташаккули мустақилияти таълимии донишҷӯён аст. Вай аз амалҳои тақдирӣ дар зинаи фаъолияти яққояи омӯзгор ва донишҷӯ оғоз мегирад. Таваҷҷути марҳилаи пайдоиши идрок ва мустақилият, марҳилаи амалҳои азхудкунӣ ба марҳилаи фаъолияти эҷодӣ мегузаранд [1, с.21-25].

Се давраи мустақилият мавҷуд аст, ки донишҷӯ дар рафти омӯзиш онро аз сар мегузаронад:

- репродуктивӣ-тақдирӣ;
- ҷустуҷӯӣ-иҷроӣ;
- эҷодӣ.

Вобаста ба ин, се намуди кори мустақилона ҷудо карда мешавад: тақдиркунӣ, тағйирдиҳӣ ва эҷодӣ. Дар марҳилаи ибтидоии омӯзиши забони хориҷӣ, намудҳои асосии кори мустақилона – тақдиркунӣ ва тағйирдиҳӣ ба ҳисоб мераванд [2, с.11-19].

Онҳо барои мустақилияти репродуктивӣ-тақдирӣ ва ҷустуҷӯӣ-иҷроӣ донишҷӯён мусоидат мекунанд ва барои гузариш ба зинаҳои миёна ва болоии кори мустақилона дар шакли эҷодӣ, асос мешавнд.

Ташаккули мустақилияти репродуктивӣ-тақдирӣ фаъол намудани функсияҳои оддитарини ақлиро пешбинӣ менамояд: мушоҳида, идрок, фаҳмиш, таҳлил ва муқоиса, ки амалиётҳои шинохтан, муқоисакунӣ, тақсимкунӣ ва дар хотирдоштани аломатҳои асосии объектҳо дар бар мегиранд. Дар натиҷаи иҷроӣ бо самари кори мустақилона, намуди тақдиркунии донишҷӯён, малакаи дарк намудани вазифаи таълимӣ, аниқ намудани пайдарҳамии иҷроӣ вазифа, ғунгардани далелҳои асосӣ ва усулҳои амал, бо усули оқилона иҷро намудани вазифа, ба таври мувофиқ ба ҳадо додан ба натиҷаҳои фаъолияти худ, ба миён меояд [6, с.27-42].

Ба ҳамин тариқ, шароит барои гузариши донишҷӯён ба иҷроӣ вазифаҳои дараҷаи баландтари мустақилият – кори мустақилонаи тағйирдиҳӣ фароҳам оварда мешавад. Дар ин дараҷа ташаккули мустақилияти ҷустуҷӯӣ-иҷроӣ ба амал меояд. Донишҷӯён

маҳорати гузаронидани амалиёти интиҳоб, гузориш, васеъкунӣ, трансформатсия, омехтакунӣ, қабул намудани вазифаи таълимӣ ва ҷустуҷӯ намудани роҳҳои ҳалли онро пайдо мекунанд. Шартӣ ҳатмӣ бо мувафақ қияти кори таълимӣ, диққат мебошад. Кори мустақилона ба инкишофи ҷунин хусусиятҳои он, ба мисли мутамарказият, устуворӣ, шиддатнокӣ, мусоидат мекунад, ки идрок, фаҳмиши аниқ ва мукаммали маводи таълимӣ, инчунин дар хотиргирии нисбатан тез, устувор ва муддати дароз дар хотира нигоҳ доштани онро, таъмин менамояд. Ба инкишофи диққати донишҷӯ дуруст фаҳмидани маводи таълимӣ, донишҳои усулҳои иҷроӣ машқҳо, мусоидат мекунад[5, с.12-20]..

Бо истифодаи усули абстрактунонӣ, донишҷӯён на ба намунаи мушаххас, балки ба таври васеъ амал намуда, дорои маҳорати дарккунии вазифаи таълимӣ мегарданд. Фаъолияти донишҷӯён аз доираи таҷдидунада берун мебароянд ва ба раванди эҷодӣ наздик мешавад.

Истифодаи самараноки намунаҳо ба таври абстрактӣ дар шакли амсилаҳо – нақшаи диалогҳо, амсилаҳои гуфторӣ, мақсадноканд.

Азбаски на ҳамаи донишҷӯён метавонанд ба таври яхела ва бо як суръат таъинотро иҷро кунанд, пешниҳод намудани дастурамал ба таври тафриқавӣ – «қадам ба қадам» ё «мачмӯӣ», шифоҳӣ ё дар шакли «ёддоштҳои» ҳатти дарҷшуда, мувофиқи қимат мақсад мебошад. Таъинотҳои охири амали донишҷӯён дар асари омӯзишашон гуногунро дар иҷроӣ қорҳои мустақилона, ҳам дар дарс ва ҳам дар ҳона осон менамояд [1, с.20-27].

Вале аксаран қор дар асоси системаи муфассали такягоҳҳо, ва қати хеле зиёдро мегирад, ки барои амали мустақилона ва дарки мавзӯӣ қатъам менамояд. Дар ин маврид дар донишҷӯён зарурияти мустақилона дар хотира фаъл намудани воситаҳои забонӣ, андеша намудан оид ба гуфтори худ, қўшиш намудан барои фаҳмидагирии сухани ғундапайдо мешавад.

Бо ин мақсад, дар давраи аввали омӯзиши забони хориҷӣ, дар ҳар дарс ба таври васеъ такя намудан ба иҷроӣ қорҳои мустақилона муҳим аст, ки барои фаъл намудани маводи забонӣ дар амалҳои коммуникативӣ мусоидат менамояд. Қорҳои мустақилонаро дар маҳфилҳои забони англисӣ, дар викторина, ё дар бозиҳои мусобиқавӣ, истифода бурдан мақсаднок аст[5, с.10-13]..

Ба андозаи инкишофи мустақилият, инкишофи имкониятҳои воқеии эҷодии донишҷӯён, дар таҷрибаи фаъолияти эҷодӣ, ташаккул меёбад.

Барои ташкил намудани қорҳои мустақилона, маводҳои махсусан таҳияшудаи дидактикӣ лозиманд (маводи тақсимшаванда, машқҳои гуногун, варақаҳо, супоришҳои қорҳои ҷуфтҳо ва ғурӯҳӣ, лаҳзаҳои филмҳо, сабтҳои видеоӣ). Ба онҳо такя намуда донишҷӯён имконияти иҷро намудани мисли қорҳои амалӣ амалиётҳои пайдо мекунанд, ки барои шаклгирӣ ва тақмили малақаҳои забонӣ ва маҳорати нутқ, инчунин инкишофи диққат, тафаккур ва хотира заруранд.

Барои шаклгирии мустақилияти репродуктивӣ-тақлидӣ беҳтараш маводро тарзе тартиб додан лозим аст, ки донишҷӯён на фақат ҷиғуна иҷро намудани вазифаро донанд, балки барои назорат намудани дурустии амалҳои иҷрошаванда бо ёрии мифтоҳ имконият пайдо менамоянд. Барои қорҳои мустақилонаи намуди таҷдидунада, ҷунин машқҳо: «Гӯш кун ва тақрорнамо», азёд кардани суруду шеърҳо бо фонограмма, машқҳои дар CD сабтшуда, барои ҳосил намудани малакаи шунавоӣ ва фаҳмишу дарккунии муфиданд.

Барои дар донишҷӯён ташаккул додани қобилияти пешгӯии эҳтимолӣ ҳангоми гӯшкунӣ ва хондан, истифодаи машқҳо бо тақроршавии тез-тези маводи лексикӣ ва нутқӣ, инчунин супоришҳои ки донишҷӯёнро ба амалиётҳои таҳлилии натиҷагирӣ водор менамоянд, мақсадноканд.

Барои таъмин намудани устуворӣ ва равансозии диққат, мундариҷаи мавод бояд ба қобилияти донишҷӯён мувофиқ бошад, барои онҳо дастрас ва шавқовар буда, ба таҳлил ва ҳулосабарорӣ мусоидат менамояд.

Вазифаи муаллим ба донишҷӯён кумаке расонидан аст, ки хусусияти

равонакунанда, шарҳдиҳанда, ташкилкунанда ва тасҳеҳкунандаро дорад, Барои супоришро ҷиғуна иҷро кардан, пайдарҳамии иҷрои маш қҳоро ёд додан, шароити зарурӣ фароҳам овардан, тавсияҳои зарурӣ додан лозим аст[6, с.17-21].

Дар ташкили муста қилияти донишҷӯён фаъолияти самараноки таълимӣ амалӣ мешавад, ҳамкориҳои иштирокчиёни раванди таълим, рафтори одамдӯстонаи муносибатҳои қорӣ ва шахсии онҳо амалӣ мегардад, раванди ҳосилшавии малакаҳои тезонида мешавад, ки дар он худ танзимкунии донишҷӯён на қши муҳим мебозад. Ма қсаднок гузаронидани ҳамдигар назоратқунӣ ва худназоратқунӣ на фа қат омӯзишро фаъол мекунад, балки масъулиятнокии донишҷӯёнро баланд мебардорад. Он ҳатто дар чунин ҳолатҳои зоҳир мегардад, ки омӯзгор дар пеши худ чунин вазифаҳоро нагузошта бошад.

Таҳлили таҷрибаи пеш қадами педагогӣ ба он имконият медиҳад, ки қори муста қилонии ба таври о қилона ташкил кардашудаи донишҷӯён барои аз худ намудани донишҳои амиқу мустаҳкам, инқишофи қобилиятҳои маърифатӣ ва фаъолияти давомнокии а қлонӣ, усулҳои о қилонии қори муста қилонро ёд гирифтани донишҷӯён, имконият медиҳад.

АДАБИЁТ:

- 1.Бабинский Л.М. Опорные схемы для обучения английскому языку. //Иностранные языки в школе. - 2000. - №2.
- 2.Внеклассная работа по иностранным языкам как органическая часть системы обучения. - Йошкар-Ола, 2007.
- 3.Шоев Н.Н. Вариативные воспитательно-образовательные технологии и инновационные модели обучения в высшей школы. – Душанбе: Издательство «Ирфон», 2005. – 310 с.
- 4.Шарипов Д. Дидактические основы формирования навыков самостоятельной работы студентов в процессе обучения. Авторефдокт.пед.наук.-Душанбе, 1997. -50 с.
5. Умарова, Б.Х. Усиление роли и эффективности самостоятельной работы обучающихся при кредитной системе обучения.//Материалы международной конференции, посвященной Дням русского языка и культуры в РТ //«Актуальные проблемы филологии и культурологии», 2009, с.230-235.
- 7.Маджидов Х., Мирзоев Р.Р., и др. Самостоятельная работа студентов (методическое пособие на тадж. яз.). Душанбе, 2009. «Эр-граф» 70 стр.

Абдуназарова О.А.
муаллими калони кафедраи забонҳои ДДТТ

АНДЕШИДАНИ ТАДБИРХОИ СУДБАХШ БАРОИ БАЛАНД БАРДОШТАНИ ДАРАЧАИ МАХОРАТИ КАСБИИ МУАЛЛИМ

Омӯзгор ва нақши ӯ ҳамчун “чавҳар” дар додани дониш ва тарбия дар вучуди ҳар як фард ба ҳисоб рафта, дар мукамалгардонии савод, барои муҳайё кардани муҳити солим дар ҳаёт, омӯхтани касб ва мутахассиси хуб ба воя расонидан ба ӯ бараъло мушоҳида мегардад.

Аз ин рӯ, дар ҳар ҳама давру замон мақом ва манзалати омӯзгор новобаста ба ҳолат ва авзои ҷомеа нигоҳ дошта мешавад. Ба хотири он, ки ӯ на танҳо донишро аз насл ба насл мерасонад, балки ҳамзамон дар тарбияи ахлоқии шахс низ таъсири беандоза расонида метавонад.

Калидвожаҳо: омӯзгор, манбаъ, файл, веб-саҳифа, слайдҳо, иттилоот, донишҷӯ, нақш, фаъолият, салоҳият.

Abdunazarova O.A.
Senior Lecturer, Department of Languages, TSUC

TAKING BENEFICIAL MEASURES TO IMPROVE THE LEVEL OF PROFESSIONAL EXCELLENCE OF THE TEACHER

The teacher and his role as a "material" in imparting knowledge and education is considered in the life of every individual, it is clearly observed in the improvement of literacy, to create a healthy environment in life, to learn a profession and to raise a good specialist.

Therefore, at all times, the status and position of the teacher is preserved regardless of the state and status of the society. Because he not only transmits knowledge from generation to generation, but at the same time, he can have an immense influence on the moral education of a person.

Key words: teacher, resource, file, web page, slides, information, student, role, activity, competence.

Абдуназарова О.А.
старший преподаватель кафедры языков ТГУК

ПРИНЯТИЕ ПОЛЕЗНЫХ МЕР ПО ПОВЫШЕНИЮ УРОВНЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА ПЕДАГОГА

Преподаватель и его роль как «воспитание души» в передаче знаний и образования учитываются в жизни каждого человека, это отчетливо наблюдается в повышении грамотности, создании здоровой среды в жизни, освоении профессии и воспитании хороших специалистов. Поэтому во все времена статус и положение преподавателя сохраняется независимо от состояния и статуса общества. Потому что он не только передает знания из поколения в поколение, но в то же время может оказать огромное влияние на нравственное воспитание человека.

Ключевые слова: преподаватель, ресурс, файл, веб-страница, слайды, информация, ученик, роль, деятельность, компетентность.

«Такмили маҳорати касбии омӯзгор ва фарҳанги шахсии ӯ барои ноил шудан ба натиҷаҳои пайвастаи мусбӣ дар раванди таълим ва сифати принципани нави таълим дар шароити татбиқи Стандарти федералии давлатии таълим». Суханронии омӯзгор – ташкилотчи бехатарии ҳаёт Е.И. Бакланов: “Мухимтарин шартҳои кори муваффақияти ҳар як муаллим мунтазам баланд бардоштани савияи касбии ӯ мебошад». • Баланд

бардоштани маҳорати касбии омӯзгор тавассути баланд бардоштани таҳассуси фаннӣ дар системаи таълими курсӣ амалӣ карда мешавад; – такмили ихтисоси фаннии системаи кори илмию методии муассисаи таълимӣ; • такмили ихтисоси фаннӣ тавассути худомӯзӣ. Касби педагогӣ тавассути мафҳуми «маҳорати педагогӣ» муайян карда мешавад, ки бори калони маъноӣ дорад. Бартариҳои педагогиро метавон ҳам ҳамчун идеали кори педагогӣ, ҳавасмандгардонии омӯзгор ба худтакмилдиҳӣ ва ҳам стандарте, ки баҳодиҳии самаранокии фаъолияти омӯзгориро дарбар мегирад, арзёбӣ кард. Илова бар ин, маҳорати омӯзгорӣ аксар вақт ҳамчун муҳимтарин сифати касбии шахсияти омӯзгор доништа мешавад.

Пеш аз ҳама меъёрҳои маҳорати педагогиро муайян кардан лозим аст. Яке аз муҳимтарин меъёрҳои маҳорати педагогӣ дар педагогикаи муосир самаранокии кори омӯзгор ба ҳисоб меравад, ки дар сифати баланди дарсҳои хонандагон ва шавқи онҳо ба фан заҳир мегардад. Муаллим устод аст, агар ӯ бидонад, ки бидуни истисно ба ҳама кӯдакон чӣ гуна таълим диҳад. Маҳорати касбии муаллим бештар дар натиҷаҳои хуби он талабагон заҳир мегардад, ки умуман онҳо хоҳиш надоранд, намехоҳанд ва ё наметавонанд, ки азхуд кунанд. Тағйироти иҷтимоӣ ва қисодии кишвар ва дар натиҷа навосии таҳсилоти умумии миёна муносибати навро ба салоҳияти касбии омӯзгор тақозо мекунад. Маҳорати касбии омӯзгор омили ҳалқунанда дар таъмини сифати таълим ва мафҳуми «салоҳияти касбӣ» як омили асосӣ мегардад. Мафҳуми «салоҳияти касбӣ» синоними мафҳумҳои «касб», «таҳассус» буда, ҳамчун як ҳулаи донишҳои умумӣ ва касбӣ, малакаҳои амалӣ, хислатҳои аз ҷиҳати касбӣ муҳими шахсият, ки фаъолияти бомуваффақияти омӯзгорро таъмин менамояд, ба ҳисоб меравад.

Салоҳияти касбӣ – соҳаи фаъолияти касбии омӯзгор дар таълим, тарбия ва инкишофи хонандагон. Салоҳияти омӯзгор маҷмӯи салоҳиятҳои касбӣ ва педагогӣ мебошад: салоҳияти иҷтимоӣ-психологӣ, ки бо омодагӣ ба ҳалли масъалаҳои касбӣ алоқаманд аст; муоширати касбӣ; салоҳияти касбии умумии педагогӣ (психологӣ, педагогӣ ва методӣ); салоҳияти фаннӣ; худшиносии касбӣ.

Сифатҳои касбии муаллим иборатанд аз: қобилияти ташкилотчиӣ: ба иштироки баланди талабагон ба системаи машғулиятҳои берун аз синфӣ мусоидат мекунад; тақсмоти самараноки масъулиятҳо дар байни донишҷӯён; ташкили босифати фаъолияти муштараки синф; банақшагирии касбӣ ва ташкили фаъолияти якҷояи синфӣ; истифодаи маводи таҳхисӣ ва назоратии худӣ ҳангоми омӯзиш; ташаккули малакаҳои умумии таълимӣ: ба фаъолияти эҷодии мустақили маърифатӣ мусоидат мекунад; ташаккул додани малакаҳои худдорӣ ва худбаҳодиҳӣ дар байни донишҷӯён; инкишоф додани майлу хоҳиши худтаълим ва худтанзимкунӣ.

Салоҳияти психологию педагогии омӯзгор: фароҳам овардани микроклими бароҳат дар раванди таълим; ташаккул додани муносибати масъулиятнок ба таълим дар байни хонандагон; хоҳиши нигоҳ доштани шумораи донишҷӯён; қобилияти сари вақт огоҳ кардани волидон дар бораи мушкилоти пайдоиши донишҷӯ; муомила бо талабагон: ба назар гирифтани шавқу ҳаваси шахӣ ҳангоми фаъолияти якҷояи таълимӣ; кори ислоҳӣ бо донишҷӯён; сифатҳои шахсии коммуникативии муаллим: маҳорати нутқи образноки эмотсионалӣ; муоширати салоҳиятнок ва муосир бо аъзоёни гуногуни дастаи синф; қобилияти ташкили муколама бо донишҷӯёни сатҳҳои гуногуни таълим; оҳанги самимии дӯстона дар муколама бо талабагон, баҳои одилона ба имкониятҳои ҳар як талаба, серталабӣ; малакаҳои таълимӣ ва методӣ: қобилияти восеҳ шарҳ додани маводи таълимӣ; фароҳам овардани вазъияти муваффақият барои донишҷӯ; дониш ва малакаи бевоситаи муаллим дар доираи фанни таълим.

Ҳамаи гуфтаҳои қамъбаст намуда, мо намунаи омӯзгори муосир, муҳаққиқ – омӯзгор – эҷодкор – инсонпарварро тасаввур кардан мумкин аст: ба талаботи категорияи таҳассусӣ ҷавобгӯ буда, арзишҳои умумибашарию тарғиб менамояд, вазифаи ахлоқиро дар назди ҳар як хонанда дарк мекунад, дараҷаи баланди салоҳият ва дониши фарҳангии умумӣ, ба муколамаи шарикӣ табиӣ бо донишҷӯён ворид мешавад, тафаккури фасеҳ педагогӣ, дорои сатҳи баланди касбӣ, маҳорати касбии педагогӣ, дараҷаи баланди заковати педагогӣ, муҳити рушди эҷодӣ ба вучуд меорад ва ташкил менамояд. , педагогикаи кооперация ва якҷоя эҷодиро азхуд мекунад, фаъолияти таълимӣ ва илмӣ мактабро роҳбарӣ мекунад, лоиҳаҳои илмӣ худро эҷод мекунад: дар навосии мундариҷаи таълим фаъолона иштирок мекунад, дорои сатҳи баланди салоҳияти методӣ мебошад. Таъмини илмию методии ташаккули салоҳияти касбии омӯзгор ташаккули ҳавасмандии ӯ ба рушди касбӣ, тасҳеҳи мундариҷа ва ташкили кори методиро дар бар мегирад. Он чизе, ки имрӯз лозим аст, на омӯзгор - «адаптер», ки медонад, ки чӣ гуна ба талаботи ҷомеа

мутабиқ шавад, балки муаллим - «офаринанда», таҳиягари фаъолияти касбии худ аст.

Меъёрҳои таълими аъло кадомҳоянд? Пеш аз ҳама, шахсияти омӯзгор, ки ба эҷодиёти педагогӣ қодир ва дорои маҳорати педагогӣ мебошад. Муаллим бевосита бо одамон, гайр аз ин, бо бачагон алоқа дорад. Оё исбот кардан лозим аст, ки то чӣ андоза доштани салоҳияти равонӣ барои шахсе, ки ҳар рӯз рӯ ба рӯ, баъзан дар ҳолатҳои душвор бояд муҳити аз ҷиҳати инсон қобили қабул ва бароҳат фароҳам оварад, ҷанҷолҳоро пешгирӣ кунад, тавачҷӯи самимиро ба ҳодисаи руҳдода бедор кунад ва ба он чизе, ки ба вукӯъ мепайвандад, зарур аст. ҳамкорӣ ва ҷамъият дар коллектив. тавоништан хеле муҳим аст аз ҷиҳати равонӣ босаводона нигоҳ доштан на танҳо оҳанги атрофиёро, балки инчунин неқӯаҳволии худро танзим кунед.

Аммо бештари маврид муҳаққиқон таъкид мекунанд, ки дар он самтҳои фаъолияти аз ҷиҳати иҷтимоӣ аҳамиятнок, ки зуҳури сифатҳои шахсӣ дар соҳаи маориф шартӣ ҳатмист, муҳимтарин омили рушди инноватсионии соҳа сифатҳои муайяни шахсият мебошанд. Бо ин факти равшан розӣ нашудан мумкин нест. Аммо дар баробари ин бояд таъкид кард, ки кадом сифатҳо, пеш аз ҳама, барои ташаккули фарҳанги навоҷронаи омӯзгор заруранд. Хусусиятҳои зерини шахсияти муаллимиро қайд кардан лозим аст:

- 1) муносибат ба бачагон ҳамчун субъектҳои инкишофёбанда;
- 2) фарҳанги муоширати одамон;
- 3) муносибат ба худ ҳамчун субъекти инкишофёбанда.

Агар ду хосияти аввал дар бораи он бештар сухан ва навишта шавад, пас дарки муаллим дар бораи худ ҳамчун як фарди қодир ба рушд танҳо дар истилоҳи касбӣ гуфта мешавад. Бо вучуди ин, ба худ ҳамчун як шахсе, ки ба сӯи беҳтар инкишоф меёбад, пурмазмун ва мақсаднок ба даст овардани тағйироти мусбӣ, қобилиятҳои наваҷиб ва хислатҳои хислатҳо хеле муҳим аст. Таҷдиди ҳаёти атроф бе наваҷибии худ аз афташ ғайриимкон аст. Инҳо раванҷҳои ба ҳам алоқаманданд.

Ҳамаи суханони гуфташударо ҷамъбааст карда, гуфтаниам, ки меҳнати муаллим на ҳамеша зуд ба назар мерасад. Аксар вақт он дар сифатҳои шахсии донишҷӯён чанд вақт пас аз он зоҳир мешавад. Мувофиқи таърифи А.В. Луначарский, муаллим шахсест, ки ояндаро ташаккул медиҳад; вай ба андозаи зиёд омили ин оянда аст. Танҳо шахсият метавонад шахсиятро тарбия кунад. Аз ин ҷо маълум мешавад, ки инкишофи ҳуди муаллим, вай сифатҳои интеллектуалӣ, ахлоқӣ ва касбӣ бояд аз дараҷаи муҳити ҷамъиятӣ пеш бошад. Ин ба шарте имконпазир аст, ки муаллим аҳамияти ҷамъиятии худ, масъулияти баланд, фаъолияти маърифатӣ, худтаҳлили доимии объективӣ ва қори мураттаби худ оид ба тақмили худ дошта бошад. Дар айни замон муаллимон имконият доранд, ки миқдори зиёди усулҳои ба назария ва моделҳои гуногун мувофиқро истифода баранд. Тарзи таълими дарс бештар самарани онро муайян мекунад. Бисёре аз онҳо самараноканд, аммо ин на ҳамеша қофӣ аст. Илова бар ин, ҳар як муаллим медонад, ки баъзе малақаҳо ва машқҳо метавонанд аз дигарон беҳтар қор кунанд. Ё онҳое, ки дар баъзе шароит мувофиқанд, барои дигарон қомилан мувофиқ нестанд.

Омӯзгорони касбӣ мӯъҷизот мекунанд, аммо онҳо намефаҳманд, ки чӣ, чӣ гуна ва бо чӣ сабаб рӯй медиҳад. Таҷриба ба онҳо имкон медиҳад, ки вазифаҳои гузашташударо бо истифода аз маҷмӯи усулҳои самараноки қорӣ ба таври зебо иҷро кунанд. Барои бисёриҳо ин як қашфиёт аст, ки маҳоратро метавон таҳлил кард, дубора тавлид кард ва ба дигарон ҳамчун таҷриба интиқол дод.

Модел кардани фаъолият, ки ба даст омадааст мукамал, шумо бояд натиҷаҳои худро мубодила кунед, онҳоро дар ҳарчи бештари ҳолатҳо санҷед ва онҳоро ба қори худ дохил кунед. Гайр аз ин, дар соҳаҳои гуногуни фаъолият истифода бурдани онҳо имкон медиҳад, ки одамон маҳорати касбӣ ва маҳоратро баланд бардоранд. Не, ҳатто технологиям пешқадам ҳам ҳамсухбати зиндари иваз карда метавонад, илҳом мебахшад ё ба материали омӯхташаванда шавқу ҳавас дорад. Ҳар як воситаи техникаи таълим, ҳатто наватарин ва ояндадортарин ҳам, танҳо ёрдамчи вафодори муаллим, асбоби ёрирасон аст. Ҳеҷ чиз ҷои сухани зинда ва эҳсосоти муаллимиро гирифта наметавонад.

Тасаввур кардан душвор аст, ки чи тавр ҳатто машинаи донотарин ба тарбияи маънавию ахлоқии талабагон машғул мешавад ва ё дар онҳо майлу хоҳиши худ эҷод карданро бедор мекунад. Демократиконии педагогӣ ба муаллимон барои эҷодиёти худ имкониятҳои бештар фароҳам меоварад. Дараҷаи фидокорие, ки ба одамони ихтисоси мо хос аст, дер ё зуд аз тарафи аҳли ҷамъияти оянда баҳои сазовор хоҳад гирифт. Танҳо муаллими бемаърифат метавонад шогирдро ба олами зебоиҳо ҳидоят намояд; танҳо муаллими касбии дилҷасп метавонад бачаҳоро ба қори онҳо шавқманд кунад.

АДАБИЁТ:

1. Владимирова Л. П. Интернет на уроках иностранного языка. ИЯШ, №3, 2002. с 33-41.
2. Донцов Д. Английский на компьютере. Изучаем, переводим, говорим. М., 2007.
3. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам М., 2000.
5. Карамышева Т. В. Изучение иностранных языков с помощью компьютера. (в вопросах и ответах). СПб., 2001.
6. Карпов А.С. Интернет в подготовке будущих учителей иностранного языка. ИЯШ, №4, 2002. с. 73-78.
7. Лебедев О. Е. Компетентностный подход в образовании // Школьные технологии. - 2004. - № 5. - С.3–21
7. Нигай Л. С. Использование ИКТ для формирования коммуникативной компетентности на уроках английского языка [Текст] / Л. С. Нигай // Педагогическое мастерство: материалы III междунар. науч. конф. (г. Москва, июнь 2013 г.). - М.: Буки-Веди, 2013. - С. 117-119.

ХУСУСИЯТҲОИ ТАРҶУМАИ ИСТИЛОҲОТИ НАҚЛИЁТ АЗ ЗАБОНИ АНГЛИСӢ БА ЗАБОНИ ТОҶИКӢ

Истилоҳоти нақлиётро метавон бо роҳҳои гуногун дар илмӣ забоншиносӣ тарҷума кард. Яке аз роҳҳои тарҷума ин калка мебошад. Мафҳуми калка ин калима ва ибораҳои аз забони дигар ба забони модарӣ айнан тарҷумашуда, (аз қабилҳои худталқинкунӣ, яхшикан, роҳи оҳан, ки тарҷумаи тахтулафзии калимаҳою ибораи русии «самокритика», «ледокол» ва «железная дорога» мебошанд), ҷартабардорӣ.

Тарҷумаи айнан ба истилоҳи калка як усули иқтибосоварӣ аст, ки тавассути он намунаи сохтори калима ё ибора ба ҳисоб гирифта мешавад. Ҷузъҳои калима ё ибораи қабулшуда дар раванди калка алоҳида тарҷума ва мувофиқи намунаи калима ё ибораи забони англисӣ якҷоя карда мешаванд [1,с.18].

Мутобиқшавии калка, ки ин як мафҳуми мураккаб буда, метавонад ба таври диахронӣ баррасӣ карда шуда, ва бо як қатор омилҳои иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва дохилизабонӣ муайян гардад. Масалан, агар ифодаи ибораи калка бо сабаби тафовути назаррасии системаҳои лексикӣ-семантикӣ барои фарҳанги додашуда бегона бошад, пас калка ҳатто дар забон паҳн шуда бошад ҳам, «экзотикӣ» боқӣ мемонад. Дар ин ҳолат, ибораи калкавӣ метавонад аз ҷониби шахсони истифодабарандагон забон мавриди ҳадаф ҳамчун ғайриоддӣ ё ҳатто вайрон кардани меъёрҳои ин забон қабул гардад [2,с.36].

- *coolant* – таҷҳизоти хунукдиҳанда
- *gear shift* – қуттии идоракунандаи муҳаррики нақлиёт
- *glovebox* – қуттии ҳуҷчатҳо
- *tyre* – ҷарх
- *moonroof* – боми ҳавобарорӣ
- *parking brake* – истгоҳи боздорӣ

Дар ин мисолҳо, усули тарҷумаи истилоҳоти нақлиёт аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ баррасӣ гардидааст.

1. The coolant protects the engine and does not allow it to overheat.

2. Моддаи хунуккунӣ, ки муҳаррикро муҳофизат мекунад ва ба аз ҳад зиёд гарм шудани он имкон намедиҳад [3,с.21].

1. There are different types of gearbox, but the most common are the automatic and manual gearbox.

2. Якҷанд намуди қуттиҳои идоракунандаи муҳаррик мавҷуданд, аммо маъмултаринашон қуттии идоракунандаи автоматӣ ва дастӣ мебошанд. [3,с.26].

1. As a rule, in the glovebox are kept the operation manual, insurance and small personal items.

2. Аз рӯи қойда қуттии ҳуҷчатнигорӣ дастури амалиётӣ, суғурта ва ашёи хурди шахсӣ нигоҳ дошта мешавад.

1. Winter and summer tires differ in their composition.

2. Шинаҳои зимистона ва тобистона аз рӯи таркибашон фарқ мекунанд.

1. Some cars are equipped with a moonroof that is used to ventilate and cool the car's interior.

2. Баъзе мошинҳо бо боми моҳтобӣ муҷаҳҳаз шудаанд, ки барои шамол додан ва хунук кардани дохили мошин истифода мешавад.

1. The parking brake is used for extra safety when parking the car.

2. Тормози таваққуфгоҳ барои беҳатариӣ иловагӣ, ҳангоми таваққуфгоҳи мошин истифода мешавад. [3,с.31].

Тарҷумаи тавсифӣ ва тавзеҳӣ

Тарҷумаи тавсифӣ-тафсири як навъи интиқоли воҳиди луғавии ғайримуодил аст, ки маънои воҳиди луғавии аслиро бо ёрии ибораҳо, тавсифи муфасссале, ки хусусияти муҳими падидаи муайянкардаи воҳиди луғавии додашударо ошкор мекунад.

Бартариӣ асосии тарҷумаи тавсифӣ ҳамчун усули истифодаи истилоҳи забони англисӣ ба забони тоҷикӣ, бартараф кардани фаҳмиши нопурраи моҳияти падидаи тавсифшуда мебошад, ки ба усулҳои дигар хос аст. Аммо ин усули тарҷума гоҳо дарки воҳиди навро душвор мегардонад, аз як тараф ҳодисаҳои дигар ҷудо кардани ҳодисаи дахлдори воқеият ва мустақкам намудани мафҳуми онро дар шуури забони тоҷикӣ душвор мекунад.

1. **dashboard** - "торпедо", панели пешӣ (дар дохили нақлиёт)

• *The front panel in the car's interior plays an important role, as it controls the car.*

• *Панели пешӣ дар дохили мошин нақши муҳим мебозад, зеро он нақлиётро идора мекунад.*

2. **dipstick** – асбоби махсуси муайян барои чен кардани рағани муҳаррики нақлиёт

• *Oil dipstick - this part helps to know the amount of oil in the engine and, if necessary, top up.*

• *Нишондиҳандаи раған - ин қисм барои донишмандии миқдори раған дар муҳаррик ва дар ҳолати зарурӣ нур кардан қўмак мекунад.*

3. **estate car** - умумӣ (намуди кузови нақлиёт)

• *The body type estate car is chosen by people who need practicality, since it is suitable for families with children and people carrying something.*

• *Мошини амволи навъи баданро одамоне интихоб мекунанд, ки ба амалия эҳтиёҷ доранд, зеро он барои оилаҳои кӯдакдор ва одамоне, ки чизе доранд, мувофиқ аст.*

4. **Intercooler** - турбоагрегатдор, ки барои хунуккунӣ ба воситаи ҳавой пешбинӣ шудаанд.

• *Intercooler is installed on turbocharged cars, which are designed for racing.*

• *Дар мошинҳои турбоагрегатдор, ки барои пойга пешбинӣ шудаанд, интеркулер насб карда шудааст.*

5. **power locks** – қулфи автоматӣ

• *Modern cars are equipped with locks with electric drive unlike their predecessors.*

• *Мошинҳои замонавӣ дар муқоиса бо пешгузаштаҳои онҳо бо қуфлҳо бо гардонандаи электрикӣ муҷаҳҳаз шудаанд.*

6. **seat belt** – тасмаи беҳатарӣ

• *The seat belt is a very important element of the car, which in the event of an accident can save lives.*

• *Камарбанди беҳатарӣ як унсурҳои хеле муҳими мошин аст, ки дар ҳамаи ҳолатҳо метавонад ҳаёти одамонро наҷот диҳад.*

7. **side mirror** - оинаи тараф

- *The side rear view mirror is necessary for backing up the vehicle.*
- Оинаи паҳлӯии ақиб барои пуштибонии мошин зарур аст. [4,с.69-86].

Транскрипсия/транслитератсия

Транслитератсия ё транскрипсия (пурра ё қисман) истеъмоли бевоситаи калимаву вожаҳо, ки истилоҳро ифода мекунад (одатан наввожа) ё решаи он дар ҳарфҳои забони худ ё дар якҷоягӣ бо пасвандҳои забони худ қорбаст мегарданд.

1. **Filter** - филтр

There are several types of filters in the car: interior filter, engine air filter, oil filter and fuel filter. They fulfill their task, and they also require regular replacement. For example, a interior filter cleans air that gets into the car from the outside and does not allow dust and dirt to enter the interior, radiator and air conditioning.

Дар мошин якчанд намуди филтрҳо мавҷуданд: филтри дохилӣ, филтри ҳавои муҳаррик, филтри рағсан ва филтри сӯзишворӣ. Онҳо супориши худро иҷро мекунанд, инчунин ивазкунии мунтазамро талаб мекунанд. Масалан, филтри дохилӣ ҳавоеро, ки аз берун ба дохили мошин ворид мешавад, тоза мекунад ва имкон намерасонад, ки ҷангу лой ба дохили ҳона, радиатор ва кондиционер ворид шавад.

2. **Garage** - гараж.

For every motorist, the garage plays a significant role, someone uses it as a car storage place and various supplies of products. And for someone, the garage is something more, for those who like to spend a lot of time repairing a car, upgrading it for racing, make it comfortable and cozy.

Барои ҳар як ронанда, гараж нақши муҳим дорад, касе онро ҳамчун ҷои нигоҳдории мошин ва захираҳои гуногуни маҳсулот истифода мебарад. Ва барои касе, гараж чизи дигаре аст, барои онҳое, ки вақти зиёдро барои таъмири мошин, тақмил додани он барои пойга сарф кардан меҷӯянд, онро бароҳат ва бароҳат гардонанд.

3. **Bumper** - Бампер

Nobody thought about the fact that the bumper plays an important role in the the car. Firstly, it protects the engine, from various environmental factors, and secondly it is an element of design that gives uniqueness to the car.

Дар бораи он ки бампер дар мошин роли калон мебозад, касе фикр намекард. Якум, вай двигателро аз омилҳои гуногуни муҳити зист хифз мекунад, сониян он унсӯри конструксияест, ки ба мошин хусусияти беназир мебахшад.

4. **Cruise control** - Назорати круиз

Cruise control is a very interesting system that helps the driver on the road for long distances. The driver does not need to keep all the way to the gas pedal, he can set the required speed and the car will support it, but in case of danger itself will start to brake.

Круиз-контрол як системаи хеле ҷолибест, ки ба ронанда дар роҳ дар масофаи дур қўмак мекунад. Ба ронанда лозим нест, ки тамоми роҳро то педали газ нигоҳ дорад, вай суръати заруриро муқаррар карда метавонад ва машина онро дастгирӣ мекунад, вале дар сурати ба амал омадани хавф худӣ вай тормоз медеҳад.

5. **Cylinder block** – Блоки цилиндр

The cylinder block is an engine casing made partly of aluminum and cast iron, without integral internal parts, such as: cylinder head, piston, connecting rod, crankshaft, flywheel, etc. [6,с.61-73].

Блоки цилиндри корпуси муҳаррикест, ки қисман аз алюминий ва оҳани чуян сохта шудааст, ки ба қисмҳои ҷудонашавандаи дохилӣ, аз қабилӣ: сари цилиндр, поршен, штанга, вал, маховик ва ғ.

Ҳангоми истифода аз ин анвои тарҷума, бояд дар хотир дошт, ки хатари ғалат

хангоми тарҷумаи як категорияи махсуси калимаҳо - «дӯстони бардурӯғи тарҷумон» [5,с.22].

Дӯстони бардурӯғи тарҷумон ё омонимҳои байнизабонӣ (паронимҳои байнизабонӣ) як ҷуфт вожаҳои мебошанд, ки дар ду забон, аз ҷиҳати имло ва/ё талаффуз ба ҳам монанд, аксаран бо пайдоиши умумӣ, вале аз ҷиҳати маъно гуногунанд.

Масалан, агар мо бо калимаи **“поршен”** дар матн рӯ ба рӯ шавем, онро метавон чун воҳиди поршен тарҷума кунем, ҳолати мазкур низ бо вожаи таваккуф, ки суспензия тарҷума мешавад, қобили қабул аст. Дӯстони бардурӯғи тарҷумон метавонанд боиси нофаҳмӣ ва дар натиҷа тарҷумаи нодуруст шаванд. Як вақт дар натиҷаи он ба вучуд омадаанд, ки пас аз иқтибосоварӣ маънои калима дар яке аз забонҳо тағйир ёфта, ва дигар калимаҳои иқтибосшуда нашудаанд, вале ҳангоми истифодаи решаи муштаракӣ баъзе забони қадимӣ истифода шудааст, аммо маъноаш гуногун аст ва ҳамоҳангӣ як тасодуф аст. Истилоҳи «дӯстони бардурӯғ»-ро соли 1928 М.Кёслер ва Ч.Дероккини ба вучуд овардаанд [5,с.19].

Адабиёт

1. Авербух К.Я. Общая теория термина. - Иваново: Изд-во Ивановского государственного университета, 2004. - 252 с.

2. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. М.: Высшая школа, 1986. - 295 с.

3. Бархударов С.Г. О значении и задачах научных исследований в области терминологии // Лингвистические проблемы научно технической терминологии. - М.: Наука, 1970. С. – 7-10.

4. Борисова Л.И. Лексические трудности перевода научно технической литературы с английского языка на русский: (Метод, пособие) / Под ред. Комиссарова В.Н. - М.: ВЦП., 1979. - 135 с

5. Борисова Л.И. Ложные друзья переводчика: Общенаучная лексика: Английский язык. - М.: ПВИ-тезаурус, 2002. - 210 с

6. Винокур Г.О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии // Тр. Моск. Ин-та истории, философии и литературы. Филол. ф-т. М., 1939. Т. V: Сб. статей по языковедению. С– 3-54.

	МУНДАРИЧА	Саҳ.
	Пешгуфтор	3
1.	Расулов С.М. Чанбаҳои назариявии ибора дар забони ҳозираи тоҷик	9
2.	Абдулазизова З.С. Развитие русского языка в образовательной среде - как средство расширения межкультурных связей	14
3.	Насриддиниён Б.Ҳ. Нақши забон дар ташаккули ҳуввияти миллӣ (дар осори Чалолуддини Балхӣ)	18
4.	Раҳмонкулов М. Усулҳои инноватсионии таълими забони англисӣ	23
5.	Акрамов Ф.М., Насриддиниён Б.Ҳ. Аҳамияти омӯзиши забони арабӣ дар омода намудани мутахассисҳои баландпоя	28
6.	Қаҳҳоров М.М. Омӯзиши забонҳои хориҷӣ ва мубрамияти он дар замони муосир	33
7.	Мирзоева С.Н. Меры по повышению уровня профессионального мастерства учителей русского языка	40
8.	Алиев С.М. Истифодаи технологияҳои бозӣ дар дарсҳои забони англисӣ	44
9.	Алиева З.И. Истифодаи тик ва салоҳиятмандии омӯзгор дар дарси забони англисӣ	52
10.	Имаева М.А. Усулҳои инноватсионии таълими забони русӣ	55
11.	Odilova I.K. The feature role of the literary translation interpretation	59
12.	Самадов М.А. Аҳамияти забонҳои хориҷӣ дар муносибатҳои иқтисодӣ	62
13.	Насриддинов Т.Н. Истифодаи усулҳои муосир оид ба таълими замонҳои номуайян дар дарсҳои забони англисӣ (барои донишҷӯёни зинаи оғозӣ)	65
14.	Турди-аханова И.А. Концепт «HUMAN - ЧЕЛОВЕК» во фразеологических сращениях английского языка	70
15.	Ғафурова Ҷ.М. Вазъи фарҳанг ва рушди забони форсии тоҷикӣ дар нимаи дувуми асри XVIII ва аввали асри XIX	78
16.	Ҷураева Х.Ҷ. Мавқеи қорҳои мустақилона дар баланд бардоштани шавқмандии донишҷӯён ба омӯзиши забони англисӣ	84
17.	Абдуназарова О.А. Андешидани тадбирҳои судбахш барои баланд бардоштани дараҷаи маҳорати касбии муаллим	88
18.	Ҷуракулов Б.Р. Хусусиятҳои тарҷумаи истилоҳоти нақлиёт аз забони англисӣ ба забони тоҷикӣ	92